

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

2070

Duiliu Zamfirescu

ÎN RĂZBOI
ÎNDREPTĂRI • ANA

LM 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc

82/Z 259

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/nr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
Revista Transilvania (Sibiu) 1901-1932

DUILIU ZAMFIRESCU

ÎN RĂZBOI • ÎNDREPTĂRI • ANNA

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Coperta de *N. Claudiu*

Textul volumului este reprodus după :
DUILIU ZAMFIRESCU, OPERE, VOL. II,
ediție îngrijită de Mihai Gafița.
Editura Minerva, 1970

Muzeul Digital al Romanului Românesc
romanulromanesc.ro/index.php/1901-1932

DUILIU ZAMFIRESCU

ÎN RĂZBOI

—◆—

ÎNDREPTĂRI

—◆—

ANNA

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA"
— SIBIU —
INVENTARIAT 1998

EDITURA MINERVA
București — 1971

12 FBR 1980
Bibl. Inst. de inv. superior...
INV. NR. 11553 19 77

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/?an=1901-1952

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?an=1901 1932

ÎNDREPTĂRI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
Revista Transilvania (Sibiu) 1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

I

Sub lumina discretă a lămpii, generalul Villară era gata să adoarmă, cu jurnalul în mînă. Strîns în uniforma sa de cavalerie, croită după reglemente, de-abia putea îndoi picioarele de la genunchi ; de aceea le ţinea mai totdeauna întinse, iar acum mai întinse decît orecînd, intrînd cu vîrfurile cizmelor sub canapea.

— Iorgule, ce faci !

El tresări, adunîndu-şi ochelarii de pe jos :

— Nu mai e chip să găseşti un om cumsecade. Toţi şi-au schimonosit numele : fiindcă s-a potrivit la unul de talent, patruzeci alţii vin să ne ambeteze cu moftologiele lor : „Delaurlaţi, Delafurceni, Delahingheri". Şi-s toţi poeţi pesimiştri, domnule, şi cu lamentaţii primprejur ! D-apoi şi cînd ţi-i prind la volontariat ! Umflă-l, Mitreo !... că-i de ăi cu „delafurceni". Scurt comanda !...

Apoi se sculă, se scutură de somn şi de îmbîcseală, îşi încheie tunica şi ieşi zicînd :

— Mergem, fată, hăi ? Îmbracă-te, că viu.

Întrebarea asta *băită* era adresată unei fete tinere, fiică a unui preot din Transilvania, a cărei mamă fusese în şcoală, la Viena, cu Anna Villară, nevasta generalului. Porţia Hulduleac, întoarsă acasă, se măritase modest cu părintele Moise Lupu, aducînd intensitatea voinţei sale, de obîrşie dacoromană, pînă în vremile noastre şi pînă în treburile patriotice

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ale bărbatului său, pe cînd Anna Villară, după scurta și fugara iubire pentru Mihai Comănești eanu, se măritase cu o rudă a sa și era astăzi nevastă de general. Chip interesant, suflet muncit și bănuitor, Anna Villară păstra, în firea sa necumpănită, o amintire neștearsă prietenei din școală, fetei sănătoase și rumene, ce lupta, alături de bărbat, împotriva asupririlor, iar acum ocrotea pe fiica acesteia, elevă într-un azil din București. Fata se chema ca mamă-sa, Porția, nume pretențios și naiv, care ascundea în familia ei, ca în toate familiile românești de peste munți, trebuința sufletească de o zilnică amintire a originei lor. Fata era în vîrsta nehotărîrei formelor, tăiată din greu, îmbrăcată din puțin, dar încîntătoare prin tinerețea vajnică ce-i sta întipărită în obraz, prin deplina nevinovăție a gîndurilor și mai cu seamă prin limba fermecătoare pe care o vorbea. Toți în casa generalului zîmbeau de grijea cu care învîrtea ea frazele, ca nu care cumva să pătrunză vreo vorbă străină în grai, dar toți erau înrîuriți de sinceritatea felului ei de a fi.

Pe cînd generalul ieșea, fata juca șah cu Alexandru Comănești eanu, fiul Sașei, acum locotenent în artilerie. Fata făcuse o mișcare greșită, primejduind unul din turnuri. Locotenentul stăruia să anuleze mișcarea.

— Nu se poate, domnule: am greșit, urmează să fiu pedepsită.

Se făcuse roșie și zîmbea, ridicîndu-și părul de pe fruntea netedă.

— Ei, Mio, taro mai ești pedantă, dragă, zise Anna.

Locotenentul se uita la ele amîndouă, neînțelegînd către cine se îndreapta numele acela nou.

— Alexandru nu știe. Am descoperit că domnișoara se cheamă Mia.

— Așa îmi zice tata, explică Porția. *Mia*, adică *sua*;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaransilvania.ro/ro/1901-1932

amintiri italienești de la *Propaganda*[1] adăogă ea, dînd din cap cu șiretenie. Apoi urmă cu necazul turnului :

— Așa eram prinsă în gînduri despre doamna asta de regină, că n-am păzit turla. Vă rog s-o luați, domnule.

Tocmai se întorcea generalul, împintenat, parfumat, cu felul de tinerețe străină, pe care-l dă uniforma bărbaților ce se îngrijesc :

— Hai, fată, hai !

— Așteaptă un moment, să sfîrșească partida, zise Anna.

— Nu pot, dragă, că și eu am partida mea, care mă așteaptă. S-o ducă Alecu. Vrei, căpitane ?

— Bucuros.

— Bucuros, ha ?... Bravo, ai noștri !

Apoi îl bătu pe umeri scrîșnind din dinți.

— Așa te vreau, voinic și bărbat. Hai cu mine la club.

— Bucuros, d-le general.

Anna se uită la bărbatu-său lung. El se răzgîndi :

— Nu se poate, că rămîne nevasta singură. Hai, Porție dragă.

Apoi o bătu și pe dînsa pe spate, rîzînd :

— Ce Porție !... Două porții !...

Fata se îmbrăcă, sărută mîna Annei. Își luă rămas bun de la locotenent, care trebuia să plece, și voi să iasă. Anna o opri.

— Mio dragă, nu vrei să vii și tu cu noi la țară de sărbătorile Crăciunului ?

— De, doamnă, știu eu... să scriu acasă.

— Lasă că scriu eu Porției... Bonsoir dragă.

După ce generalul și Porția ieșiră, Anna se sculă de unde ședea și veni lîngă tînăr. Îi puse amîndouă mînile pe umeri

[1] *Propaganda* (colegiul *De propaganda fide*), numele strălucitei școli confesionale din Roma, fondată în 1622 de papa Grigore al XV-lea, pentru pregătirea misionarilor catolici trimiși în toată lumea cu scopul propagării creștinismului, a credinței (de unde și numele).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

și se plecă binișor spre dînsul. Cum însă și el o luase de mijloc, ca îi desfăcu brațele de după talie, i le așeză pe masă și se uită lung în ochii lui, tremurînd :

— Unde-ai fost aseară de n-ai venit ?

— Ne-am primblat.

— Nu spui adevărul !

— Ba tot adevărul.

— Și după ce v-ați primblat, unde ai fost ?

— Asta-i altă întrebare... Iar ne-am primblat.

Anna se uita la dînsul, cu ochii aprinși de răutate :

— Nu știi nici cel puțin să minți bine.

— Nu. Și nici nu țiu.

Ea se așezase din nou jos și urma a se uita la dînsul țintă, mișcînd nervos din vîrful piciorului.

— Dacă glumești, gluma e de rău gust. De ce nu spui că ai fost acasă ?

— Fiindcă n-am fost acasă.

— Atunci unde-ai fost ?

— M-am primblat.

— Pe unde ?

— A venit generalul la mine și am ieșit amîndoi să umblăm pe jos, — ceea ce mi-a făcut mult bine, fiindcă stătusem toată ziua închis în casă.

— Pentru ce-a venit Iorgu la dumneta ?

El se sculă, pierzîndu-și răbdarea :

— De unde știu eu ? Fiindcă așa a vrut.

Ea tăcu un moment, gîndindu-se ; apoi sună și zise feciorului să le dea dulceață.

— Iar ai fost la prințesa Smasmi.

— Da, am fost.

— Atunci de ce nu spui drept ?

— Fiindcă nici nu mă gîndeam că te poate interesa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Ce era ? Iar Liga[1] ?... sau literatură românească ?...

— Şi una şi alta.

— Va să zică în calitatea dumitale de june român boier vrei să joci rolul de protector al literilor şi al fraţilor *ghe ghincolo* ?... Prinţesa Smasmi înţelege grozav literatura românească, iar dumneta înţelegi pe prinţesă, — de unde, deci, înţelegi literatura... Dacă n-ar fi umoristic, ar fi de plîns.

Tînărul îşi luă chipiul şi foarte politicos se închină înaintea ei :

— Astă-seară nu se poate vorbi cu dumneta... Mă tem să nu te supăr mai mult şi de aceea mă duc.

— Cum poftesti.

El îi luă o mînă să i-o sărute.

— Iar ai vreun congres patriotic urgent ?...

— Nu am nici un congres... şi mă mîhneşti că rîzi de asemenea lucruri. Eu nu ştiu ce fel de fire eşti : îţi trebuie totdeauna ceva pentru care să suferi sau prin care să faci pe alţii să sufere.

Anna rămase deodată locului, încremenită de cuvintele foarte simple, dar foarte drepte ale tînărului. Aşa era. Îşi duse încet mîna la gură, gîndindu-se :

— Ce să fac ? Văd şi eu că-i aşa, şi invidiez pe cei ce pot fi altfel. Dar dacă mă înţelegi trebuie să mă compătimeşti. Iartă-mă şi şezi.

Îi luă chipiul din mînă şi i-l aruncă pe canapea.

— Şezi.

El înălţă din umeri şi şezu :

— Mă mir cîteodată cum ai putut prinde dragoste de mama copilei ăştia... Aceea, desigur, nu-ţi seamănă.

— Aceea seamănă cu dumnevoastră, patrioţii...

---

[1] Termenul *Ligă* indică asociaţia culturală creată la Bucureşti, în 1891, sub numele „Liga pentru unitatea culturală a românilor" (sau „tuturor românilor").

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Comăneşteanu se uită în ochii ei.

— Să mă duc or să stau ?

— Cum pofteşti.

— Uite, Anna, stau, ca să nu te las cu părerea de rău de-a fi comis o impoliteţe.

Ea tăcu, privindu-şi mînile. Intră feciorul şi le aduse dulceaţă.

— La urma urmei, zise ea, părînd a se hotărî şi servind pe tînăr, sunt ceea ce sunt şi nu mă mai pot schimba... Închide ochii.

— De ce ? întrebă el mirat.

— Atîtea lucruri îmi aduci aminte !... Semeni cu mama dumitale cum n-am mai văzut ! Aşteaptă-mă un moment : viu numaidecît.

Curioasă era, curioasă şi parcă în adevăr nefericită. Bănuitoare şi deci adesea nedreaptă cu cei pe care-i iubea, mîndră pînă la exces cu ceilalţi, complicată cu sine, îşi trecea viaţa chibzuind, iar nu trăind. Măritată cu un bărbat a cărui fire era tocmai contrariul de ceea ce era firea ei, fără copii, preocupată de a-şi păstra averea şi a o apăra împotriva generalului, devenise pe nesimţite mică la suflet şi cicălitoare, deşi avea un fond de adevărată noblete de gîndire. În viaţa ei casnică fusese cinstită fără merit, căci mîndria o scutea de greşeli şi îndepărta pe bărbaţi de dînsa, — ceea ce n-o împiedica de a suferi de multele şi nenumăratele înfruptări ale generalului din binele aproapelui.

De cîţiva ani, de cînd ofiţerul din şcoala de aplicaţie se făcea din ce în ce mai nalt şi semăna tot mai mult cu visurile ei din prima tinereţe, Anna se simţea luată de apă. Ceea ce la început era un sentiment, aproape matern, devenise cu vremea o stare sufletească complicată : îi era drag ca un copil pe care aproape îl crescuse, încercînd să-l facă după chipul şi asemănarea ei, şi îi mai era drag ca bărbat care creştea cu personalitatea lui, după legile însuşirilor sale fireşti, cu totul

Muzeul Digital al Romanului Românesc

deosebite de ale ei. În vremile din urmă se hotărîse ca tînărul să plece la Fontainebleau, pe vara viitoare. La ideea de a nu-l mai vedea, înţelesese că-l iubea cu adevărat. De atunci începuse a se chinui şi mai mult, şi a-l chinui şi pe dînsul. Îl ţinea de scurt ; vrea să ştie tot ce face şi unde se duce. Smaranda Dudescu, care pretindea că se coboară din neamul Basarabilor Drăculeşti, era obiectul sarcasmului Annei. Prinţesa Smasmi, cum o chema toată lumea, putea fi luată ca tip al unei stări sufleteşti, ce, pe nesimţite, se deşteaptă în clasele de sus ale societăţii noastre. Născută în străinătate, crescută în străinătate, vorbind limbele străine mai bine decît propria sa limbă, prinţesa îşi adusese deodată aminte că este româncă şi româncă neaoşe, de neam mare, şi se pusese a vorbi numai româneşte, a se ocupa de Ligă, a da serate literare, în cari o întreagă clasă a societăţii făcea cunoştinţă pentru întîiaşi dată cu scriitorii şi poeţii români. Curios efect al bătăliei de la Griviţa şi al luptelor de la Plevna, unde sîngele generos al dorobanţilor, vărsat pentru apărarea ţărei, avea să deştepte atîtea conştiinţe amorţite...

În fine, Anna veni, cu o carte în mînă.

— Am să mă sprijin pe autori, zise rîzînd.

Apoi, aşezîndu-se lîngă tînăr, deschise un ceaslov plin de icoane şi de sfinţi bizantini :

— Fiindcă te miri adesea de firea mea şi chiar pari cîteodată a mă privi de sus, din înaltul nobleţii d-tale... şi al prinţesei Smasmi, o să-ţi citesc o pagină din cartea asta. Eu sunt astăzi românca, fiindcă asta vreau să fiu. Dar tot sufletul meu e de greacă, greacă din Imperiul roman de Orient [1],

[1] *Imperiul roman de Orient* avea capitala la Constantinopol, spre deosebire de cel de „occident" cu reşedinţa la Roma. Separaţia se făcuse la 395, la moartea lui Teodoric cel Mare (379—395), între cei doi fii ai săi, Honorius şi Arcadius.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901-1932

coborîtoare din Porphyrogeniți, nepoată or strănepoată a lui Vasile II-a cel Mare [1]... Degeaba zîmbești.

— Hai să zicem că te cobori din Paleologi or Cantacuzinești, că din aceștia tot mai sunt...

— Vezi că nu știi istoria. Porphyrogeniți se chemau toți prinții imperiali, adică născuți în purpură.

Comănești eanu se sculă și se închină înaintea ei, parcă în adevăr ar fi fost născută în purpură.

— Te rog să fii serios. Ascultă :

„Atîta era de mare înrîurirea ideii grecești, încît împăratul merse în pelerinagiu la Acropolea Athenei. Parthenonul, opera de cincisprezece ori secular a lui Ictinos și Callicrates [2], trebuia să strălucească atunci din candida splendoare a marmurelor sale, a sculpturilor neatinse încă din frize și metope, a triumfalei sărbători a Panatheneelor. Veneții, turcii și englejii nu trecuseră încă pe acolo. Tinerețea eternă a templului Athenei, după vreme de cincisprezece veacuri, rămăsese tot așa de încîntătoare ca la început. Singura schimbare ce se adusese monumentului era transformarea lui, încă din veacul al V-lea [3], în biserică creștină. Cultul fecioarei Maria urmase firesc cultului fecioarei Pallas. Îndoita sfințenie a locului atrăgea la sine pe elini ca și pe barbarii apusului. În acest sanctuar etern al rasei grecești, se îngenunche împăratul victorios, Vasile II, armean de origină, elin prin limbă și inimă. În limba greacă răsunară cînturile bisericești. Cu giuvaerurile și vasele sacre hrăpite tezaurului din Ochrida fu îmbogățit altarul Panaghiei, al acelei

[1] Vasile al II-lea cel Mare a fost unul din cei mai importanți împărați ai Imperiului roman de răsărit (957—1025) ; el a încheiat acțiunea de cucerire a Peninsulei balcanice, supunînd pe bulgari.

[2] *Ictinos și Callicrates* — arhitecți greci, sec. V î.e.n., au construit împreună Parthenonul, templul zeiței Pallas-Athena, de pe Acropolea Atenei.

[3] Încă la 313, împăratul Constantin cel Mare (274—337) a acordat creștinilor din întregul imperiu roman libertatea cultului prin „edictul de la Milan". Transformarea templelor păgîne în biserici creștine a fost una din cele mai mari acțiuni care au urmat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ani/1901-1932

„Notre-Dame d'Athènes", cum o numiră mai pe urmă cruciații apusului și baronii francezi ai Achaici".

Anna rămase un moment încurcată. Bucata aceea de literatură i se părea mai puțin frumoasă, acum cînd o cetea cu cu glas mare, stînd de sine, fără legătură cu ce fusese înainte și cu ce venea pe urmă.

— Poate că dumneta nu mă înțelegi, zise ea încurcată.

— Ba te înțeleg prea bine.

— Nu vreau să mă mîndresc. Vreau să explic. Ceea ce era împăratul acesta erau toate familiile de atunci, și sunt astăzi toți urmașii lor, rătăciți prin lume: care greci, care armeni, care bulgari, prinși în adîncimea ideii eline și deveniți elini cu sufletul și aspirațiele lor. Cei ce au moștenit, prin sînge și prin tradiții, năzuințele strămoșilor acestora, nu se pot asemăna cu dumnevoastră: unii pot fi stricați, alți decăzuți și șireți, alții nobili cu adevărat — dar toți sunt mîndri și mai cu seamă toți sunt complicați. Mă înțelegi?

— Te înțeleg foarte bine. Numai aș avea de adăogat că, dacă e un merit să te cobori din părinți iluștri, și noi avem acest merit.

— Vezi? Zici că mă înțelegi... Nu e nici un merit, nici un nemerit. E un fapt. Dumnevoastră vă puteți coborî, dacă voiți, cu toții din Traian. Nu ați avut însă totdeauna conștiința originei dumnevoastră. A fost chiar un timp, și poate cel mai interesant, în care n-ați avut-o de loc: acela al formațiunei poporului românesc așa cum s-a transmis el pînă în zilele noastre. Și în asta constă diferențiarea... Rîzi, fiindcă vorbesc ca o carte. Cu toate astea așa e: propriu-zis rase noi nu există. Poate, cel mult, să existe încrucișeri noi de rase. Ceea ce constituie bătrînețea sau tinerețea popoarelor este memoria lor, cu alte cuvinte, conștiința vieții. Eu am conștiința că trăiesc de mii de ani, din generații în generații; aș putea zice chiar că o *simt* această conștiință, în neliniștea mea sufletească, în contrazicerile dorințelor mele, în autocritica din fiece minută a vieții

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mele, în fine, în lipsa totală de ceea ce se numește *naivitate*...

Vorbind astfel, se uita la dînsul cu felul de mulțumire al oamenilor ce se cred nepricepuți de semenii lor și cărora li se pare că au găsit o explicație.

— Mă înțelegi acuma ?

— Te înțeleg.

— Și pe cînd eu sunt așa, dumneta ești altfel — dumneta și amica mea Porția și fiica ei Mia : dumnevoastră, aceștia, vă mergeți drumul în pace, fără nedomiriri, fără îndoieli... Ce te uiți așa la mine ? zise ea, atingîndu-l cu mîna peste obraz.

El, în adevăr, se uita la dînsa, gata parcă s-o întrebe dacă nu care cumva și vîrsta fiecăruia putea fi pricina acestor deosebiri ; dar n-o întrebă și tăcu. Ea părea a-l înțelege.

— Spune ! Ce te uiți la mine atît de curios ?

— Mă uit, zise el încet, fiindcă adesea mi se face milă de dumneta. Îți trăiești viața în gînd, în loc de a o trăi în trai. Dă-mi o mînă și lasă-mă să ți-o sărut. Ar fi o îndreptare...

Anna, la atingerea mîinei lui, păru a avea deodată revelațiunea zădărniciei teorielor ei. Îi lăsă mîna în voie și își rezemă fruntea pe cartea în care ceteau. Parcă o pace binefăcătoare se lăsa în gîndurile ei.

— Scoală-te, zise ea tînărului, care-i ședea acum alături, în genunchi. Și mila e ceva, — cam puțin, dar în fine, e... Ce amintire dureroasă îmi trece prin minte ! Sărmana Natalia Canta !...

Dar nu apucă să sfîrșească bine numele ce rostea și ușa se deschise cu zgomot, iar unul dintre soldații de ordonanță intră ca o vijelie :

— Cuconiță, vine domnul general !

Anna sărise în picioare și se uita la dînsul cu ochii aprinși de mînie. Era atît de furioasă că părea încremenită. În sfîrșit își regăsi glasul, și privindu-l lung, rosti silabă cu silabă.

— Ieși afară, dobitocule !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/ndr1901-1932

Soldatul, rușinat și umilit, se întoarse de unde venise, pe cînd Anna se ducea înaintea lui bărbatu-său, fără măcar a arunca o privire către tînăr. El își reluase locul pe scaun și răsfoia cartea Annei într-aiuri. Trecură cîteva clipe lungi, minute teribile, în cari individualitatea amenințată nu poate înjgheba nici o idee limpede.

În cele din urmă se auzi glasul generalului rîzînd ca în vremea cea bună. Ușa se deschise și ei amîndoi, Anna și bărbatu-său, intrară la braț. Generalul rîdea să se topească.

— Bravo, Alecule! strigă el, bătînd din palme. Bravo, neică! Intri și tu în tagma noastră, a proștilor!... Că domnul a zis: „creșteți și vă înmulțiți, nătărăilor", iar Porția este o porție și jumătate!...

Și iar rîdea plecîndu-se pe genunchi, și pocnind din palme. Anna îl lăsase de braț, rămasă cu un pas înapoi, și se uita la Comănești eanu, țintă. Acesta, încurcat, privea la ei ca la niște comedianți. Ce voiau să zică?

— Da' bine, frate, că m-am întors acasă!... Ei, scrim numaidecît părintelui Lupu...

— Despre ce? întrebă tînărul începînd să înțeleagă?

— Cum despre ce? Știu că n-o să-ți dau eu consimțimîntul, că fata nu-i a mea, neiculiță.

Apoi iar se porni pe rîs, bătîndu-l pe umeri:

— Bravo ai noștri! Așa mi te voi: june însurățel cu zgarda de gît.

— Da' nici n-am gîndit, domnule general!

— Nu-mi umbla cu fleacuri, că mi-a spus mie Anna... Scurt comanda!

Comănești eanu se uită un moment la dînsul, zicîndu-și, parcă fără voia lui: uite ce prost e! Anna veni binișor spre el și-l atinse pe braț, vorbind încet și rătăcit:

— Ți-am spus să te gîndești bine. Nu tăgădui, fiindcă am martori că mă rugai în genunchi să-ți dau pe Mia... Parcă Mia ar fi a mea!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Tînărul, încremenit de atîta îndrăzneală, rămăsese mut.

— Hai, Alecule, că mai vorbim... Mă duc să-mi iau porttabacul. Nu te neliniști, că scriu chiar astă-seară părintelui Lupu.

Într-o clipă, Anna fu lîngă dînsul, strîngîndu-i mînile în mînile ei:

— Scapă-mă! Te rog, te implor, nu mă lăsa în batjocura slugilor!... Am să-l vîr în pușcărie pe mizerabilul acela.

Tremura, se făcuse galbenă și parcă chiar urîtă... Vanitatea rănită strîmbase armonia liniilor figurei.

— Du-te, te rog...

Și fiindcă el nu se putea urni din loc, înmărmurit de enormitatea sacrificiului ce i se cerea, pentru a înlătura bănuiala unei slugi, — se duse ea.

Rămas singur, indignat de purtarea ei, se răsculă întrînsul sentimentul de dreptate și, fără a se gîndi ce face, lovi în masă cu latul palmei și zise tare:

— Nu e adevărat!

Atunci Anna, din odaia ei, veni din nou către dînsul:

— Să știi că nu mă mai vezi. Dacă nu te poți ridica peste un moment de slăbiciune, nu ai sufletul unui adevărat, bărbat!

— Bine, îmi ceri prea mult!...

— Așa îți pare acum. Vei vedea mai tîrziu că nu-ți cer așa de mult...

Se auzea vocea generalului prin anticameră. Tînărul plecă, iar Anna ieși după dînșii, petrecîndu-i, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic cu ei.

II

Se ridica luna pe dealurile de la Ciulnița, luminînd cîmpurile întinse. Zăpada rotunjea colnicele, umplea afundăturile, parcă un vis ar fi învăluit toată firea în nerealitate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Sania mergea pe pîrtia bătăturită, alunecînd şi ea ca o închipuire. Muchia grindurilor da la iveală cîte o colibă fumurie, căpiţe de fîn, şire de paie, cari, în singurătatea dimineţii, păreau namile din poveşti.

Locotenentul se uita pe gînduri în slava cerului.

Dacă n-ar fi fost clopoţeii de la cai, mersul lui pe întinderea cîmpului i s-ar fi părut ridicat în vremuri depărtate. Scoase capul din gulerul blănii şi se uită spre răsărit : o dungă de lumină, parcă mult bănuită decît adevărată, năzuia să lupte cu luna. În trecerea neclarificată a imaginelor, i se păru că vede pe culmea unui grind un şir de umbre, ce se scoborau dincolo pe vale.

— Semn de iarnă grea : ies lupii în hăituri.

— Pe ce drum suntem, baciule ?

— Pe drumul nostru, coane.

Baciul îmbătrînise. De cînd se întorsese a doua oară în curtea lui Matei Damian, nu se mai dusese de la el. Cam trist, cam singuratec, se ţinea încă drept bătrînul. Fusese ridicat la rangul de morar, apoi de îngrijitor de moşie, iar acum, de cînd curtea de la Comăneşti rămînea tot mai singură, la acela de puşcaş.

E drept că văzuse multe, multe petrecuse şi de multe suferise baciul. După războiu, cînd sămînţa de viaţă nouă încolţea în toate inimele, la Comăneşti se ofilea floarea locului, stăpîna văilor, doamna lor a tutulor. Moartea lui Mihai Comăneşteanu zdruncinase din temelii alcătuirea sufletească a surorii sale. Saşa trăise cîţiva ani ca o închipuire de poveste, plecată spre şoaptele unei lumi nevăzute, bună, blîndă ca întotdeauna, pînă ce se stinsese. Bărbatu-său părea pornit şi el pe acelaşi drum. Înconjurat de tot ce fusese drag neveste-si, trăia singur la Comăneşti, luminîndu-şi viaţa prezentă cu icoanele trecutului.

Cei doi băieţi, Alexandru şi Mitică, creseuseră şi se făcuseră oameni. Cel mai mare intrase în şcoala militară, contra voinţii părinţilor, cu încăpăţinarea blajină a naturelor timide ;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

ieșise sublocotenent, în artilerie; făcuse școala de aplicație, — iar acum, locotenent, ales pentru a fi trimis la Fontainebleau, venea să treacă sărbătorile cu tată-său. Cel mai mic era deja în străinătate, unde sfîrșea Dreptul, vioi, harnic, plin de gînduri bune pentru viitor.

Dar de chipul celui mai mare se legau amintiri scumpe tutulor. El moștenise figura mă-si, moștenise numele ei și, mai mult decît toate, moștenise de la unchiu-său, mortul în război, aureola de speranțe ce pun unele familii pe fruntea unui copil. Tată-său îl privea lung, se pierdea cîteodată în gînduri nesfîrșite despre taina de simpatie cu care înconjură natura unele chipuri omenești și niciodată nu-i trecuse prin minte să-i pară rău că fiu-său lăsase numele părintesc spre a adopta pe acela de Comănești eanu.

Cînd dar locotenentul se dete jos din sanie, în bruma dimineții de iarnă, tatăl său îi ieși înainte și-l strînse la piept, tremurînd. Baciul se rotea prin cerdac, pe la geamuri, pe cînd feciorul ridica blana din spatele tînărului. Atunci apăru militarul voinic, nalt și mlădios, zîmbind de bucurie. Tatăl său bufnea într-aiuri, înecat de emoțiune. În chipul tînărului, blond cu ochii negri, trăia imaginea mă-si cu atîț de vie asemănare, încît parcă o glumă a naturei ar fi ridicat capul de pe umeri de femeie și l-ar fi pus pe umerii puternici ai bărbatului. Tată-său nu mai putea rosti nici un cuvînt. Deschise ușa de geamuri pe la care se-nvîrtea baciul și-i făcu semn să intre. Bătrînul pușcaș rămăsese în picioare, uitîndu-se lung la tînăr.

— Ă, Doamne, boierule, că mult îi mai seamănă răposatei cucoane !... Adevărat *Sulfină !*

Numele rămăsese tînărului de la maică-sa. Pe cînd era copil, Sașa îl chema *Sulfiniță*, din cine știe ce apropiere tainică între băiat și floare. Iar acum, cînd vremea trecuse, baciul găsea și el că floarea înflorea :

— Sulfină, coane, încheie baciul : floare curată !

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Ca să facă plăcere lui tată-său, tînărul intră la dînsul în odaie să se culce. Înăuntru era cald. Se dezbrăcă pe jumătate şi, prins de gînduri, se rezemă de sobă. În casa aceea în care crescuse, în mijlocul lucrurilor ce-l întovărăşiseră de cînd deschisese ochii, domnea pacea unui trecut plin de tinereţe şi de durere. Acolo murise mamă-sa, acolo văzuse ca prin vis pe unchiu-său, acolo se născuse el : tot ce era acum împrejurul lui fusese şi altădată : statornicia lucrurilor, în care sufletul cel mai turburat îşi găseşte liniştea.

I se păru că-i e frig şi-şi puse pe dînsul o haină. În fuga mişcărilor îşi ridică braţul, aşa cum făcea cîteodată Mia... Pentru întîiaşi dată se gîndea la dînsa, de cînd se despărţise de Anna. Mia !... Anna !... Ce de impresii venetice, în mijlocul acelor nevinovate şi tăcute mărturii ale vieţii lui lăuntrice ! Tot ce era acolo îi vorbea limba iubirii părinteşti, graiul simţirilor adevărate, pe cari numai moartea le curmă. Parcă acolo şi Anna şi Mia şi prieteni şi tot ce era fierberea vieţii de acum, devenea străin, devenea mincinos...

Anna !... Cartea cu icoane greceşti !... Ei, şi ! ?...

Era muncit de nedreapta hotărîre a Annei.

Nu e iertat nimănui să robească pe aproapele său, pentru a hrăni o zadarnică închipuire de sine. Vanitatea Annei şi libertatea lui ! Da' negreşit că libertatea lui era mai scumpă decît tot. Ce i se putea întîmpla ? Să se bată cu generalul sau să-l despreţuiască Anna... La urma urmei putea să-l şi despreţuiască, că doar nu putem împiedeca pe oameni să cugete or să simtă cum vor. Făcu un pas către masă, spre a răsuci cheia de la lampă, a cărei flacără se micşora. O rază de lumină cădea pe geamul unui portret. Lăsă lampa şi se apropie de portret. Erau două : unul înfăţişea chipul senin al mă-sei ; celălalt pe al lui unchiu-său.

Între lumina crepusculară a dimineţei de iarnă, ce de-abia se cernea prin ferestre, şi lumina slabă a lămpii, se înfiripa o lume nouă, în care cele două icoane de pe părete păreau a se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvaniana/mdrr1901_1932

însufleți. Din fruntea bărbătească a *unchiului* se desprindea seninătatea, înrîurirea unei vieți ce se jertfise de bunăvoie pentru împlinirea datoriei, liniștea clasică a figurilor intrate în pacea eternității; pe cînd din obrazul oval al mame-si pornea raza caldă a gîndurilor materne, surîsul vag și binevoitor al mîngîierii. Între cele două imagini iubite, el, realitatea și tinerețea, se simțea învăluit de puterea lor de umbre, ridicat de pe pămînt și așezat între ele amîndouă, și, de acolo, privind înapoi, spre el, omul cel adevărat. Atunci, fără un moment de îndoială, personalitatea lui i se înfățișe mînjită și degradată. Între cei doi Comănești, unul mort pentru iubirea de țară, celălalt refugiat parcă în nerealitate, se forma o atmosferă de idealitate binefăcătoare, în care viața lui reală se purifica.

Se așeză pe un scaun, ca și cum s-ar fi coborît pe pămînt, și urmă a se gîndi. Trebuia să se sacrifice pentru Anna...

Dar problema, scoasă din generalități și redusă astfel la valoarea ei proprie, îi păru că nu stă în picioare față cu judecata sănătoasă. Să-și jertfească el libertatea pentru vanitatea nejustificată a unei femei!... Nu era logic.

Nu era. Dar adevărata frumusețe a sufletului stă tocmai în împlinirea unor datorii ce mai întotdeauna par nelogice. Nu e logic să sufere el, ca să nu sufere ea; dar e foarte frumos.

Și atunci păru hotărît, — cînd deodată îi veni în minte altă întrebare: dar Mia, fata nevinovată?...

Aci era întuneric complect.

Se aruncă pe pat, ostenit, simțind că-i huie capul.

În încurcătura gîndurilor, i se păru că umblă cineva pe la ușe. Atunci strigă pe fecior; dar în locul lui se ivi figura lui tatu-său.

— Nu dormi?

— Intră tată. Nu dorm...

Doctorul Damian intră lung, purtînd într-o mînă un pahar cu ceai după moda românească.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Mi s-a părut că nu dormi, băiete, și ți-am adus ceaiul, dacă mai ești deprins cu el. Ți l-am făcut eu, așa cum știu că îți plăcea...

Deodată toate gîndurile părură a se potoli față de blajina figură a lui tată-său.

— Da' nu te-ai culcat.

— Nu.

— De ce ? Te simți poate prea obosit.

— Nu. Mă simt, dimpotrivă, odihnit, cu trupul și cu sufletul, ca întotdeauna cînd viu aici.

Doctorul dete din cap. Se uita în ochii lui fiu-său, gata parcă să-i facă o întrebare ce nu lua formă. În fine, se hotărî a-i zice :

— Cînd pleci ?

— Ar trebui să plec din vreme, pentru ca să mă pot deprinde cu viața de acolo și să mă pregătesc de școala politehnică.

— Bine.

— Așa ar trebui. Însă cine știe cum s-o întîmpla.

— Pentru ce ?

— Pentru că e mult mai greu a face decît a zice. Nu mă pot despărți de țară, cu toate cusururile ce i le recunosc. Dumneta ce crezi ?

— Eu, ce să cred... Bine ar fi și așa... Dar trebuie să-nveți și să vezi lume. Pentru oamenii moderni, călătoriele sunt neapărat trebuitoare. Pentru oamenii de caracter, mai puțin.

Tînărul se uita lung la el :

— Dumneta rămîi singur.

— Cam singur. Dar nu trebuie să te îngrijești de mine. Eu sunt trecutul, — tu ești viitorul. Eu te urmăresc peste tot cu gîndul și sunt prea fericit cînd te știu sănătos.

Comănești eanu luase mîna lui tată-său :

— Dar dacă nu m-aș mai duce ?...

Mîna doctorului tremura...

— Dacă nu te-ai mai duce !... zise el lung.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/1901-1932

— Da, repetă tînărul, dacă nu m-aș mai duce !... dacă aș rămînea aici... și mai mult : dacă m-aș însura... ce-ai zice ?

— Ce să zic ?

— Nu ai fi mulțumit ?

— Ba da, — pentru mine.

— Și pentru mine ?

— Da...

Comănești eanu începu a rîde, fericit de-a simți bucuria lăuntrică a lui tată-său, care lupta cu gîndul datoriei părintești. Amîndoi se socoteau obligați să-și ascundă năzuințele personale, părintele voind a îndemna pe fiu să meargă în străinătate, deși dorea tocmai contrariul ; fiul părînd hotărît să rămînă în țară și să se însoare, deși poate că dorea altceva.

Tînărul deveni deodată serios.

— Ascultă-mă, tată. Eu văd și înțeleg foarte multe lucruri; nu am însă destulă voință spre a îndrepta greșelile noastre ale tutulor. De ce ai zis că pentru oamenii de caracter călătoriele nu sunt neapărat trebuincioase ?

— Am zis așa o vorbă în vînt.

— Ba nu, fiindcă pare un nonsens, dacă nu mi-l explici, — caracterul fiind tocmai singurul bine cu care ne naștem și pe care împrejurările dinafară nu ni-l pot lua nici nu ni-l pot preface.

— Se poate... E ceva cam aforistic. La tinerețe aforismele sunt încîntătoare. Mai tîrziu însă contrazicerile vieții pulverizează adevărurile sufletești găsite de alții, și atunci aforismele nu mai fac două parale... Caracterul se preface și el, ca tot în lumea asta, și, pentru a-l păstra într-o desfășurare logică, e bine a nu schimba condițiunile de viață în care trăiește. Lumea cea mare se freacă și se rostogolește ca valurile oceanului, cari sunt toate rotunde, iar omul are, la temelia vieții lui sufletești, darul neprețuit al imitațiunei... Cine a călătorit mult, a citit mult și a gîndit mult poate dobîndi o originalitate literară, dar rareori o originalitate de caracter. Numai cine se naște cu o

Muzeul Digital al Romanului Românesc

putere de viață nețărmurită, cu patimi mari, cu pofte violente, are șanse să străbată în lume neschimbat; pe toți ceilalți îi nivelează viața — din fericire.

— De ce, din fericire?

— Fiindcă altfel numai oamenii lui Nietzsche ar rămînea în picioare, trăind ca într-un balamuc.

— Atunci, tată, cum rămîne cu caracterele?

— Rămîne așa: cine vrea să-și păstreze nota personală a poporului sau a familiei din care se coboară e bine să stea acasă; comparația trage după sine imitația, iar imitația omoară originalitatea...

— Aforism, tată.

— Se poate.

— Atunci ne-am înțeles: nu mă mai duc în străinătate și poate... mă și însor.

Doctorul aștepta ca fiu-său să-i spună mai mult; cum însă acesta se opri din povestit, tăcu și el. Se uita numai, se uita lung la tînăr, rostogolind în minte cine știe ce imagini din trecut, scumpe lui, căci ochii i se umplură de lacrămi, iar mîna i se rezemă încet de brațul tînărului:

— Cine ar putea zice că tu ești copilul cu care mă jucam eu acum 20 de ani?...

Comănești eanu rîse cu plăcere:

— Așa am devenit de hursuz?

— Nu. Ai devenit bărbat, și acuma îmi ești drag altfel... Dar tu, acela de atunci, și eu, acela de atunci, unde suntem?... Vorbeam adesea cu maică-ta despre voi, cînd erați mici... Îți mai aduci tu aminte de dînsa?

— Cum să nu-mi aduc aminte!...

Vorbele li se înecau în piept, pe cînd gîndurile lor pluteau în aceeași lume trecută. Și stau acolo amîndoi, fără a hotărî nimic, ca doi vlăstari rămași dintr-o pădure veche.

Doctorul se sculă tot el, și făcînd cîțiva pași prin cameră se opri din nou în fața tînărului:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Aș fi dorit să-ți vorbesc și de afaceri, dacă erai hotărît să pleci... Datoriele noastre cresc...

— Adică ale mele, tată.

— Cum însă zici că nu mai pleci, vom vorbi altă dată. Te las, că poate vrei să te odihnești.

— Nu.

După ce doctorul ieși, fiu-său, rămas singur, se simți coprins de-o nespusă dragoste pentru bătrîn, dragoste și milă. Îl înțelegea așa de bine, fiindcă erau amîndoi din același aluat: frica de realitate, temerea de a răni pe alții, delicatețea adevărată, îi făcea pe amîndoi să fie pururi victimele semenilor lor cînd se ocupau de afaceri. El se încurcase în datorii, fără să știe cum: comitetele patriotice, Liga, prietenii, și mai presus de toate lipsa de socoteală și de control îl siliseră să se împrumute în dreapta și în stînga și să se înfășure în țițele dobînzilor ca o muncă în pînza unui painjen. Aștepta pe frate-său ca pe Mesia, să-l scoată din greutăți, căci acela avea altă fire.

Și gîndind astfel, își bău ceaiul și se îmbrăcă. Ziua se vestea bună. Soarele se înălța peste lumea sclipitoare de zăpadă. Se vedeau pe drum vite rătăcite, cu părul mițos, cu nările fumegînde. Pe sub streșinele țărănești sfîrîiau vrăbioi, zgribuliți de frig. Prin copacii din curte clămpăneau ciorile.

Prins deodată de dorul de a trăi din viața aceasta plină de sevă lăuntrică, Alexandru Comănesteanu trecu repede în odaia de alături, unde ținea armele, luă o pușcă, puse cartușe în amîndouă țevile și ieși afară sub pomi, unde le descărcă în gloata ciorilor. Un nour negru se ridică din ramurile pline de cuiburi și un zgomot infernal umplu aerul de croncăneala sălbatecă!

Pe cînd el scotea cartușele goale din țevi, se ivi baciul Micu, înconjurat de ogari, parcă mirosul de praf de pușcă l-ar fi deșteptat din toropeală.

— Ale dracului ciori!... Am vrut eu să le dărîm cuiburile, da' unde mă lasă boieru!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
exhibeo.ro/muzeul-digital-al-romanului-romanesc

— Ce mai faci, baciule ? îl întrebă Alexandru cu glas voios.
— Ce să facem, coane ! Cu pustiele astea de bătrîneți...
— Tot voinic, tot harnic !
Baciul zîmbea, dînd din cap :
— Ia, de azi pînă mîine.
— Ce-ți fac ogarii ? Văd că i-ai înmulțit.
— Se înmulțesc ei, bată-i vina lor...
Apoi fluieră într-aiuri ca un șarpe, și deodată ieșiră de prin toate găurile o puzderie de ogărime, lungi în picioare, cocîrjați de mijloc, pe care săreau căței, cu labele groase. Nici o manifestare de bucurie pe ei, nici o gudureală : serioși, cu coada covrig, stau lîngă baciu, așteptînd parcă un semn.
— Mulți ai, baciule ?
— Tot sunt, coane.
— Hai să eșim la cîmp.
— Cum ăi porunci.
— Strigă la grajd să ne puie caii.
Baciul păru întinerit. Își trase ciubotele după el mai din plin, șuierînd la ogari și se duse spre grajd să ajute vizitiului la pusul cailor.
Vîntul aruncase zăpada prin ulițele satului atît de neregulat, încît unele case erau întroienite pînă la streașină, pe cînd altele, pe linia din față, erau cu totul libere. Sania trecea prin nămeți adînci sau se hîrșea pe pămîntul înghețat. Caii tineri, nesceși din grajd de mult, umblau cu nările în vînt, orbiți de lumină, gata să se sperie de toate nimicurile.
Trecură prin sat fără greutate, dar cînd ajunseră la barieră, un cîine, sărit ca din pămînt, dete vînt cailor. La cîmp, zăpada era deopotrivă de înaltă peste tot, iar pîrtia bună. Aci, goana nu mai era împiedicată de nimic. Fugeau caii tineri pe albul pămîntului, spintecînd văzduhul ca păsările cerului. Sania aluneca pe linia drumului ca o glumă.
Vizitiul se răsturnase pe spate, trăgînd de hățuri fără nici un folos.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ţine, mă !

— Nu mai pot, coane, că mi-au tăiat mînile.

Comăneşteanu se sculă în picioare şi luă el hăţurile, pe care le lăsă libere. Caii, mai mult decît fugeau, nu puteau să fugă. Atunci se puse cu biciul pe ei. De unde găsiră putere să fugă şi mai mult, nu se putea bine pricepe, — dar fugeau şi mai mult. Aerul rece tăia obrazul şi oprea respiraţia. Comăneşteanu, după cîtva timp, încercă să strîngă hăţurile, sperînd că acum voinţa lui va stăpîni avîntul lor nebunesc. Nimic. Atunci, la un limpeziş de drum, îi cîrmi la dreapta, pe cîmp, lăsîndu-i să alerge către o muche de deal !...

Cînd, în fine, părură că nu mai pot, încercă iar să-i oprească, şi, în adevăr, îi opri. Dar, parcă ar fi fost înnebuniţi de propria lor fugă, caii tremurau, sforăind şi întorcînd ochii roată în toate părţile. Erau minunaţi. Se mişcau pe ei toate vinele ; fumega aburul dintr-înşii ca dintr-o apă clocotită ; băteau din picioare, răscolind zăpada cu copitele.

Comăneşteanu se dete jos să-i privească.

— Cucoane, nu te da jos, zise vizitiul cu hotărîre.

— De ce ?

— Calu miroase a lup...

N-apucase bine să zică vorba, că deodată, mişcaţi parcă de acelaşi resort, ogarii o porniră în goană spre muchia dealului, iar caii răsuciră sania în loc şi o rupseră la fugă din nou.

Comăneşteanu, rămas singur, începu a rîde, pe cînd baciul arunca puşca din sanie, strigînd cît îl lua gura :

— Cucoane, puşca !

El luă puşca din zăpadă, o şterse bine, apoi îşi cercetă plumbul din cartuşiera cu care era încins şi puse în ţevi poştii. După aceea îşi ridică botforii răsfrînţi şi se întoarse spre cîini.

Scena ce i se înfăţişe îi păru nouă şi interesantă.

Parte din ogari, cei mai bătrîni, se repeziseră spre lupi, pe cînd cei mai tineri păreau a-l aştepta să le vie în ajutor. Lupii, în loc de a fugi, se întorseseră spre cîini.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Prins deodată de un fior cald, Comănești-teanu sări în lături, cum făcuseră caii, și se repezi spre deal, strigînd ca un nebun.

— Uite lupul, mă !...

Cîinii toți țîșniră prin zăpadă către muchia dealului. În repeziciunea imaginelor, tînărul își vedea umbra pe luciul stelat, cum alerga alături de dînsul.

Pe deal însă gluma se îngroșa. Doi ogari erau sfîșiați în bucăți. Cu părul zbîrlit, cu ochii sticlind de hămeseală, lupii tăbărîseră pe hoiturile cîinilor, trăgînd cu dinții în lături hartanurile de piele și de oase.

Comănești-teanu descărcă amîndouă țevile în hăitic, dar fără nici un folos. Atunci, hipnotizat parcă de priveliștea ce avea în față, se opri. Cîmpul întins se vedea pînă cine știe unde, fără o pată, fără un semn de viață, decît sania cu caii, ce fugeau nebuni spre casă.

Desfăcu repede țevile, aruncă cartoanele arse și puse la loc două cartușe cu glonț ; apoi se apropie, deschise pasul spre a se rezema bine și ochi : cu un foc culcă la pămînt un lup ; cu al doilea un altul. Iar încărcă pușca.

Toată învălmășeala de lupi și de cîini se cobora acum pe valea cealaltă. Cînd ajunse pe muchia dealului, scena ce i se înfățișă i se păru dezgustătoare : doi dintre ogarii cei mai bătrîni stau tolăniți la pămînt, trăgînd din coșul tovarășului lor omorît. Ceilalți goneau lupii, cari fugeau pe vale.

Comănești-teanu parcă se simți el însuși sălbătăcit și crud. Se apropie de cîinii ce mîncau și-i lovi cu piciorul în coaste, strigînd : „ține lupul, mă !". Unul din ogari se sculă, chelălăind ; celălalt însă clămpăni cu gura către piciorul ce-l lovea. Atunci, el, fără să-și dea seama de ce face, întinse pușca spre cîine și-l omorî pe loc. Apoi, tot mai aprins, se luă după lupi, asmuțind ogarii și chiuind ca un nebun :

— Uite lupul, mă !...

Goneau cu toții pe povîrnișul dealului, ogarii sărind, ei alunecînd, însuflețiți de același instinct de fiare sălbatice. În

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

goana lor, un cîine îi tot tăia drumul, jumătate jucîndu-se, jumătate mîrîind. El se opri un moment și se uită la dînsul : îi sticleau ochii în cap și i se încreţeau mustăţile deasupra dinţilor cîineşti. Atunci plecă puşca cu ţevile în jos și chemă pe ogar la sine, mîngîindu-l pe cap. Cîinele se liniști ca prin farmec, parcă acest act de blîndeţe l-ar fi scos din sălbătăcie și l-ar fi întors la starea lui domestică. Impresionat, Comăneşteanu se opri de tot, se ridică iar pe muchie și fluieră spre ogari, chemîndu-i spre dînsul.

Acum, cînd începea să se domolească avîntul vînătoresc, revenea conștiinţa stării în care se găsea : Încotro să-și îndrepte paşii ?

Deocamdată rămase cu ochii ţintă pe orizont : se juca lumina în palii strălucitoare, parcă o mînă nevăzută ar fi ţesut o pînză de argint ridicînd și coborînd iţele. Cerul părea de sticlă. Nici o vietate, nici un semn de urma omului. Întinderea albă, nesfîrșită, ce se pierdea în jocul luminei din marginea orizontului, umplea sufletul de pace și oarecum de nepăsare, parcă fiinţa îngustă a trecătorului s-ar fi simţit mai aproape de nefiinţa imensă a totului. Ce voia Anna ? Ce voiau toţi cei dimprejurul lui, muncindu-se după himera fericirei ? Parcă niciodată nu se simţise el, cu lipsa lui de voinţă, mai înţelept decît în minutul acela fugar, în care zădărnicia pacinică a naturei îl învăluia din toate părţile.

„Fie voia lor" era gîndul lui cel din urmă.

Și se întoarse iar spre cîini, chiuind și fluierîndu-i, — cînd o descărcătură de puşcă îl făcu să-și îndrepte ochii pe valea de pe care venise. Era baciul Micu. Alerga bătrînul cît îl iertau puterile, plin de zăpadă pe spate, îngrijurat. De îndată ce putu vorbi, își dete drumul necazului.

— Sărac de maica mea, cucoane ! că gîndeam că nu mai văd zi albă !...

— De ce, baciule ?

— Păi se poate să te las eu între lupi ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/index-1902-1932

Tînărul rîdea de plăcere și de dragoste pentru bătrîn:

— Ai sărit din sanie!

— Da' bate-o-ar Dumnezeu de tîrlie, că nu știam cum să mă arunc jos...

— Și cum te-ai aruncat?

— Da' parcă eu știu!...

Comăneșteanu rîdea cu plăcere:

— Ei, acuma ce ne facem?

— De asta nu mă tem eu, coane, că om merge spre al de Ieremia Mocanu... Mă gîndesc numai ce-o să zică boierul, cînd o vedea sania goală.

— N-o să zică nimic, că doar știe că nu sunt singur. Cu baciul Micu unde nu mă duc eu!...

Bătrînul păru mulțumit. Își adună cîinii de pe dealuri, cîți mai erau, și o porniră pe creasta muchii, înspre Ieremia Mocanul.

III

De la tîrla lui Ieremia fură trimiși oameni în toate părțile, cu cîte un bilet din partea tînărului, spre a înștiința pe tată-său că nu i se întîmplase nimic și că se ducea spre Făurei, moșia Annei Villară, care era mai aproape de tîrlă decît a lor.

Cînd ajunse, către seară, la Făurei, găsi pe toată lumea adunată la ceai: doctorul Damian, generalul, nevastă-sa Anna; apoi Mia, părintele Moise Lupu și soția sa, Porția. Aceștia din urmă veniseră în țară, chemați de Anna, să petreacă sărbătorile cu fiica lor.

La intrarea lui Comăneșteanu, se produse mișcarea de jenă și de curiozitate la care dă loc sosirea unui oaspete. Generalul Villară era în mare discuție cu părintele Lupu și cu Anna, asupra literaturei românești. Pentru un moment, discuția fu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lăsată la o parte. Urmă foiala în dreapta și în stînga a grupurilor. Generalul prezentă pe Comănesteanu preotului și soției sale, după bunele lui deprinderi umoristico-sentimentale.

— Iată, părinte, junele nostru social-democrat, vînător de fiare sălbatice și mîncător de inimi. Cu botforii ăștia pare a se coborî din Mihnea-cel-Rău, pe cînd în realitate el este Alexandru-cel-Bun. Maică presbitero, ți-l recomand: dacă vrei să fondezi pentru a doua oară Sarmisegetuza, ăsta ți-e omul.

Porția zîmbi frumos, întinzîndu-i mîna, pe cînd preotul se uita lung la el. Tînărul vedea pentru întîiași dată pe părintele Moise Lupu: nalt, voinic, cu o frunte netedă, cu ochii senini, plini de hotărîre bărbătească; cu obrazul ras, lăsînd să se vadă gura fină; îmbrăcat curat, cu *reverenda* aninată elegant pe spate, nu semăna întru nimic cu preoții de toate zilele.

Își strînseră mîna unul altuia cu evidentă plăcere și prinseră a ședea și a asculta convorbirea celorlalți.

Anna și cu generalul erau cufundați într-o critică nesăbuită, cum de cele mai multe ori se întîmplă românilor, despre tot ce aveau în țara lor, oameni politici, literați, actori muzicanți, pictori. Totul era nul, după dînșii; totul era străin:

— Fleacuri, părinte, zicea Anna. Tot ce vezi d-ta la noi e minciună. Sub masca înșelătoare a patriotismului, sau a interesului pentru literatură, sau a iubirei de aproape, se ascund două cauze: căpătuiala și vanitatea. Dumnevoastră, cei de peste munți, sunteți iluzionari. Vă închipuiți că la noi e pămîntul făgăduinții...

Preotul se uita trist în fundul paharului cu ceai. Anna simți că vorbele ei străbăteau linia sufletească a părintelui Lupu; de aceea, cu o mișcare plină de grație, se apropie de el, îi turnă ceai din nou în pahar, zicîndu-i încet:

— Nu-i așa?

— De, doamnă!... Parcă n-ar fi așa. Noi sunteți iluzio-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistelaransilvaniei.ro/mdr1901-1932

nari !... Dar ce alta putem să fim ? Dacă n-om privi către domnia-voastră, către cine să privim ?...

— Către dumnevoastră înșivă.

— Sărmanii de noi ! Să privim la mizeriele noastre ! Pe acelea le suferim, și privim către domniele-voastre, că așa e în firea omenească : să treacă viața în necazuri și să tot spere.

Apoi preotul zîmbi și se uită țintă la Anna, hotărît parcă să spună ce avea pe suflet :

— M-aș ruga de iertare, doamnă, numai eu socotesc că domnia-voastră judecați rău țara și oamenii ei. Noi, care trăim la o parte, vedem poate mai limpede decît domniele-voastre cum stau lucrurile. De ce vă tînguiți ? că n-aveți oameni ? Îi aveți, numai nu știți să-i prețuiți și să-i respectați.

— Cum o să-i respectăm noi, dacă nu se respectează ei ! Și care sunt aceștia oameni grozavi ? A murit Brătianu, a murit Catargiu, au murit bătrînii din generația cea mare. Cei ce au rămas sunt pigmei. „Ați rămas voi, epigonii", cum zice Eminescu.

Preotul dete din cap, trist.

— Nu este așa, doamnă. Aș putea să vă prind cu vorba și să vă dovedesc că prin chiar citația domniei-voastre recunoașteți marea înrîurire a unui poet. Dar nu o fac, pentru anume cuvinte.

— Spune, părinte, cuvintele, zise generalul cu glas de comandă.

— Cuvintele sunt că, pentru fiecare epocă, pesimiștii găsesc epigoni. Dar nu despre asta e vorba. Mie îmi vine foarte cu greu să citez nume proprii. Numai dacă mă siliți, o să ies din rezerva mea.

Apoi preotul se așeză bine în scaun și începu :

— Domnia-voastră aveți oameni politici, și literați, și artiști, ca toate țările depotriva noastră, ca Belgia, ca Olanda, ca Portugalia, ba unii poate mai mari decît timpurile lor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bravo, ai noştri, părinţele ! strigă generalul.

— Da... Aveţi oameni ca d-nii Sturdza, Carp, Maiorescu ; aveţi alţii mai tineri, ca d-nii Take Ionescu, Marghiloman, Filipescu, Haret, fraţii Brătieni, al căror patriotism, a căror înţelepciune sunt mai presus de orce îndoială. Numai, ei luptă, şi în lupta lor pot fi violenţi, cruzi, adesea chiar nedrepţi unii cu alţii. Nu vă este însă iertat domnielor-voastre să confundaţi lupta lor cu viaţa lor. D-nii Sturdza şi Carp sunt două adevărate caractere, cel dintîi prin patriotismul său ridicat la cea mai înaltă expresie, prin munca sa fără preget, prin puritatea vieţii sale ; cel de al doilea prin claritatea şi înălţimea ideilor, prin farmecul persoanei şi al graiului său, prin aceeaşi viaţă exemplară ca şi cel dintîi. Şi amîndoi sunt înzestraţi de natură cu marea calitate care face din oameni şefi : voinţa.

— Aşa este, întări generalul.

— Cît despre cel de-al treilea om politic al domnielor-voastre, care este oarecum şi al nostru, nu vă veţi mira dacă vă voi spune că el este cel mai frumos produs al renaşterii vieţii noastre româneşti.

— Ba eu mă mir, zise Anna, cu evidenta intenţiune de a-l sili să urmeze mai departe.

— Mai întîi, dacă eu vorbesc astăzi româneşte ca domniele-voastre, lui i-o datorez.

— Cum asta ?

— Vă spun numaidecît. De la începutul veacului pînă astăzi, România nu a avut un bărbat care să reunească toate calităţile fondamentale ale rasei la un mai înalt grad : conservator în esenţa firei sale, cum este poporul individual ; entuziast, cu o notă de linişte intensă în căldura sufletului, aşa cum e poporul colectiv ; optimist vajnic, cum sunt toate firele sănătoase, prin care natura noastră omenească îşi trece caracterele sale esenţiale din valvulă în valvulă ; bun şi generos din aplecare firească ; cumpănit, rece şi chiar crud,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

acolo unde convingerile sale puternice îl silesc să-şi stăpînească pornirile optimiste ; de cea mai încîntătoare sinceritate în toate actele vieţii, acesta este omul cum l-am întrevăzut eu. Dacă la aceste calităţi fondamentale se adaogă o cultură clasică de cea mai bună alegere, o fericită înclinare către idealism, către tot ce este mare şi frumos, o pornire instinctivă, ca la pasările migratorii, de a călători şi a-şi împrospăta necontenit capitalul de impresii, uşor se va înţelege la ce grad de armonie au ajuns facultăţile sufleteşti ale unui asemenea om în dezvoltarea lor. Wundt zice că bărbatul trebuie să fie sanguin în faţa micelor suferinţe şi a micelor bucurii ale vieţii zilnice ; melancolic în momentele hotărîtoare ; coleric împotriva impresiunilor ce încătuşează interesele sale cele mai grave ; flegmatic în executarea hotărîrelor ce-a luat. Aşa este domnul Maiorescu.

Astfel alcătuit de fire, cînd, la 1866, România a intrat, prin alegerea dinastiei actuale, în evoluţiunea ei normală, d-l Maiorescu, tînăr de tot, s-a aruncat cu trup şi suflet în lupta de regenerare.

Oamenii cari lucraseră la ridicarea statului nostru actual, ca entitate politică, întrebuinţaseră toate mijloacele pentru atingerea scopului lor ; entuziasm, jertfe băneşti, surghiunuri ; latinizare la unii, franţuzire la alţii ; tradiţii muscăleşti sau fanariote, care alcătuiau fondul de rezistenţă ; lipsă de scrupul în alegerea mijloacelor ; o năzuinţă de falsă erudiţiune şi deci de renume pe nedrept întemeiate ; o firească înclinare către cîştiguri mari şi muncă puţină. Toate acestea alcătuiau pîcla groasă, prin care trebuia să străbată lumina viitoare.

În asemenea împrejurări, era firesc ca cea dintîi preocupare a unei minţi organice să fie dezgărdinarea vieţii naţionale din cadrul acesta putred.

D-l Maiorescu trebuia fatal să înceapă prin critice.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr?190. 1932

Ca un arhitect, pus în faţa unui oraş ciudat, cu case strîmbe, cu strade lùride, cu palate de scînduri, cu turnuri smintite, dar cu o aşezare pitorească, într-un aer sănătos şi dătător de viaţă, — cea dintîi grije a sa a fost de „assanare". Trebuia mai întîi dărîmat tot ; apoi, luînd de la ţăran forma colibei sale, streaşina şi prispa sa, trebuia reconstruit tot.

Şi, în adevăr, lupta începu. Pe de o parte dărăpănarea şandramalelor noastre latino-blasiane, în care *pielea* era „mantellulu universale allu corpului animale" ; bombardarea redutelor de la *Revista contemporană*, unde fugiseră franţuzitii ; în fine, luarea cu asalt a întregii lumi româneşti. Pe de altă parte, organizarea „Junimei" ; cercetarea limbei şi a folclorului ; trimiterea în străinătate a tinerilor celor mai de talent, ca Eminescu, Xenopol, Panu şi alţii ; înfiinţarea de cursuri serioase la Universitate, unde profesorii *veneau regulat* şi făceau lecţii ascultate.

În starea actuală a limbei noastre româneşti, cînd un părinte de la Cîmpulung primeşte scrisoarea fiului său, student în Bucureşti, şi o citeşte, şi o pricepe, habar nu are de recunoştinţa ce datoreşte d-lui Maiorescu şi şcoalei de la Iaşi. E aşa de natural să scriem cum vorbim ! — astăzi.

În mijlocul acestei lupte d-l Maiorescu sta în fruntea tutulor.

Din cel mai bun critic şi cel mai ascultat profesor, o dată intrat în Cameră, devine cel dintîi orator. Acelaşi sistem de critică împotriva goliciunei buhave a frazeologilor, aceeaşi pregătire în expunerea chestiunelor, aceeaşi cumpătare şi frumuseţe în elocuţiunea parlamentară, ca şi în critica literară, ca şi pe catedră. Devenit ministru al Învăţămîntului Public, este şi rămîne, cu alţi doi urmaşi, cel mai bun ministru. Îmbrăţişînd cariera de avocat, îşi face în for cel mai mare nume...

În repedea această ochire asupra unui trecut atît de aproape de noi, şi cu toate astea atît de depărtat, prin grab-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

nica schimbare a planurilor, cu anevoie se pot expune greutăţile de tot felul ce a avut de învins omul ce ne ocupă. Îmi aduc aminte, cum ne istorisea odată, intim, de necazurile sale, la ieşirea din primul minister, cari însă, orcît de mari erau, nu-i ridicaseră nimic din seninătatea sufletească. Cîtă energie! Ce putere iniţială a trebuit să aibă, ca, trecînd prin atîtea greutăţi, străbătînd prin calomnii, intrigi şi injurii, să ajungă totdeauna şi peste tot la locul întîi!

Şi astăzi cînd, ajuns pe dealul liniştei, priveşte cu seninătate către valea în care noi ne mişcăm în libertate, e bine ca imnul recunoştinţei noastre să se urce către acela ce ne-a dat tot, precum în vechime panathenecele se urcau către Minerva.

— Ei bravo, părinte!

— Trebuie ca domnia-voastră să vă deprindeţi, zise preotul mai departe, cu respectarea şi iubirea oamenilor mari ai ţării, să părăsiţi felul de scepticism fals, pe care l-aţi botezat *zeflemea*, sub care ascundeţi şi năbuşiţi atîtea simţiri naive şi frumoase. Domnia-voastră doamnă, aveţi instituţiuni culturale foarte interesante, aveţi o literatură şi mai interesantă; le cunoaşteţi?

— Care sunt acestea?

— Sunt atîtea... Numai nu voiţi să le cunoaşteţi: Academia, Teatrul Naţional, Atheneul.

— Maimuţării! Lucruri luate de la alţii cu toptanul cari nu decurg din natura şi raţiunea de a fi a poporului.

— O, Doamne! zise preotul, dînd din cap. Dacă e să judecăm lucrurile astfel, ce decurge din natura şi raţiunea de-a fi a poporului, sărmanul? Au domnia-voastră, doamnă, vă îmbrăcaţi, gîndiţi, trăiţi după natura şi raţiunea de-a fi a poporului? Vorba asta, pe care toată lumea o întrebuinţează, în toate împrejurările, ar trebui lăsată la o parte, fiindcă ea nu spune nimic, sau spune prea mult. Nu spune nimic, deoarece toate popoarele tinere, cari vor să se pună în curent cu civilizaţiunea modernă, trebuie să treacă printr-o epocă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de salturi. Credeți domnia-voastră că era cu putință să aveți drumuri-de-fier, mașine de treierat, Parlament, oratori, comedianți, critici ca domnia-voastră, concerte și altele, dacă ați fi urmat legea strict evolutivă ? După această lege ar fi trebuit să fiți astăzi la diligența cu patru cai înaintași, la bătutul porumbului cu mlăciucele, la adunare de notabili, la călușari, la doinele cîntate din fluier, — și nu sunteți acolo. Nu numai că nu sunteți acolo, dar încă voiți să fiți dincolo de statele bătrîne, cari, în adevăr, au urmat calea evolutivă în dezvoltarea lor. Și, dimpotrivă, vorba asta, „natura și rațiunea de a fi a unui popor", spune mult atunci cînd o minte adîncă o aplică la o întreagă epocă și caută legătura ascunsă a evenimentelor mari cu firea poporului. Și chiar atunci, ea tot nu poate fi absolută.

Așa că, revenind la ce spuneam adineaori, domniele-voastre aveți o Academie, pe care mulți o critică, dar puțini o cunosc. Această instituțiune culturală face trei mari lucruri pentru poporul românesc : a) adună fără preget toate documentele după cari se va alcătui istoria noastră națională ; b) întrunește o dată pe an pe bărbații poporului din toate unghiurile românești ; c) dă avînt învățăturilor științei prin nenumăratele burse ce acordă tinerilor fără mijloace. Fost-ați domnia-voastră vreodată la Academie, doamnă ?

— Ce să caut la Academie, cînd cei mai buni scriitori ai noștri nu sunt acolo ?

— Vedeți ce fel de judecată aveți ?... Mai întîi nu e exact că cei mai buni scriitori români nu sunt acolo. Unii sunt, alții nu. Membrii Academiei sunt și ei oameni, și ca atari nu le putem pretinde să primească între dînșii pe aceia dintre scriitori cari întîi îi acopăr de insulte și apoi le cer votul. Dar nu despre asta e vorba. Vă rog să mergeți o dată la Academie, să vedeți localul, să vedeți cărțile, să cereți să vi se arate documentele originale ce se păstrează acolo... Luați cel puțin dezbaterile Academiei, vedeți partea administra-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

tivă, spre a vă încredința de marele foloase culturale ce le trage țara. Știu că sunt și mulți nemulțumiți, — că doar nu degeaba firea noastră omenească e alcătuită din pulbere și vanitate.

— Aveți apoi Teatrul Național...

Anna îl întrerupse cîntînd fals.

— „La noi e putred mărul, a zis de mult poetul".

— Se poate să aibă dreptate poetul, că altminteri n-ar fi cu putință ca fiecare destrăbălată de actoriță, care vă sosește din Paris cu un hăitic de comedianți hămesiți, să vă ridice în 2-3 zile sume enorme, — pe cînd nu găsiți 10 zloți să mergeți la teatrul românesc.

— Bravo, așa este.

— Rogu-mă, doamnă, să nu-mi luați în nume de rău cuvintele ce am rostit — numai nouă, celor ce rar venim pe la domniele-voastre să ne luminăm sufletul în graiul românesc, ne vine foarte cu durere cînd vă vedem că disprețuiți tot ce aveți mare, și năzuiți numai spre ce au alții caraghios or nemoral...

Uite, eu îmi aduc aminte, sunt acum mulți ani în urmă, de un actor al domnielor-voastre care juca pe Hamlet.

— Manolescu.

— Așa, Manolescu. Artă mai mare ca la omul acela n-am văzut [1]. E drept să spun că eu sunt fără multe cunoștințe în ramura aceasta, că nu ne este iertat să mergem la teatru. Dar, orcît sunt de mărginit, totuși înțeleg și eu lucrurile, și mi s-a părut că omul acela era un mare artist. Mai era apoi un altul, răposat și acela, anume Iulian. Și tot așa îmi închipuiesc că aveți astăzi alții. Și știu că sunt actori și cîntăreți români, pe la treatrurile străine, cari fac cinste neamului lor.

[1] Este vorba de artistul *Grigore Manolescu* (1857—1892), primul interpret român de seamă al lui Hamlet, rol realizat după zece ani de studiu și pregătire asiduă. Scriitorul l-a elogiat adesea în articolele sale anterioare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Ceea ce ar dovedi, doamnă, că românul are toate aptitudinile artistice şi literare ale celorlalte popoare, dar că aceste aptitudini nu se pot dezvolta în ţară la dînsul, din pricina indiferenţei domnielor-voastre, a celor din clasa înaltă, cari despreţuiţi tot ce este românesc.

— Despre literatură să nu mai vorbim, zise Anna.

— Ba tocmai, să vorbim de literatură, fiindcă pe aceea o cunosc.

— Cînd poftiţi.

— Voiam să mai zic un cuvînt despre Atheneu. Aud că printre domniele-voastre mulţi au batjocorit instituţia asta pentru anumite cuvinte. Eu nu pot să judec lucrurile în amănunte. Pot numai să vă spun că anul trecut am fost de faţă la un concert dat de acel minunat copil al ţărei noastre, care a încremenit pe străini : Enescu. Ei bine, doamnă, concerte am auzit multe, şi la Roma, pe cînd eram la *Propaganda*, şi la Viena, şi în alte părţi. Cu toate astea, nu-mi aduc aminte să fi avut o impresie mai mare decît de la concertul din Bucureşti. Sală, public, muzicanţi, lumina de aprilie ce străbătea prin ferestrele înalte şi cădea, ca o aureolă, pe părul alb al ilustrei doamne ce vă stă pe tron — totul era elegant, nou şi încîntător pentru sufletul meu de român. Dar se întîmplă că la acelaşi Atheneu un conferenţiar slab face o conferinţă proastă. Domniele-voastre uitaţi deodată tot, prin felul de judecată pesimistă ce vi s-a infiltrat în creier, şi vă blestemaţi soarta, vă batjocoriţi ţara, parcă în adevăr aţi fi foarte nenorociţi. Eu mi-aş permite să cred, în felul meu optimist, că însăşi violenţa aceasta de judecată, lipsa de măsură cu care cumpăniţi lucrurile e semn de tinereţe, prin urmare semn bun.

Anna începu să rîdă, pe cînd toţi ceilalţi ascultau cu plăcere. Generalul prins de şoiul vorbelor preotului, se supără, în felul lui comic ;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De ce rîzi, madamo ?

— Cum să nu rîd ! Cu părintele toate ies pe placul său şi spre gloria neamului. Ascultîndu-l, ar crede cineva că vorbeşte despre poporul ales de Domnul, — unicul, marele, neasemănatul popor al viitorului...

— Da' vezi bine ! zise preotul, foarte serios.

— Las-o mai domol, părinte, că dacă ai şti cîte mizerii se petrec la noi, cîte potlogării ordinare, ce lipsă de pudoare şi de sinceritate peste tot, ţi-ai schimba părerile.

— Nicidecît, doamnă.

— Atunci nu vrei să vezi.

— Ba da, văd. Numai, eu văd peste tot, iar nu numai în România noastră. *Tutto il mondo è paese,* cu alte cuvinte, ce mi-e Tanda, ce mi-e Manda. Unde voiţi să văd ? În Belgia ?... În Francia ?... Spuneţi-mi domnia-voastră. Poate la noi în Ungaria ? Spuneţi-mi... şi pentru o întîmplare păcătoasă de la noi vă dau zece acolo.

— Asta nu-i un cuvînt.

— Negreşit că nu, pentru lucrul în sine. Dar dacă voiţi să faceţi dintr-un fapt singuratec un fapt simptomatic, spre a vă despreţui neamul domniei-voastre şi a da ca pildă neamurile străine, atuncea da, este un cuvînt.

— Bine, părinte, zise Anna, iritată, ai mai văzut domnia-ta ţară în care să-ţi vie la vizită o pereche de oameni, doamna şi cu domnul, legitim însuraţi, iar peste cinci minute să-ţi vină altă pereche, de asemenea legitim căsătoriţi, dintre cari domnul din perechea dintîi era acum un an bărbatul doamnei din perechea a doua, iar domnul din perechea a doua bărbatul doamnei din perechea dintîi ?

Apoi, vorbind la urechea preotului :

— Iar peste alte zece minute să-ţi sosească alte două perechi de mosafiri, dintre cari domnii sunt amanţii doamnelor din perechile de mai-nainte, iar doamnele de acum amantele domnilor de sus ?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

— E ceva cam complicat pentru mine, răspunse preotul, zîmbind.

— Complicat !... Dacă ar fi numai atît...

— E şi urît. Numai cam aşa se petrec lucrurile în toate ţările care au divorţul.

— Şi chiar în cele ce nu-l au, adaose generalul, ca morală. Nevastă-sa îl fulgeră cu o privire teribilă.

— Căsătoria este un contract, şi ca toate contractele e reziliabil, încheia generalul. Dar, în fine, ne depărtăm de chestiune. Parcă vă mai rămînea de răfuit literatura, tată popo. Nu te lăsa, Annicuţo ! şi zi să ne mai dea cîte un ceai. Bravo, ai noştri !...

Apoi îşi frecă mînile, se sculă de unde şedea şi se duse spre Comăneşteanu, pe care îl bătu pe spate, scrîşnind din dinţi ; apoi către Mia ; şi pe amîndoi îi aduse înaintea doctorului Damian, ţinîndu-i cu braţele de după mijloc.

— Doctore, ţi-i dau în primire. Lucru fain !... Bravo ai noştri !

Mama fetei se uita după ei lung, pe cînd generalul se apropia de dînsa şi o lua cu mîna de bărbie. Pînă nu pipăia lucrul, nu se ţinea că l-a văzut :

— Drept să-ţi spui, preoteşică dragă, numai colonel dacă aş fi, şi ţi-aş face o ţîr de curte.

Porţia Lupu deveni deodată roşie şi rîse într-aiuri, nedeprinsă cu glume de felul acesta. Îl ştia de mult pe bărbatul prietenei sale, dar totuşi nu se putea obicinui cu firea lui de flăcău bătrîn şi mai ales cu aceste cercetări la faţa locului.

IV

Generalul se plictisea.

Venit la ţară spre a face plăcere mosafirilor şi nevesti-si, umbla toată ziua prin curte, cu fişca în botfori, legînd lu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

cruri nelegate între ele, glumind sau înjurînd, trecînd de la grajd la cotineață, de la boi la porumbei, zeflemisind în dreapta și în stînga, dar rămînînd în fond *plictisit*.

Plecînd din București, alcătuise lucrurile astfel, încît, peste două zile, să primească o telegramă, prin care să fie chemat *de urgență* și *în interes de serviciu*. Dar telegrama nu sosea.

Generalul rîdea singur.

— Ai dracului băieți !...

Băieții erau camarazii lui de la minister, cari, în adevăr, făceau un chef nespus, gîndindu-se la mutra generalului, înfundat la țară pe vreme de iarnă, între nevastă-sa, părintele Moisi Lupu, *doamna presbitera* (cum chema el pe Porția), Mia și Comănești eanu, — pe cînd la București o trupă nemțească juca operete la teatrul liric, la Capșa cădea ministeriul în toate zilele, iar la club, ghiordumul înflorea.

În sfîrșit, a treia zi dete Dumnezeu și sosi telegrama.

Era tocmai cu vreun ceas înainte de trecerea trenului...

Generalul se grăbea să se îmbrace, pe cînd Anna se ținea după el.

— Nu înțeleg ce afaceri urgente poți avea acum în sărbători...

— Bine, dragă, se adună comisiunea cavaleriei...

— Ciudată comisiune ! care se întrunește regulat cînd tu pleci la țară !...

— Așa-i slujba guvernului ! Omul trebuie să fie sclavul datoriei. Cu atît mai mult militarul.

Anna se uita la dînsul ironic :

— Cel puțin se mai schimbă comisiunile.

— Ei, asta-i ! Parcă eu sunt de capul meu.

— Am să scriu Matildei...

Matilda era nevasta ministrului de război.

— Scrie, dragă, că numai asta îmi mai lipsea ; să știe lumea că sunt pus la epitropie de nevastă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Anna începu să rîdă, fals. El de asemenea rîse, dar de-a binele, bătînd-o pe umeri.

— Ce va să zică să ai a face cu femeie deșteaptă !...

— Foarte-ți mulțumesc.

— Zău, Annicuțo. Nu te dau pe șapte prințese Smasmî.

— Ia te rog... Ai face bine să fii mai demn.

— Eu ? Păi dragă, demnitatea este religia ofițerilor, — mai cu seamă cînd sunt superiori.

— Te rog să mă scutești de glume. Eu îți vorbesc serios.

— Foarte serios. Ce-am zis : „că demnitatea este religia ofițerilor". Așa este.

— Atunci te rog să nu mai faci ce-ai făcut aseară.

El rămase cu o perie în mînă, nedomirit.

— Ce-am făcut ?

— Atîta îți spun.

— Da' ce-am făcut, soro ?

Ea îl privea cu răutate.

— Ce, atît ești de inconștient, că nici nu-ți dai seama de ce faci ?

— E !... Annicuțo, mă superi. Îți spun pe cinstea mea că nu mă știu vinovat cu nimic.

Se vedea, în adevăr, că era foarte sincer. Nevastă-sa da din cap, mirată :

— Ești un adevărat inconștient !

— Da' nu mă mai înnebuni, soro, și spune.

— Bine, Iorgule, nu înțelegi că mie îmi vine greu să te văd luînd de bărbie pe o femeie în fața mea ?...

El trînti peria pe masă și începu să rîdă cu o poftă nespusă. Nevastă-sa se făcuse roșie.

— Crezi că te prinde grozav !

— Bravo ai noștri, Annicuțo !.... Va să zică ești geloasă, neică !...

Ea îl privea cu ochii sticlind de răutate :

— Iartă-mă, Iorgule, dar tare mai ești prost.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Bine, dragă, se poate. Dar tu cum ești, când ai astfel de idei în cap ?...

Apoi iar bufni de ris :

— Auzi geloasă de *doamna presbitera ! !*... Lasă-mă, dragă, că pierd trenul. Ai ceva pentru București ?

— Să dai afară pe Stanciu !

— O să-l dau afară. Alta ?

— Să nu te duci la prințesa Smasmi.

— Da' de ce să nu mă duc ?

— Așa.

El, cu sacul în mînă, se uita la dînsa.

— Bine, dragă. Alt, la cine să nu mă mai duc ?

— În multe locuri ar trebui să nu te mai duci...

— Vrei să nu mă mai duc la divizie, să nu mă mai duc la club, să nu mă mai duc la Capșa ?...

— N-ar fi nici un rău.

— Bre, anăsini sictimini, mare lucru e să fii om fericit și să te iubească nevasta !

Apoi, ieșind de la dînsul și trecînd în camera în care erau ceilalți, se duse drept la Porția Lupu, o luă din nou de gușe, îi sărută mîna și, rîzînd din ochi cu ghidușie, îi zise tare :

— Să nu ne vadă nevasta. La revedere, părinte. De îndată ce voi putea, mă întorc cu cea mai mare plăcere. La din contra, să ne întîlnim sănătoși la București. Adio, Mio dragă. Caută să fii cuminte și să semeni cu nevastă-mea.

Anna sta lîngă ușe, cu brațele încrucișate, cu capul pe un umăr, umflată de rîs, și totuși tristă. Așa cum umbla el acum, iritat de convorbirea cu dînsa, părea vioi și încă tînăr.

— Adio, tiranule, îi zise el, sărutînd-o.

— Ești un infam.

El înălță din umeri și plecă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

O dată rămas singur în sanie, i se păru că iese de la închisoare. Ah, ce minunată e libertatea! Își aprinse o țigară. Era atît de plin de citaniele nevestei, încît zise vizitiului să mîie mai repede, ca nu care cumva să-l ajungă de pe urmă privirea ironică a Annei...

— Măi frate, proști sunt oamenii!... De la Adam pînă în zilele noastre, toți sunt păcăliți și totuși toți se păcălesc mai departe!...

Dete cu tifla în vînt la adresa bărbaților; apoi strigă la vizitiu:

— Mînă, mă!

Vizitiul era un țigan, încotoșmănat într-un sueman cu găitanuri negre, și pe cap cu o căciulă cît o pomană. Țiganul era beat, și cum trebuia să mîie de-a-n picioarele, se rezema în hățuri. Generalul îl prubului numaidecît. Îi ridică niște cruci și niște dumnezei cît el de mari; apoi îl porti să șeadă jos:

— Șezi, afurisitule, că tocmai azi ți-ai găsit să te-mbeți!...

Țiganul șezu.

— Și nu te mai rezema în hățuri, boule!

Bietul țigan tocmai atunci mătăhăi pe o lature. Un pumn năstrușnic îl puse în poziție verticală.

— N-auzi, mă, bețivule? Bată-te Dumnezeu de baragladina dracului! Tocmai azi ți-ai găsit să te-mbeți, mă?

— Să trăiești, măria-ta, că mai mult de inimă rea...

— Ți s-au înecat corăbiile!...

— Ba m-a bătut muierea, măria-ta.

— Bine ți-a făcut!

Vorba din urmă fu rostită numai așa, fiindcă era hărțagos; în fond însă, generalul simți că în vizitiul bătut de nevastă avea un coleg:

— Bre, mare comedie! gîndi el.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?an=1901-1932

Apoi se întoarse iar către ţigan :

— Şi de ce te-a bătut, păcătosule ?

— Să trăieşti, cucoane, cică nu-s vrednic de dînsa...

— Apoi, aşa o fi, mă.

— Muierea dracului, boierule ! Dai la deal, hacana ; dai la vale, hacana...

Generalul începu să rîdă ; se vede că asta e soarta tuturor, gîndea el. De la mic şi pîn' la mare, asta este : „dai la deal, hacana ; dai la vale, hacana". Apoi luă hăţurile din mîna vizitiului, şi dete vînt cailor, ca să nu scape trenul.

Cînd ajunse la Bucureşti, seara, începea să viscolească.

De la gară se duse drept la bărbier, se ferchezui bine, îşi ridică vîrful mustăţii în vînt ; apoi trecu pe la Teatrul liric, unde îşi luă un bilet ; de acolo se abătu pe la Capşa, să mai audă ceva politică ; în fine, plecă şi de aci, luînd cu sine un carton plin cu dulciuri.

Cînd se urcă din nou în sanie, ningea din temei. Generalul îşi ridică gluga peste chipiu şi o porni. Merse sania, răsucindu-se din stradă în stradă, pînă ce ajunse pe sub dealul Mitropoliei. Aci, în faţa unei căsuţe joase, se opri. Generalul se dete jos, cu sacul de bomboane pe sub manta, sună la uşe, iar cînd să intre, se lovi piept în piept cu un domn, care, cerîndu-şi iertare în nemţeşte, se duse puşcă spre poartă.

Fu întîmpinat de la uşe de două femei, una în vîrstă, alta tînără de tot şi mai cu seamă foarte frumoasă.

Bătrîna era văduva unui capel-maistru german, care condusese ani întregi muzica regimentului comandat de Villarà, pe cînd era colonel. După moartea lui bărbatu-său, văduva îşi adusese aminte de fostul lor colonel şi-l rugase s-o ajute. Generalul stăruise să facă pensie văduvei şi pusese pe fată în Conservator, îndemnat la început de un sentiment firesc de protecţie şi chiar de milă. Cu vremea însă, ochii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaraza.vana.ro/mdrr/1901-1932

fetei începuseră a-i zîmbi într-un colţ al amintirei. Generalul, cu bun-simţ, luptase în contra unei aiurări sufleteşti atît de nepotrivită, dar fata era şireată, iar el slab de înger, aşa că treburile se cam încurcaseră.

Berta făcea progrese mari la piano, dar nu călca drept. Generalul luase lucrurile omeneşte. Egoismul bărbătesc suferea într-însul, dar el încerca să rîdă:

— Pisică, domnule, muierea! Zi-i pisică şi las-o.

De astă dată însă, neamţul blond, care ieşea puşcă de la Berta, îl plictisea grozav. Stete la dînsa puţin, vorbi posomorît şi plecă cu durere de cap.

Se duse să prînzească la Bulevard, unde, printre diplomaţi străini şi senatori naţionali, era sigur să găsească doi-trei prieteni de pe vremea lui Cuza, flăcăi bătrîni, cu care să mai rîdă şi apoi să meargă la teatru.

Aşa se şi întîmplă: îi găsi, rîse şi se duse cu dînşii la teatru.

Trupa nemţească de la teatrul liric era bunicică. Fiindcă se dezbrăcau cu gust şi se îmbrăcau fără gust, se poate zice că toate actriţele erau bine îmbrăcate. Nişte dumnezei de pe vremea lui Omer, cu fulgere de tinichea în mînă: zeiţe goale ce veneau cu jelburi la Zeus, plîngîndu-se împotriva lui Achille sau a lui Priam: eroi rebegiţi; o Minervă hîdă; un balamuc de Olimp, — peste tot nota este forţată, gluma siluită, dar toate stîrneau rîsul.

Generalul făcu un chef nespus, uitînd cu desăvîrşire legăturile lui cu lumea. Îl bufnea rîsul într-aiuri, silind pe vecini să se întoarcă spre el, miraţi; repeta cuvintele nemţeşti ce i se păreau mai caraghioase; tuşea, scrîşnea din dinţi, bătea din mîni şi pe toate le încheia cu „bravo ai noştri".

Cînd însă fu pe la sfîrşit, muzica săltăreaţă a operetei prinse acordurile unui vals încîntător, plin de adieri melancolice, a căror suavă melodie străbătea în suflet ca un suspin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/ramuri/1901-1932

Coardele viorilor vibrau cu intonațiuni de glas omenesc, iar notele se mlădiau pe măsura valsului ca undele pe valuri.

Cînd se sfîrși actul, toată lumea fluiera sau cînta în gînd, gata să joace. Numai generalul ieșea pe tăcutele. Ochii albaștri ai Bertei îi răsăriseră în minte ca două viorele, iar cît colea pălăria neamțului.

Se duse omul la club, încercă să-și facă partida obicinuită, dar fără chef și fără noroc. Un valet de pică avea o șleapcă pe ochi, întocmai ca neamțul.

Ostenit și plictisit, o porni acasă.

Pe cînd se dezbrăca, se simți umilit și prostit, și fără voie se întrebă de nu care cumva era gelos.

— Ei, aș !... zise el tare.

Nu era gelos, dar avea ceva. Și cum se gîndea aiurit, ochii lui căzură pe portretul neveste-si. Atunci scena de la moșie îi reveni în minte, și deodată o mulțime de lucruri se legară și se explicară între dînsele : nici Anna, probabil, nu era geloasă de dînsul, după cum nici el nu era gelos de Berta. Numai, atît Anna, atunci, cît și el, acum, erau răniți în amorul lor propriu. Amorul propriu ! Egoismul ! Adevăratele izvoare ale nefericirii omenești !

Și cum în fond generalul era numai stricat de împrejurări, zeflemisit și caraghios, fără a fi rău la suflet, se culcă, hotărît să nu mai supere pe nevastă cu nimicuri.

Cu această îndreptare, scoasă din propria lui experiență sufletească, păru a redobîndi buna dispoziție de toate zilele, libertatea lăuntrică, cea dintîi condițiune a liniștei gîndurilor și a fericirei.

În lipsa lui de la țară, Anna duse lucrurile cu atîta tact și atîta stăruință, încît toată lumea i se supuse. Căsătoria lui Comănești eanu cu Mia, hotărîtă de dînsa, fu primită de toți, și după cîtva timp se și făcu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/ind-1901-1932

V

Îndată după nuntă, tinerii plecară în Italia.

Drumul se urmă liniştit pînă la Roma. Mia se bucura în tăcere de privelişte a locurilor, uitîndu-se ceasuri întregi pe geamul vagonului şi întorcîndu-şi ochii din cînd în cînd spre bărbatu-său, cu sfiala vîrstei şi împrejurărilor în care se găsea. O imagine nouă despre dînsa îi umplea mintea : era acum *doamnă*, lucru aşa de respectabil ! Doamna Comăneşteanu !... Părinţii îi spuseseră şi ea simţise că făcuse o căsătorie neaşteptată, luînd pe un om cu nume mare în Ţara Românească şi cu avere. Era ceva turbure în atmosferă. Fata înţelegea, poate că chiar ştia de ce se făcuseră lucrurile cu atîta grabă. Totuşi, nu mai puţin era gata să se devoteze lui bărbatu-său, cu toată căldura generoasă a tinereţii. Dînsul părea preocupat, dar îi purta de grije. O lăsa în gîndurile ei, întrebînd-o din cînd în cînd dacă nu-i era frig, dacă dorea ceva. Restul timpului, cetea.

Ajunseră la Roma într-o dimineaţă de martie. Mia privea pe fereastra vagonului în Campania romană ca într-un tablou biblic. Cît auzise ea vorbindu-se în casa părintească de Roma, de patria strămoşilor noştri, de monumente, de antichităţi, de mîndria de a se coborî din aşa mare neam ar fi fost destul ca s-o facă să vibreze acum la vederea aqueducurilor, a cîmpului pustiu, înflorit ca luncile şi presărat cu turme de oi. Dar şi fără amintirile părinteşti, Mia ar fi putut pătrunde în caracterul emoţionant al lumei de care se apropia, fiind în însuşirile firei ei de a pricepe tot ce era frumos şi bun.

Bărbatu-său simţea şi el înrîurirea Romei de care se apropia, dar cu o notă personală ce-l făcea să sufere, încordînd parcă icoana tragică a locului şi a timpului. De patru zile de cînd plecaseră, el încerca să pătrundă în legătura împrejurărilor şi să-şi scoată o linie de purtare. Cînd primise să se jertfească însurătorii impusă de Anna, era bine hotărît să se despartă. Însă, ca la toţi oamenii fără voinţă, pe cari îndoiala

Muzeul Digital al Romanului Românesc
transilvania.ro/fedri1901-1932

binelui și a răului îi ține între gîndire și faptă, realitatea unei noi ființe intrată în viața lui îl nedumerea de tot. Cu instinctul lui de om blajin și drept, înțelegea că Mia, *nevastă-sa* era acum *cineva*. Nevastă-sa !... De vreo două ori, puterea legitimă a cuvîntului acesta avusese farmecul de a evoca imaginea mame-si, și atunci se uitase pe furiș la Mia, și avusese impresia că fata, îmbrăcată acum altfel, părea alta. În suavitatea chipului ei, o nuanță rătăcită de temere și de tristețe îi da un aer de victimă.

El mișcă încet din cap, gîndindu-se că victime suntem cu toții, care mai mult, care mai puțin ; că Anna era mai mult decît toți, ea, ajunsă aproape de capătul vieții, fără nici o mîngîiere, nici una !... Și atunci îi reveni în minte icoana adorată a unchiului său, mortul în război, cel ce, ca și dînsul, iubise poate pe Anna, tînără de tot atunci, cum era acum nevasta lui. Fugeau liniile munților albani spre orizontul clasic al Sabiniei. Un sentiment de nedomirire și de zădărnicie îi ridică un oftat din adîncul sufletului. Mia se întoarse deodată către el cu ochii mari :

— Ce ai ?

— Nimic...

Ea îl privi lung și nu mai răspunse.

Ajunseră astfel în cetatea eternă. Fata se bucura de tot, de plantele verzi, de ruinele termelor lui Dioclețian, pe lîngă care trecură, iar el se bucura de bucuria ei. La hotel, Mia își alese o cameră din care putea vedea panorama Romei, iar bărbatu-său o alta alături.

Acum începea viața statornică între dînșii, de bărbat și femeie. Nici unul nu știa ce să zică și cum să se poarte. Le era foame la amîndoi, și în această povață a naturei se întîlniră de minune.

Mia se îmbrăcă repede și se coborî jos, nerăbdătoare de a vedea orașul. Bărbatu-său o ajunse de pe urmă, cu cîteva foi de hîrtie în mînă. Luară cafeaua în grabă și ieșiră. Pe cînd

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

el da portarului foile de hîrtie, dînsa voi să întindă mîna ca să le citească, dar numaidecît se răzgîndi.

— Sunt trei telegrame, zise el.

— Da ?

— Să dăm de ştire acasă că am ajuns bine. Una către părinţii dumitale...

— Mulţumesc, domnule...

El se uită la dînsa, zîmbind :

— Ce fel, *domnule* ?

Fata plecă din umeri cu nehotărîre :

— Nu pot zice altfel, mă rog... Poate mai pe urmă. Şi alta către tatăl... domniei-tale ?

— Da.

Mai rămînea a treia. Mia nu întrebă, iar el nu răspunse, deşi pe amîndoi îi preocupa această de a treia telegramă. Trăsura mergea spre Coliseu, cel dintîi monument pe care voia să-l vadă fata, după citirile ei şi după vorba lui tată-său. Se uitau pe vîrful zidurilor colosale, pe cari le aurea soarele ; pe grădinile de la villa Aldobrandini [1] ; pe turla lui Nerone [2]. Cînd trăsura coti pe Via Nazzionale, se zări, pe coborîşul unei strade, în vale, vîrful unei coloane. Mia tresări şi fără voie se lipi cu umărul de bărbatu-său. Apoi îi zise încet şi ca înceremenită :

— Pare-mi-se, domnule, că am văzut Columna noastră...

Apoi întrebă pe vizitiu în italieneşte de era aşa. Aşa era.

— Este Columna noastră... repetă ea, cu ochii sticlind. O să mergem şi la dînsa, nu-i aşa ?

---

[1] *Villa Aldobrandini* îl impresionase de mult şi pe scriitor care i-a dedicat, cu zece ani înainte de roman, un frumos sonet.

[2] *Turla lui Nerone* este numele popular al unei frumoase construcţii în apropiere de piaţa Magnanapoli şi de Via Nazzionale, adică în plin centrul Romei, clădită la începutul sec. al XIII-lea, reconstituindu-se un edificiu vechi. Legenda afirmă că, din vîrful acestui turn, împăratul Neron (54—68) a privit incendiul Romei — dezlănţuit, se spune, chiar de el — cîntînd cîteva versuri proprii despre arderea Troiei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
constantinsilvan.ro/dr1901-1932

— Da' cum să nu mergem, draga mea, că de asta suntem aici. O să mergem peste tot pe unde vrei. Du-mă dumneta. Dar, mă rog, știi italienește ? Văd că vorbești prea frumos.

— Știu puțin. Am învățat ca să fac plăcere lui tata.

Trăsura se învîrtea prin strade înguste, trecea pe sub sîrme de lumină electrică, pe lîngă ruine, pe sub balcoane pline de flori, pe sub ferestre pline de rufe, cu alte cuvinte, printr-o lume nouă și curioasă, deși, de fapt, foarte veche. În cele din urmă, intră într-o uliță cotită, ce urca la deal, și deodată apăru ochilor fermecați ai călătorilor, Coliseul, puternica zidire ce a înfruntat 18 veacuri de viață și mîna sacrilege a a omului, fără să se clintească. Cînd trăsura se coborî din nou în vale și trecu pe lîngă arcadele mărețe, Mia se făcuse mititică, plecînd capul pe o parte ca să vadă coroana de ferestre ce luminează fruntea Coliseului. Se deteră jos amîndoi, uimiți de splendoarea acestor ruine, peste cari soarele ploua o pulbere de picături de aur. Intrară încet, de-abia călcînd, fără să audă glasul vînzătorilor de mozaice de sub arcade. Înăuntru nimeni. O pace străină și amețitoare, ca de pe alte tărîmuri, părea a învălui realitatea într-un parfum de poveste [1].

Alexandru tăcea, zdruncinat pînă în temeliele gîndurilor lui de viitor erou. Cine și ce se poate asemăna cu poporul care a clădit asemenea măriri și cu măririle acestea !... Nevastă-sa se apropiase pe nesimțite de el, îl luase de braț și îl strîngea cu putere, ca și cum ar fi voit să deștepte într-însul ecoul simțirilor ei.

— Doamne, că mîndru mai e !... zise ea, cu glasul rătăcit în imensa tăcere a monumentului.

— Incomparabil ! zise el, mișcat.

---

[1] *Coliseul* era un uriaș amfiteatru roman, în plin centrul Romei, început de împăratul Vespasian, în 72, și terminat de urmașul său, Titus, în anul 80.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/?dr=1901-1932

Mia, înțelegînd parcă ce aproape era el cu sufletul de al ei, în minutul acela, rosti încet, rezemîndu-și fruntea de umărul lui :

— Acuma aș îndrăzni să te chem pe nume.

El îi strînse brațul subt al lui, fără însă să se uite la dînsa, pierdut departe, în întinderea infinită a timpului, regretînd că în asemenea momente mai sunt oameni și mai cu seamă femei, cari apoi mai și vorbesc, și vorbesc de sentimentele lor.

Nepotul mortului în război era legat prin legile moștenirei de idealismul familiei lor, și nici nu bănuia că unchiul lui gîndise altădată despre Anna, întocmai cum gîndea el acum despre nevastă-sa, care, cu toate astea, avea dreptate, fiindcă nu făcea decît să caute portița prin care să se strecoare în sufletul lui.

Tocmai după ce ieșiră din Coliseu și mersul trăsurei prin strade moderne îl întoarse în conștiința vremii de acum, bărbatul înțelese pe femeie. O atinse cu mîna pe mînă :

— Va să zică, Mia, de azi înainte mă chemi pe nume.

Ea zîmbi trist :

— Nu încă...

Pînă seara umblară prin vile și pe la primblări, spre a se orienta în oraș.

Cînd veni vremea de odihnă pentru toată suflarea, tinerii se despărțiră ceva mai apropiați. El îi sărută mîna, pentru întîiași dată, iar dînsa, încurcată de tot, rămase locului. După un moment, trecu în odaia ei și închise ușa cu cheia.

— De ce încui ușa, Mia ? Te temi de mine ?

Ea descuie ușa și răspunse din odaia ei :

— Nu mă tem... dar nu știu cum să fac, ca să nu te supăr.

Nici el nu știa ce să facă și cum să se poarte. Rămas în fine singur, după patru zile de căsătorie, respiră. Cea dintîi gîndire fu pentru Anna. Voi să-i scrie numaidecît. Biata Anna ! Rămasă departe, singură, muncită de gînduri și crezîndu-l poate fericit. Deschise sacul de drum și scoase hîrtie... Cu toate astea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaraza.ro/?an=1931 1932

îi venea peste mînă să scrie unei alte femei, acolea, alături de odaia în care era nevastă-sa. Nevastă-sa !... Ce lucru nou şi ciudat !...

Gîndi să se culce. Se dezbrăcă încet şi se culcă.

Deocamdată, nestatornicia întîmplărilor din vremile din urmă îl copleşi, biruindu-i puterile, şi adormi...

Cînd se deşteptă, i se păru că numai aţipise. Se uită la ceasornic : era 4 de dimineaţă. Dormise aproape 6 ceasuri, fără să facă o mişcare. Se ridică pe un cot şi ascultă. Alături nu se auzea nimic. Atunci se sculă şi se puse să scrie Annei. Scrise pînă ce-l apucă ziua şi, cînd isprăvi, rupse scrisoarea. Era absurd şi necinstit a scrie Annei, acolea, cu nevastă-sa alături.

Atunci se aruncă iar pe pat. Se gîndea la Mia : de nu l-ar fi auzit !... Şi iar adormi.

Cînd deschise ochii a doua oară, erau 10. Sări din pat şi se duse să bată la uşa nevesti-si.

— Bună-dimineaţa, Mia !

— Bună-dimineaţa, domnule...

— Alexandre !

— Domnule Alexandre.

— Cum ai dormit, Mia ?

— Nu tocmai bine. Dar nici domnia-ta... M-aş ruga să-mi dai voie să ies pentru vreun ceas.

— Vrei să ieşi singură ? Nu vrei să m-aştepţi ?

— Ba, cu dragă inimă. Numai aş fi dorit să nu-ţi schimbi deprinderile pentru mine. Afară de asta, eu mă duc în pelerinagiu, să văd colegiul unde a învăţat tata...

— Bine, dragă.

— Şi altă dată nu mai ies fără domnia-ta.

Dînsa ieşi, fiindcă simţea absolută nevoie de aer. Nu închisese ochii toată noaptea. Îl auzise scriind, ştia şi cui scrisese, şi cu toate astea se simţea fericită de a se găsi acolo... Se sui într-o trăsură şi se duse în Piazza di Spania. Zidurile enorme ale Colegiului de *Propaganda* i se părură că închid toată înţe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lepciunea lumei, fiindcă acolo învățase tată-său, omul sfînt, pe care ea îl iubea ca pe ochii din cap. După ce făcu ocolul colegiului, intră într-o biserică și se ascunse după un stîlp, în fața unui altar, unde nu slujea nimeni, și acolo prinse a se gîndi la Dumnezeul înalt și iertător, la ființa bună și dreaptă ce duce rînduiala lumei, și-l chemă întru ajutorul mai întîi al lui tată-său și a poporului de acasă ce suferă, apoi în ajutorul și spre liniștea sufletului celui ce-i era drag. Apoi ieși și umblă spre Pincio [1], ca să treacă vremea. Simțea că bărbatu-său are nevoie de liniște și nu voia să-l apese cu prezența ei continuă.

În sfîrșit, pe la vremea dejunului, veni acasă. Alexandru ieșise și-i lăsase vorbă să-l aștepte. Ea-l aștepta jos, în sala de lectură. Ceti un ziar, două, trei, fără să vie nimeni. Atunci se duse sus, întrebînd pe toată lumea de „suo marito". Iar se coborî, iar se urcă sus. Se simți deodată părăsită în pustiu, și-i veni să plîngă.

Pe cînd umbla, alergînd prin coridor și reclamînd la toate slugile ce zîmbeau, pe „suo marito", acesta ieși din odaia ei, unde o aștepta, și o chemă la dînsul. Mia dete năvală în odaie și se aruncă la pieptul lui, fără să știe ce face, tremurînd.

— Ce este, dragă ?

Ea nu putea vorbi. Dînsul o lipi de el, simțind pentru întîiași dată parfumul de sănătate ce-l răspîndea părul ei.

— Ce este, Mia dragă ?

— Nimic... numai să nu mă mai lași... Am fost... știu...

— Ce știi, dragă ?

— Nimic... Să mă ierți c-am ieșit...

— Te iert... și mai la urmă nici n-am de ce să te iert. Tu să mă ierți pe mine, c-am umblat într-aiuri, făcîndu-te să m-aștepți.

[1] *Pincio*, cea mai frumoasă și mai elegantă grădină a Romei, construită de Valadier, la începutul sec. al XIX-lea, de pe a cărei terasă se deschide una din cele mai cuprinzătoare priveliști, spre catedrala Sf. Petru și spre Vatican.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Se deteră jos să dejuneze. În mijlocul unei nenumărate mulțimi de străini, fata se simțea cîteodată la capătul lumei și încerca să se apropie mai mult de bărbatu-său. Dar nu știa cum. Iar el, care poate ar fi știut cum, era paralizat în toate avînturile generoase către nevastă, de amintirea Annei.

Seara a doua iar se despărțiră, sărutîndu-i el mîna, sărutîndu-i-o și dînsa lui, ceea ce păru a-l mișca și aproape a-l supăra. Se dezbrăcă și se culcă, ascultînd. În camera nevesti-sei nu se auzea nici o mișcare. Ce putea face? Îi veni în gînd că poate nici nu se culca, de frică. Atunci se sculă, se îmbrăcă din nou și deschise ușa binișor.

— Se poate?

Fata ședea într-un fotoliu, în fața a două vreascuri ce ardeau în cămin, pe jumătate dezbrăcată, cu un șal peste umerii goi, cu o haină scurtă, ce lăsa să i se vadă piciorul strîns în botină pînă sus. Părea singură, în adevăr, uitată de oameni și de Dumnezeu. Lui i se făcu milă, simți un val de generozitate că-i inundă inima.

— Ce faci dragă, nu te culci?

Ea ridică ochii către dînsul:

— Nu mi-i somn, nu pot dormi.

— Bine, dar așa nu se poate. Te bolnăvești.

— Ce să fac?

— Să te culci.

Ea îl privea mereu. El se apropie de dînsa și-i puse mîna pe frunte silind-o să se uite drept în ochii lui:

— Nu care cumva te temi de mine!...

Ea zîmbea, rătăcită ca în vis.

— Mă tem, cu vorba pe care am jurat-o înaintea Domnului, fiindcă ești bărbatul meu. Dar mai mult nu.

— Să nu te temi de mine, și să aibi încredere, cel puțin în vorba mea și în dorința de a te apăra de toate relele.

— Am toată încrederea, o încredere oarbă, din ceasul în care am zis *da*. A fost cam greu pînă să-l zic...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

Ea încercă să-şi tragă haina mai jos şi să-şi ascundă bine umerii. Bărbatu-său, mirat de vorba ei, luă un scaun şi voi să şeadă lîngă dînsa. Dar şedea rău. Atunci dete scaunul la o parte şi şezu jos pe covor.

— Da ?...

— Ei, Doamne, mă crezi oarbă sau aşa de proastă încît să nu pricep nimic ?...

— Atunci ?...

— Cum de m-am hotărît să zic *da* ?... Asta-i taina mea.

El îşi întoarse privirile de la foc şi se uită la dînsa. Flacăra căminului se reflecta în ochii ei ca într-o noapte depărtată. Parcă nu văzuse de cînd era ceva aşa de mişcător. Fără să ştie de ce şi cum, îşi rezemă fruntea de coapsa ei. Era caldă şi binefăcătoare ca lumina. Stete astfel cîteva minute, ascultînd cum îi bate sîngele în vine, apoi se sculă în genunchi, îi luă o mînă cu care strîngea şalul la piept şi i-o sărută.

— Prin cîte neînţelegeri cu noi înşine trecem !... Eu ştiu că sunt vinovat de ceea ce fac acum, dar în ce chip să te apăr de mine ?... Eşti aşa de străbătătoare în suflet, încît mă tem cîteodată să nu te iubesc...

Ei îi căzură mînile pe braţele fotoliului.

— Şi te temi de asta !

— Încă da, zise el, apropiindu-şi obrazul de sînul ce acum rămînea gol şi sărutîndu-l. Ah, Mia dragă, îmi pierd minţele ! Aş voi să fii mai puţin încîntătoare... Eşti femeia mea, nu-i aşa ? Spune-mi că eşti a mea...

— Cît de mult ! zise ea, trecîndu-şi un braţ după gîtul lui. Atît cît poate să fie un om al altui om, cu înţelesul de sclav supus şi ascultător.

El în adevăr că-şi pierdea minţele : la urma urmei, o iubea sau n-o iubea, Mia era nevasta lui. Şi voi să se apropie de dînsa şi mai mult. Fata, cu capul rezemat de fotoliu, părea că se topeşte ca o ceară la căldura focului. Îi treceau prin ochi adieri de voinţă, cari mureau pe drum, înecate în voluptate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Dar cu o încordare disperată, sări drept în picioare. El de asemeni era acum în picioare, în faţa ei, crud şi ameninţător. În fuga gîndurilor i se păru fetei că niciodată nu-l văzuse atît de nalt şi de voinic, atît de poruncitor şi de bărbat. Cu creşterea ei, în care cultul pentru *om* era aproape superstiţios, ea se domoli deodată şi, neştiind ce să zică şi cum să se apere, întinse mînile tot către el, strîngîndu-le una într-alta şi căzu la pămînt.

— Nu mă batjocori !...

Vorba răsună atît de brutal, încît bărbatu-său făcu stînga-mprejur şi trecu în odaie la dînsul, trîntind uşa. Însă de-abia ajuns la el, simţi că el era brutal, brutal şi mizerabil, iar că dînsa avea dreptate. Fără să stea un moment la îndoială, se întoarse înapoi.

Mia, căzută jos pe covor, cu umerii goi, cu braţele întinse pe genunchi, se uita în pămînt. El o rugă să-l ierte şi să se scoale de jos, unde putea răci. Apoi îi aşeză pernele patului, îi puse lampa pe măsuţa de noapte şi o rugă să se culce. Fata îl ascultă.

— Şi dacă mîine ai un moment liber, scrie un cuvînt Annei.

Mia se uita la el nedomirită :

— I-ai scris domnia-ta.

El trecu în camera lui şi se întoarse cu bucăţile de scrisoare în mînă, pe care le rupse din nou în faţa nevesti-sei. Apoi, foile de hîrtie şi plicul fură aruncate pe cărbunii ce pîlpîiau din ultimele flacăre murind.

VI

A doua zi dimineaţa, cînd se revăzură, Mia părea ceva cam ostenită, dar atît de stranie, cu o căutătură nouă, cu ochii umezi de o fericire ce părea a-i face aureolă împrejurul frunţei.

— Iar n-ai dormit !...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

— Nu prea.

— De ce ?

— Fiindcă n-am putut. Şi chiar dacă-aş fi putut, n-aş fi vrut... Iată scrisoarea.

Apoi trecu din nou în camera ei, şi de acolo chemă pe bărbatu-său :

— Alexandre !...

El se duse repede la dînsa.

— Ce este ?

— Nimic. Am zis bine ?...

Rîdea, cu capul plecat pe un umăr, cu atîta farmec şi atîta graţie, că părea în adevăr o fiinţă nouă, ce, pe fiecare zi, şi pe fiecare minut se revela bărbatului său. El îi luă braţul sub al lui, îi mîngîie mîna şi i-o sărută, apoi amîndoi trecură în salonaş, unde el o puse ca pe un musafir să şeadă şi-i aduse cafeaua dinainte. Ea zîmbea.

— Unde-i tata, să mă vadă... O domnişoară pe care o serveşte un domn !...

— Adică o domnişoară măritată.

Mia se-nroşi, dar se făcu a nu-nţelege şi urmă :

— Ar fi cea mai mare neruşinare femeiască. Dar despre toate eu îi scriu şi-i spun că fac tot ce pot ca să înţeleg pe *domnul* şi *stăpînul meu*. Sunt destul de supusă pînă acum, nu-i aşa ?

El dete din cap :

— Aşa şi-aşa. Dacă-ar fi să scriu eu lui socru-meu...

Fata se făcu şi mai roşie, dar urmă liniştită :

— I-ai spune că ai o soţie cam prostuţă, dar care te iubeşte din tot sufletul.

Se descărcă deodată de cuvintele din urmă, parcă speriată de ce îndrăznise să zică. El o privea nedomirit.

— De cînd asta ?

— De acum şi de mult.

— Mio !

Ea ridică ochii spre el înecaţi în lacrămi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Cine-ar crede că jocul de şah poate avea asemenea urmări !... zise ea, încercînd să zîmbească.

Bărbatu-său veni lîngă ea, privind-o de-aproape, nehotărît, parcă chiar trist. Lupta cu slăbiciunea lui, cu gîndurile de dreptate şi cu imaginea Annei. Dacă Anna ar fi fost cu dînşii, la Roma, ar fi uitat-o mai lesne şi mai lesne s-ar fi lăsat farmecului de a trăi în pace cu nevasta lui şi a o iubi. A o iubi !... Începea să încolţească ceva, delicat şi infinit de dulce, pentru firea nouă a femeii lui. Dar Anna era departe, şi depărtarea măreşte tot în lumea iluzionarilor.

Mia se uită tot ea la el, parcă înţelegîndu-l şi voind să-l ajute a ieşi din gîndurile în care se muncea. El îi trecu mîna pe ochi, şi reveni la loc.

— Eu am scris părintelui domniei-tale, zise ea.

— Cînd ?

— Astă-noapte.

— Va să zică n-ai dormit de loc.

— Am dormit puţin.

El se sculă din nou şi iar veni lîngă dînsa, luîndu-i o mînă :

— Lucrurile nu pot urma astfel. Trebuie să-mi făgăduieşti că vei dormi. Altfel mă mîhneşti.

— Îţi făgăduiesc. Fac ce pot şi mai cu seamă ceea ce doreşti.

Cînd ieşiră, vremea era a ploaie. Se urcară într-o trăsură şi o porniră către Forul lui Traian. Ca doi camarazi, umblau acum la braţ, prinşi de înrîurirea lumei în care intrau.

— Ce păcat că nu e vremea ca la Coliseu, zise Mia încet. Parcă lumina e în noi astăzi...

— Aşa e, dragă.

Coloanele frînte şi întinse la pămînt dau o solemnitate nespusă locului. Ei mergeau uşurel, apropindu-se de temelia spiralei. Cînd fură destul de aproape, ca să vadă bine trofeele de pe cubul coloanei, Alexandru simţi braţul neveste-sei tremu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rînd. Ea le știa pe dinafară toate desemnurile acele clasice; le avusese înaintea ochilor toată copilăria ei, și parcă nu-i venea să creadă că le vede aievea.

— Și încă lipsesc vulturii, zise fata. Unul trebuie să fie pe aici pe aproape, într-o biserică ce se cheamă Sfinții Apostoli.

— Da?... De unde știi?

— Cum să nu știu! Că doar asta este cel dintîi lucru pe care l-am învățat. Iată și o rază de soare... Va veni poate o vreme și pentru noi!... Cît își sunt de recunoscătoare că m-ai adus aici!... La asta visam noi toată vremea acasă, domnule.

— Da' nu mă chemă așa, dragă.

— ...domnule Alexandre...

— Alexandre, scurt.

— Da... Alexandre, zise ea, ridicînd ochii spre el.

— A!... Împăratul nostru a făcut și minunea asta!...

Ei nu-i părea rău că el amesteca pe împăratul divin cu lucrurile lor sufletești, fiindcă la dînsa tot ce era nobil și curat se ridica spre imaginea patriei ei latine, ca un prinos. Complicațiele abstracte, ce nu mergeau în calea asta, nu le înțelegea și n-o interesau.

Cu un binoclu la ochi, urmărind scenele de pe coloană, ea vorbea întrerupt, transportată în lumea depărtării.

— Iată-i acolo cum trec Istrul către noi... Și unii pe cai... Iată și *badea* nostru...

— Care *bade*?

— *Dacul* nostru îmbrăcat aidoma ca la Hurești...

— Ei, bată-te de fată! socoteam c-ai văzut pe cineva cu adevărat.

Ea își lăsă binoclul de la ochi și începu a rîde.

Ieșiră deasupra Forului, ca să vadă mai bine scenele spiralei, și cînd în fine porniră pe jos către altele de văzut, el se uită la dînsa lung, parcă o revelațiune lăuntrică se făcuse în el despre dînsa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

— M-aș ruga să-mi cumperi niște fotografii, să le trimit acasă !

El o auzea și n-o auzea.

— Alexandre...

— Dragă...

— Vrei, mă rog, să-mi cumperi niște fotografii ?...

— Cum nu ! o prăvălie întreagă. Haidem...

Birjarul, care venea după dînșii, îi duse în Via Condotti, strada clasică a vînzătorilor de asemenea lucruri. El luă tot ce găsi despre Coloana și Forul lui Traian, fotografii colosale de statuiele împăratului, de busturile lui...

— Prea multe. Nu risipi banii, zise ea domol.

Puseră lucrurile în trăsură și ieșiră din nou pe jos, să vadă magazinurile și lumea. La un colț de stradă, ea îl opri înaintea unui geam, plin de giuvaericale minunate.

— Uite ce minuni !...

Bărbatu-său o răsuci pe loc și o sili să intre la giuvaergiu.

Negustorul desfăcu înaintea lor tot felul de coloane, de inele, de diademe. Fata făcuse ochii mari și privea cu jenă. El o silea să aleagă ceva.

— Mă rog, iartă-mă, nu sunt pentru mine.

— Ba tocmai...

Și fiindcă ea nu voia să aleagă nimic, alese el un lanț de mărgean, cu mici diamante printre perlele roșii, cel din urmă model, lung pînă la genunchi.

Fata se uită la dînsul cum plătea o mulțime de bani, tristă, neștiind să-și prefacă gîndurile.

— Eu sunt proastă, îi zise ieșind... Sunt o biată fată căreia nu i se cuvine așa lucru scump. Îl voi purta pe acesta, fiindcă mi l-ai luat domnia-ta, dar mai mult nu... Am toate sculele de la mama domniei-tale, ca reginele. De ce arunci banii ?... adăogă ea, cu glasul tremurînd.

El era mirat și atins de acest nou efect pe care-l producea un dar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Îi arunc, fiindcă îi am şi fiindcă îmi face plăcere să dau... Asemenea mici lucruri pot să-mi permit, şi poate şi mai mult. E bine s-o ştii, fiindcă eşti nevasta mea... Dacă m-aş scăpa de datorii, aş putea mult mai mult.

Ea se retrase în fundul trăsurii, ducîndu-şi mîna la ochi.

— Ai datorii ?

— Ca orce bun român.

— Iartă-mă, dar vorba asta mă cutremură.

— De ce ?

— Fiindcă am auzit-o aşa de des în casa noastră !... Dar la noi nu se putea face altfel, fiindcă adesea ne lipsea pîinea, cînd era tata închis. Ah, domnule, ce vinovată e lumea care risipeşte !...

El tăcea, mirat şi nemulţumit de stîngăcia ei. Fata parcă înţelegea ce se petrecea într-însul.

— Iartă-mă... aş vrea să-ţi zic pe nume...

— Alexandre, răspunse el, zîmbind de atîta naivitate.

— Da, Alexandre. Cînd voi îndrăzni mai mult, îţi voi spune cît suferim noi, peste munţi ; cîtă lipsă ducem, cîte angarale şi nevoi — pe cînd dincoace, la dumnevoastră, se risipesc averile... Acuma nu îndrăznesc...

Apoi, îl atinse pe braţ, încetinel :

— Ai datorii ?

— Da.

— Dacă ai avea încredere în mine, le-am plăti.

— Negreşit că o să le plătim. Chiar mîine, dacă aş voi : n-am decît să vînd ceva, or partea de la mama, or de la unchiu...

— Doamne păzeşte !... Cît voi trăi eu, nu vei vinde.

— Ei, bravo ! Cum o să plăteşti altfel ?

— Vrei să oprim trăsura ? Nu te aud. Să mergem pe jos.

Se deteră jos. Fata scoase din buzunar portofelul, se tocmi cu birjarul şi, cu toate că acesta bombănea, îi plăti cursa lui, fără un ban mai mult. Bărbatu-său rîdea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Va să zică începem economiele ?

Ea nu-l auzea. Se prinse din temei de braţul lui, îşi potrivi pasul pe al lui bărbatu-său şi începu :

— Cît voi trăi eu şi cît voi purta numele domniei-tale, nu vei vinde. Ce ai de la părinţi trebuie să rămînă.

— Cui ? zise el, oprindu-se în loc şi rîzînd.

Ea zîmbi şi se uită în jos :

— Nu ştiu... domniei-tale. Dacă ai încredere în mine, nu trebuie să-ţi arendezi starea. Eu sunt femeie de muncă. Să mă laşi să muncesc. Domnia-ta să faci ce vrei, să faci politică. Eu te-ajut. Merg la ţară şi stau acolo. Părintele domniei-tale va fi şi al meu... Şi vei vedea că plăteşti datoriele — îţi spun pe cuvîntul meu, de adevărată fecioară de român.

— Bine, zise el, înrîurit de puterea cu care vorbea fata. În schimb ce-mi ceri ?

— Nimic, răspunse fata, plecînd capul. Ceea ce ţi-aş cere nu-mi poţi da... Poate cu vremea, cînd vor trece anii şi dorurile...

El tresări. Îi bătea inima, auzind-o vorbind. În înţelepciunea ei străbătea un accent de descurajare, pe care voinţa nu-l putea ascunde. Trecu un moment de tăcere peste amîndoi. El încercă să glumească :

— Dacă n-am fi în stradă, te-aş săruta.

— Vremea poate multe... Pentru mine nu-i nici o greutate de a aştepta.

— Cum aşa ?

— Ţi-am spus...

— Ce ?

— E taina mea.

Ajunseră la otel şi dejunară amîndoi, bucuroşi de a se găsi faţă în faţă. După dejun, el o rugă să se odihnească. Ea nu voi cu nici un preţ. Îşi scoase pălăria, să-şi îndrepteze părul, pe care dintr-o aruncătură de cap îl lăsă să cadă pe spate. El o vedea din odaia lui, şi veni la dînsa, luînd-o de mijloc şi sărutînd-o pe undele de păr.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu te supări....

Ea se întoarse spre el.

— De ce mă întrebi?... Știi bine că nu mă supăr. Aici nu mai suntem în stradă, — parcă așa ziceai. Șezi. Vrei să-mi pui pălăria asta?... sau pe astălaltă? Mi le-a ales doamna Anna pe amîndouă, adăugă ea privindu-l fix.

— Pune pe care vrei: cu amîndouă îți șade bine.

El începea să se găsească în echilibru nestabil față cu nevastă-sa, dar totodată într-o așteptare continuă de ceva nou. Simțea că voința ei binefăcătoare pătrundea în el pe fiecare zi și pe fiecare ceas, insinuîndu-se ca o rază de lumină.

Umblară după prînz prin biserici. Aci, pentru fată, toate îi aminteau pe tată-său. La fiecare preot ce întîlneau — și erau mulți — ea găsea prilej să spună cîte o particularitate a firei bătrînului luptător, pentru care avea un adevărat cult.

Seara prînziră din nou la masa lor și după prînz se urcară la ei.

— Astă-seară ne culcăm devreme, zise el cu hotărîre, și dumneta îmi vei face plăcere să adormi numaidecît. Altfel, scriu lui socru-meu că nu mă asculți.

Ea rîse cu plăcere, apropiindu-se de el și punîndu-i mîinile pe umeri:

— Te ascult în toate și mă culc.

— Nu numai te culci, ci și dormi.

— Și asta, dacă poruncești.

— Poruncesc.

Ea se uita la el lung, ținîndu-și mîinile pe umerii lui.

— Poate... cu vremea n-o să-ți mai fiu așa de străină...

— Nu-mi ești străină nici acuma...

Ea-l întrerupse, dînd din cap cu neîncredere.

— Noapte bună, zise fata, depărtîndu-se. Îți făgăduiesc că voi dormi.

Rămași fiecare pe seama lui, gîndurile îi luară pe amîndoi. El se dezbrăcă și se culcă, păzindu-se de a mai intra în camera

Muzeul Digital al Romanului Românesc

nevesti-sei, dar părîndu-i rău că rămînea singur, făr' de dînsa. Un sentiment obscur de temere venea o dată cu imaginea Annei. Se simţea umilit de atîtea necazuri pe care le îndura el şi pe care le îndura şi fata, nevinovată.

Treceau ceasurile, şi el, care rugase pe Mia să doarmă, nu putea dormi. O vedenie nouă sta acum în mintea lui : umerii albi ai fetei.

Auzi bătînd la uşe.

— Tu eşti, Mia ?

Fata deschise încet uşa.

— Eu. Se poate ?...

— Cum să nu se poată !

Ea veni spre el, îmbrăcată frumos, cu o haină de casă albă, acoperită de horbote, şi cu lanţul cel nou pe după gît.

— Am venit să îndreptez stîngăcia de astăzi, dacă se mai poate şi nu eşti supărat.

— Nicidecum, dragă. Ia un scaun şi şezi lîngă mine. Mă ierţi că nu ţi-l ofer eu, dar n-aş putea, adăogă el rîzînd.

Ea şezu lîngă marginea patului. Îi erau ochii adînci şi plini de tlacăra nobilă a gîndurilor. Drept şi hotărît, îi luă o mînă şi i-o sărută.

— Trebuie să-ţi fi părut îngustă la minte, astăzi. Se cade să mă ierţi şi să mă compătimeşti, că doar nu o fac din rea-voinţă, ci din nedeprindere. Eu am fost crescută în casă de oameni sărmani... Noi nu ştim să ne prefacem şi nici să trăim ca domniele-voastre.

— Da' nicidecum, fetiţo.

— Aşa mă prinde cîteodată gîndul şi dorul de a face şi eu ceva pentru binele domniei-tale şi de aceea am grăit prostiele mele de astăzi... Numai să mă ierţi.

— N-am de ce, dragă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Cum o să știu eu îndrepta, eu, o biată femeie proastă, ceea ce n-au îndreptat alții. Domnia-ta ești stăpînul a toate, și al meu.

— Bine, dragă, de ce te gîndești tu la atîtea lucruri? Nu numai că nu m-ai supărat, dar chiar mi-ai făcut mare plăcere, și așa vom urma.

— Atunci sunt mulțumită. Nu te-am supărat?

— De loc.

Ea păru a se gîndi un moment.

— Bine. Mă duc să mă culc liniștită.

Se sculă, dar apoi iar șezu. Căuta ceva:

— Mă rog, îmi ierți o altă întrebare?

— Orce, dragă.

— Nu ai scris doamnei Anna?

El se uita la dînsa, nedomirit:

— Nu. Ți-am arătat scrisoarea pe care am ars-o.

Fata voi să mai zică ceva, dar glasul i se înecă în piept. Își lăsă capul pe mîni și tăcu. El o apropie de dînsul și o sărută.

— Draga mea! Și pe tine te muncește gîndul ăsta... Mai bine așa: să vorbim. Ce dorești să știi?

— De ce nu i-ai scris?

— Fiind că nu se putea. Ceea ce facem fără gînduri rele și fără a atinge pe alții, suntem în drept s-o facem. Cît am fost liber puteam să scriu. Acum, că tu ești alături de mine, nu mai pot scrie.

Fata se uita lung la el.

— Uite, Mia. Închipuiește-ți că tu ai iubi mîine pe un om.

— Asta nu se poate! strigă fata.

— Mă rog, să ne închipuim...

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Nu se poate. Din ceasul în care am jurat înaintea Domnului că sunt femeia domniei-tale, pot muri, dar mai mult nu se întîmplă cu mine.

— Bine, dragă. O simplă presupunere. Dacă tu ai iubi pe un altul, poate că eu aş fi rănit în amorul propriu. Cu toate astea îţi jur că nu aş face nimic împotrivă — ba poate chiar te-aş ajuta să devii soţia omului aceluia. Respectul libertăţii sufleteşti, Mia!

Fata, încremenită, se uita la el, parcă neînţelegînd ce spunea. Două lacrămi mari se înnodau în coada ochilor. Şi el se simţea străin de vorbele ce zisese, drepte în sine, dar aşa de crude pentru cei ce iubesc. El luă mîna fetei şi îşi rezemă capul de dînsa.

— Lasă-mi-o mie, dacă te duci. Nu sunt nici eu fericit, dragă.

Era o nespusă întindere de înţelesuri în cuvintele lui, pe care fata păru a o prinde. Se apropie mai mult de dînsul, cu nevoia de mîngîiere ce umple inimile femeieşti, şi îi trecu braţul celălalt pe după gît. El se uita la dînsa, rătăcit ca într-un vis fermecător, simţindu-i sînul cald cum palpita alături. Desfăcu o panglică de la gît şi sărută haina moale. Iar îşi ieşea din minţi. Încercă uşor s-o îndepărteze:

— Du-te, dragă, încep să te iubesc şi mă tem de vorba de aseară. A fost crudă!...

Ea îl cuprinsese cu amîndouă braţele de gît, şi încet, la ureche, rosti ca în vis:

— N-o mai zic.

VII

A doua zi dimineaţa, natura părea a se fi gătit de sărbătoare. O zi de martie, plină de lumină — lucru rar chiar la Roma — curgea din înaltul cerului pe lumea şi plan-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tele încărcate de umezeală, deschizînd bobocii rozelor și sufletele muritorilor către viață.

Ei stau la fereastră, amîndoi, privind departe, spre linia colinelor, brazii uriași ce mărgineau orizontul.

— Mă temeam de vreme rea, zise Mia. Luna asta e urîtă pe aici.

— Găsești ?

— Nu pentru mine. Dar știu că e așa.

— Parcă ai mai fi fost odată pe locurile astea...

— Nu. Știu de la tata. De ce ne vorbește el alta, decît despre Roma. Știu chiar că se zice : „Marzo pazzo".

Apoi atingîndu-l ușor cu mîna peste obraz :

— Pazzo !

— Ce-nseamnează ?

— Nu știu... Închipuiește-ți că m-am visat astă-noapte acasă... și cu așa grele lucruri de spus !

— De ce grele ?

— Fiindcă eram cu doamna Anna... Umblam la scăldat amîndouă, între niște sălcii, și se făcea că mă înec, eu care doar știu înota... Îmi venea apa pînă la gură, pînă la ochi, pînă peste cap, și nu puteam mișca mînile, parcă mi le-ar fi ținut cineva legate — iar doamna Anna vrea să-mi vină în ajutor și nu putea, că apa o ducea și pe dînsa la vale. Și numai ai venit domnia-ta de m-ai scăpat...

— Da'... Bine că era în vis, Mia, că altfel eu de-abia știu înota.

— Se poate. Dar nu este cum este, ci cum umblă gîndul în doruri... Pe apa Mureșului... Era aidoma, ca în lumea adevărată... Cîte zile de copilărie am petrecut pe acolo !... Locuri triste și totuși foarte scumpe, domnule...

— Iar *domnule ? !*

Ea prinse a zîmbi :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Așa-i deprinderea mea, că n-am putut să mă dezbar încă de tot de felul nostru de a vorbi... Dar altminteri îți pot zice acuma și pe nume, și mai mult, că doar te port în gînduri și în inimă, pururea, ca un lucru ce este din însușirile mele.

Și cum stau alături, ea ridică lanțul ce-l purta la piept, și i-l trecu și lui pe după gît :

— Ca să nu te desparți niciodată de mine.

— Niciodată, întări el.

— Știi ce ? Dacă vrei să-mi faci plăcere, dintr-o boabă de astea să-ți faci un inel, or un ac de legătură, ca să-l porți întotdeauna.

— Bucuros, zise el. Dar nici inel, nici ac de legătură. Dacă primești aș face altceva... Bunăoară ceva care să aibă înțeles numai pentru noi amîndoi.

— Ce ?... întrebă ea cu ochii fericiți...

— Aș putea închide boaba de mărgean într-o capsulă de aur, în care ar rămînea nevăzută de nimeni și totuși ar fi... cum sunt cele lăuntrice ale noastre.

Nevastă-sa clipea din gene, privindu-l încîntată, ca cineva care începe a descoperi o lume nouă, delicată și fermecătoare. Apoi se întristă deodată.

— Ce ai, dragă ?

— Mă simt așa proastă !... Înțeleg și văd cît știu eu de puțin să trăiesc, și ce frumos ridici domnia-ta viața de toate zilele !... Dar mă umilesc cu cea mai mare plăcere și te ascult.

— Nu, dragă. Eu știu poate oarecari nimicuri dinafară ; pe cînd tu ai pentru tine adevărul sufletesc — lucru atît de simplu și cu toate astea atît de rar.

Tocmai atunci se deschise ușa de la camera ei și fata din casă intră cu două brațe de roze, pe cînd un om venea după dînsa cu o azalee înflorită.

Mia zîmbea. După ce ieșiră slugile, ea se duse spre bărbatu-său, roșie de plăcere :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

— Pentru mine sunt toate astea ?

— Da, dragă, pentru tine.

Vezi ?... Asta nu știu eu. Nu știu împodobi viața cu toate comorile de bunuri ce le poartă ea în sine. Simt și eu multe lucruri și mă gîndesc cum ar fi ele frumoase, numai nu știu să le aduc la îndeplinire.

Apoi se uită lung la roze și, roșie ca și dînsele, se întoarse spre bărbatu-său :

— Pentru mine sunt, în adevăr ?

— Pentru tine, dragă.

Mia își duse mîinile la ochi, parcă ar fi voit să închidă acolo icoana fugară a momentului.

— Eu am visat, pe cînd eram acasă, zîne și feciori de împărați, — dar parcă așa lucruri frumoase nici acolo nu erau. Numai mă rog, dacă domnia-ta ții la mine cîtuși de puțin, să nu mai risipești banii pe daruri de astea scumpe — că doară nici nu mi se cuvin și nici nu-mi trebuie...

— De ce nu-ți trebuie ?

— Fiindcă sunt mulțumită și așa. Ele, florile, sunt frumoase, fiindcă sunt. Dar fie ale mele, fie ale altora, mulțumirea mea adevărată stă în mine, și podoaba dinafară a vieții, care mă încîntă ca o poveste, pare cîteodată a mă mustra.

— De ce, Mio ?

— Nu știu. Se vede că sunt proastă. Risipa mă neliniștește și mă întristează. Așa aș dori cîteodată să mergi domnia-ta pe la noi, ca să vezi cum trăim și din ce trăim !...

— Bucuros.

— Nu doară că suntem de plîns, — că viața și-o agonisește omul cum poate, care muncind pe loc, care ducîndu-se prin țări străine după cîștig. Numai, avem greutăți, mai cu seamă cînd românul are drag de neam. Apoi prin părțile noastre, pe acolo, e foc și pîrjol cînd încerci să-ți aperi drepturile.

Ridică ochii către el :

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Cum să îndrăznesc eu a primi așa lucruri scumpe, cînd chiar și domnia-ta ai datorii ?

— Ei, și !...

Ea se uită la el lung.

— Zău nu se poate. De cînd mi-ai spus că avem datorii, eu nu mai dorm.

— E ! ce exagerație !

— Crede-mă, Alexandre !

Dînsul se primbla acum prin odaie, zîmbind de atîta naivitate. Patru flori !... oricît ar fi costat de scump, tot nu se ruina cineva, cumpărîndu-le. Numai plăcerea de a da făcea atît.

Mia tăcea, temîndu-se să nu-l fi rănit cu vorbele ei de fată săracă.

El se învîrtea în sus și în jos, privind florile și gîndindu-se. Convorbirea cu nevastă-sa îi amintise unele scene cu samsarii de prin București, cînd, strîns de nevoie, trebuia să iscălească polițe rușinoase. Ce șir de copilării vinovate ! Unde se duseseră banii ? El nu-și da seamă. Un singur lucru era astăzi limpede : că trebuia să vîndă ceva, sau partea de la unchiu-său, sau partea de la mamă-sa. La ideea asta simți sîngele urcîndu-i-se în obraz. Făcu o mișcare în aer cu mîna, parcă ar fi voit să spună că un asemenea lucru nu era cu putință. Apoi se surprinse singur și se înroși.

— Ce lucruri !...

— Ce ?... întrebă Mia.

— Nimic.

Se mai învîrti prin casă într-aiuri, pînă ce se opri în fața neveste-si.

— Și cum crezi că ne-am putea scăpa de datorii ?

— Eu nu știu, răspunse fata, gîndindu-se. Prin economii și prin înțelepciune. Să ne întoarcem acasă...

— Dar să trecem întîi prin Transilvania.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932
FACULT. MEDIC. 1872 BIBLIOTECA SIBIU

— Bine... Adică zic *bine*, fără cuvînt.

— Ba nicidecum. Eu doresc de mult să merg pe acolo.

Mia se uita la el cu temere și nedomirire: oare dorea în adevăr să meargă în Transilvania? sau firea și creșterea îl făceau să se lepede de dorințele lui personale, pentru a primi și a satisface pe ale ei? Această întrebare, la care nimeni nu putea răspunde, o neliniștea. Ca la toate ființele hotărîte, tot așa și la dînsa, firea mlădioasă a lui bărbatu-său o umplea de temere, dar și de admirație: cine are voința puternică, suferă cînd cedează — și totuși e așa de frumos a ceda în lucrurile zilnice!

— Dacă vrei în adevăr să mergem pe acasă, am putea scurta călătoria în Italia.

— E păcat, zise el, pe gînduri.

Dînsa se făcuse mititică și se apropiase de el:

— Cînd ne vom plăti datoriele, ne vom întoarce iar. Dacă ai încredere în mine, să mergem acasă, să mă lași la țară, și peste cîțiva ani răspund eu de Italia.

— O să fie cam tîrziu.

Ea se plecă sub ochii lui, mirată și surîzătoare:

— Vous dites!?...

El rîdea, fermecat de grația stîngace a fetei. Dînsa repetă, silabă cu silabă, cuvintele lui:

— O să fie cam tîrziu!...

— O să mai îmbătrînim.

— Cu atît mai bine.

— De ce?

— Așa... O să ne cunoaștem mai demult, cum se cunoaște tata cu mama.

— Foarte bine, zise el rîzînd. Așa dar vrei să lăsăm Florența și Veneția?

— Pe altă dată. Dacă nu cer prea mult, m-aș ruga de domnia-ta să mai stăm cîteva zile la Roma, pînă se îndrep-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

teazã vremea de tot, şi apoi să ne întoarcem acasă prin Ancona.

— Ţii la Ancona ?

— Ba nu. Ştiu numai că drumul e mai ieftin pe acolo.

— Va să zică începem să ne plătim datoriele ?

Ea dete din cap, rîzînd.

VIII

Lăsînd Florenţa şi Veneţia pentru vremuri mai bune, ţinerii o porniseră către ţară. Mia venea la nişte rude ale sale din Ardeal, dorind astfel să arate lui bărbatu-său Comitatul Sibiului, în care românii sunt mai numeroşi şi vorbesc mai bine.

Ajungînd în Sibiu, Comăneşteanu avu impresia că intră într-o ţară românească nouă. Prima lui nedomirire începu în vagonul drumului-de-fier, în care ceti anunţuri oficiale, scrise în limba maghiară, în limba germană şi în limba slavonă, deşi aci marea majoritate a poporului nu era nici maghiară, nici germană, nici slavonă. Această nedomirire se urmă mai departe cînd ajunse la hotel. Proprietarul, botezîndu-şi hotelul *Zum Römischen Kaiser*, simţise, se vede, nevoia de a aminti despre împăratul romanilor, care călcase pe aceste tărîmuri şi le cucerise, dar îşi amintise numai în limba germană.

Mia era veselă. Ea, care cunoştea lucrurile cum erau în adîncul lor, simţea preocupările lui bărbatu-său, dar nu le înţelegea. De aceea se culcară în tăcere.

Cînd deschiseră ochii a doua-zi, soarele străbătea prin perdele cu violeiune, dintr-un cer încîntător. Ca întotdeauna, natura senină îndreaptă gîndurile omului. Comăneşteanu se îmbrăcă voios, cîntînd ca în vremuri bune. Îi trecu prin minte imagina Annei, cam ştearsă. El rămase un moment locului, mirat de nestatornicia lui însuşi. Încă aci lucrurile nu erau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr-1901-1932

pe melancolic. În faţa lui, pe zid, o ordonanţă de poliţie, scrisă în ungureşte şi nemţeşte, avea şi traducerea românească. În sfîrşit !...

Chemă pe nevastă-sa şi-i arătă descoperirea făcută. Ea rîdea de grija lui.

— Da' firește că trebuie să fie şi în limba noastră ! Aici toată lumea o vorbeşte, şi chiar străinii între dînşii se înţeleg în româneşte. Hai să ieşim pe strade, să mergem prin magazinuri, şi vei vedea.

Se îmbrăcară şi ieşiră.

În adevăr, mai toţi negustorii ştiau româneşte. Unii însă vorbeau limba numai de nevoie. Îi înţelegeai că legau fraze compuse din noţiuni substantivale fără fluiditatea vorbelor. Dar, în fine, vorbeau. Pe stradă, la restaurant, la gară, la hotel, peste tot, Comăneşteanu avu impresia că se găseşte în ţara românească, într-o ţară românească bizară, în care se părea că oamenii au visat o limbă încîntătoare, iar deşteptîndu-se nu şi-au mai amintit-o întreagă, cum era în vis, ci au recompus-o fragmentar. Şi astfel se *urgitează* încă şi astăzi aprobarea statutelor ; se *exopercază* consimţimîntul ministerelor ; se *purisează* exemplarul pentru *subşternere* la majestatea-sa, iar *plenipotenţiaţii* pot *ast mod* a complecta studiul lor *în acest obiect*, parte în *praxă*, parte în teorie.

Mia voia să arate lui barbatu-său puterea poporului românesc şi de aceea ţinea să-l ducă pe la toate instituţiunile culturale şi economice, la Mitropolie, la casele de credit, la bibliotecă. Dînsul, cam jenat, o urma peste tot, neputînd să se împotrivească naivei mîndrii cu care fata umbla prin ţara ei.

Vizita la Mitropolie fu discutată la colţul unei strade. Comăneşteanu, vesel şi înrîurit de hotărîrea neveste-si, încerca să-i arate că nu se merge la şeful spiritual al poporului ca la moară. Dînsa se necăjea şi stăruia să meargă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revista.ramuri.ro/arhiva/ani/1901-1932

— La noi, mă rog, nu e ca la domnia-voastră. Cine are nevoie de preasfinţitul îi găseşte, că de aia excelenţa-sa a fost numită în capul poporului.

Apoi, luînd pe bărbatu-său de braţ, îl îndemnă să meargă, zicînd :

— Eu despre mama sunt greco-orientală, şi aşa am rămas. Numai fraţii mei au urmat pe tata şi sunt *uniţi*. De alminteri, asta este buba noastră a românilor de peste munţi : deosebirea în biserică. Poate, cîndva să vorbim mai îndelung... Acuma să mergem.

Şi aşa, porni înainte, voinică şi sănătoasă, silind pe bărbatu-său s-o urmeze.

Ajunseră la Mitropolie, pe cînd tocmai înaltul prelat ieşea din comisiunea cu care lucrase toată dimineaţa. Fură primiţi numaidecît.

Mitropolitul românilor greco-orientali era un bărbat încă voinic, de statură mijlocie, alb ca zăpada, cu părul lung aruncat pe spate, cu fruntea înaltă, cu un aer original de vioiciune şi tinereţe pe care i-l da nasul, aşezat în mijlocul figurei ca o pălărie pe-o ureche. Tichiuţa de pe vîrful capului şi brîul de la mijloc, amîndouă roşii, rupea monotonia hainelor negre şi îi dau aerul modern şi civilizat.

De îndată ce se apropie de dînsul, Mia îi căzu în genunchi, sărutîndu-i mîna şi rugîndu-l să binecuvinteze căsătoria ei cu domnul ce era de faţă. Comăneşteanu, fără să ştie cum, îngenunche şi el. În fuga impresielor băgă de seamă că nevastă-sa tremura, coprinsă de un respect şi o smerenie nemărginită.

Bătrînul preluat îi ridică de jos, îi sărută pe frunte şi-i puse să şează lîngă dînsul, vorbindu-le cu blîndeţe.

Tînărul părea hipnotizat de întreaga înfăţişare a prelatului şi mai cu seamă de modul său de a vorbi. El le povesti multe lucruri interesante din trecutul nostru, dar mai cu seamă le vorbi despre ţăran, insistînd asupra modului cum s-a făcut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901 1932

împroprietărirea la noi și cum s-a făcut în Transilvania. Înainte de-a fi fost ales mitropolit, p.s.s. fusese episcop al Aradului. Îi pofti deci să meargă prin locurile acelea, spre a vedea gospodăriele (sau, cum zicea el, „economia") românilor, bogăția, traiul, cîmpii și vitele lor.

Cînd ieșiră de la Mitropolie, Mia părea transfigurată. Merse în tăcere lîngă bărbatu-său, privind drept înainte lumina ce se cobora din înaltul cerului. Într-un tîrziu, ea zise încet:

— La noi așa sunt lucrurile: viața noastră națională ne este lipită de biserică; în jurul ei ne strîngem aspirațiile, dorurile și nevoile; printr-însa pășim înainte. Nu vorbim frumos; dar venim la domniele-voastre să vă cerem înapoi împrumutul de acum un veac.

Comănești eanu se uită la dînsa, nedomirit:

— Care împrumut?

Fata zîmbea:

— Împrumutul de acum un veac, cînd domniele-voastre vorbeați grecește și noi v-am ajutat să vorbiți românește. Cu o destoinicie minunată, domniele-voastre ne-ați întrecut. Poate, ce e drept, în graba juvenilă cu care v-ați alcătuit limba cultă de astăzi, ați luat cam multe franțuzisme, dar noi trebuie să vă urmăm pe calea asta, că doar domniele-voastre sunteți speranța și lumina pentru noi.

Apoi, potrivindu-și pasul pe al lui bărbatu-său, îl luă de braț.

— Vrei să mergem la o societate românească de credit?

— Bucuros. Dar, mă rog, avem deja economii de depus?...

Mia zîmbi plecînd capul. Apoi se uită la el, liniștită.

— Nu avem încă, dar o să avem.

— Foarte bine.

El se lăsa a fi călăuzit de nevastă-sa peste tot, și peste tot avea aceeași impresie de viață românească vie, ce curgea ca o pînză de apă puternică sub un strat de nisip. La suprafață

Muzeul Digital al Romanului Românesc

erau străinii, saşii, ungurii şi evreii, iar la temelie era poporul băştinaş, românul, care, cu hotărîre şi pe tăcutele, se întindea şi-şi recucerea pămîntul.

Tinerii, grăbiţi să meargă la ţară, plecară chiar în ziua aceea. Mia ar fi dorit să arate lui bărbatu-său tot comitatul Sibiului, sau cel puţin satele mari româneşti : Răşinarii, Orăştia şi Seliştea. Dorul însă de-a merge la rudele sale o hotărî pentru cel din urmă.

Drumul de la Sibiu la Seliştea îl făcură cu un medic român, anume d. dr. Tac. Acesta păru lui Comăneşteanu inteligent şi interesant, dar mai presus de toate vorbareţ. Numele său ar fi trecut mai lesne ca o ironie, căci d. doctor era foarte puţin *Tac* şi foarte mult *Vorbesc*. Pe cînd Comăneşteanu căuta să arunce cîte o privire furişe pe fereastră, d. doctor Tac îl atingea pe braţ :

— No, d-apoi, mă rog, domnule, pentru ce ?

Comăneşteanu înălţa din umeri, parcă ar fi zis : „de, dragă domnule, ştiu şi eu !".

Nu-şi poate închipui cineva cît e în stare să vorbească un doctor în medicină pe locurile astea !... Ce o fi, Doamne, cu doctorii *în drepturi*, cum se zice pe aici ? !

Dar iarăşi d. dr. Tac era interesant. D-sa ceteа toate revistele, toate cărţile, toate broşurile, toate ziarele ce se publicau la Bucureşti ; cunoştea toate chestiele literare la ordinea zilei ; vorbea de oamenii mari ai României cu un fel de iubire religioasă. „E, în adevăr, atingător, se gîndea Comăneşteanu, să vezi pe oamenii aceştia luptînd cu nevoile vieţii lor, cu prigonirile şi nedreptăţile ce li se fac, şi totuşi năzuind spre noi, interesîndu-se de tot ce se petrece şi mai ales de ce se scrie în România".

Sărind cu viociune de la una la alta, d. dr. Tac sări şi din tren. Pînă să-i prindă tinerii de veste, d-sa dispăruse într-o gară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

Pe la 4 după prînz ajungeau la Selişte.

De îndată ce rămăseseră singuri, Comăneşteanu se simţise învăluit de pînza trandafirie a gîndurilor bune. Era în Transilvania ! în inima Daciei strămoşeşti, a acelei Dacii pururea tînără, de la care ne venise simţimîntul renaşterei şi către care zburau toate aspiraţiele noastre !

Încîntător loc, încîntătoare zi, încîntători oameni ! Familii întregi de muncitori de pămînt strîngeau maldărul de pe cîmp. Fetele, cu pălăria peste broboadă, apăreau deja voinice şi frumoase. Fînul cosit umplea aerul de miresme.

Se opriră în gară aproape un ceas, aşteptînd o trăsură din Selişte, care trebuia să fie a unui oarecare Gheorghe, dar care, bineînţeles, nu venea. După ce plecă trenul, dispărură şi mutrele oficiale, hamalii şi fluierătorii, şi rămaseră numai cîteva chipuri senine de ţărani, cîţiva băieţi ce se jucau prin iarbă, şi o fetică rumenă şi albă, ce adusese poşta.

Comăneşteanu porni singur către sat. Era cald. O manta de ploaie, cu un revolver în buzunar, atîrna cam greu ; o anină pe umărul unui băieţaş, ce bătea praful alergînd pe şosea ca un mînz. Din cînd în cînd se mai dau în vorbă :

— Cum te cheamă pe tine, măi băiete ?

— Pe mine ?

— Pe tine.

— Ionică.

— Şi mai cum ?

— Şi mai cum mă cheamă ?

— Da.

— Ionică Blăstematu.

— Da' cine te-a botezat aşa, măi ?...

— Cine m-a botezat ?

— Da.

— D-nu notar.

Ce nume curioase !... Pentru noi, românii din regat, deprinşi cu banalitatea lui *escu* şi lui *eanu*, numele acestea de obiecte,

Muzeul Digital al Romanului Românesc

de vorbe și de calificații, date oamenilor, ne par niște adevărate porecle. E drept însă că unele sunt poznașe de tot : Moisi Bîzgîlea, Iancu Puiță, Troilă Legănatu, Pătru Umblădulce.

— Mai avem mult, mă Ionică ?

— Pîn'la sat ?

— Da.

— Ba n-avem mult.

În adevăr, satul se vedea pe coasta cealaltă a dealului. Ți se părea c-ai ajuns și totuși erai departe. Soarele ardea bine. Pe o muche, strîngeau cosașii fînul încă verde, adunîndu-l în vîrful furcei și-n vîrful limbei, cu munca și cu cîntecul. Minunați erau ! În nepăsarea lor harnică, păreau deplin fericiți, cum de altminteri par totdeauna cei ce muncesc și cîntă celor ce gîndesc.

— Mai avem mult, măi Ionică ?

— Dacă mai avem mult ?

— Ei.

— Pîn' la sat ?

— D-apoi pînă unde, măi ! ?...

Îl stenahorisea cu răspunsurile lui, care nu erau decît întrebările celuilalt, întoarse pe dos.

— Ba nu mai avem mult.

După cîtva timp, dete Dumnezeu și intrară în sat.

— Iacă și nea Gheorghe, zise băiatul.

Comănești eanu avu plăcerea să vadă pe birjar trecîndu-i pe dinainte cu un domn și o doamnă.

— Domnul medic, cu doamna institutoare.

— Dar noi, Ionică ?...

Ionică se uită la el.

— Păi, să mergem la *casină*.

— Da' sunt trăsuri acolo, măi ?

— Trăsuri la *casină ? !...*

— Dacă nu sunt trăsuri, ce să căutăm acolo ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

— La *casină* ?...

— Ei.

— Pe d-nu notar.

În sfîrşit o porniră în căutarea d-lui notar.

Pe o piaţă pavată, la încrucişarea a două strade, era aşezată o casă curată, unde *inteligenţa* locului venea să citească jurnale. Comăneşteanu fu întîmpinat de un domn, foarte cumsecade, care, de îndată ce auzi păsurile tînărului, trimise oameni în toate părţile, unii după trăsură, alţii după d-l notar. Intrară în vorbă. Domnul acesta era stăpînul *casinei* — prin urmare un simplu negustor. Vorba lui însă era cuminte şi rezervată. Căuta în ochii lui Comăneşteanu cu o pătrundere rară. Tînărul fu mirat de a-l auzi şi pe acesta vorbind cu aceeaşi pricepere despre lucrurile din ţară, ca şi pe doctorul din tren. O fetică îi aduse un pahar cu apă. Fata era de o frumuseţe uimitoare, cum în general părea a fi toată populaţia femeiască a satului.

— Iată domnul notar ! zise cineva. Haide, domnule notar, că te aşteaptă un domn.

La aceste cuvinte o voce înfiorătoare răspunse de pe uliţa ceelaltă, gemînd :

— Că cine mă aşteaptă ?

„Haiti ! socoti Comăneşteanu ; pînă aici mi-a fost !"

Şi, făcîndu-se mititel, cu mîna pe revolverul din manta, aşteptă o clipă să vadă ivindu-se *pajura*, care trebuia să-l ia în nouri. Dînsa apăru sub forma unui domn cu barbă si mustăţi :

— No, că cine-i ăla de mă caută ?

„Văleu !..." zise întru sine tînărul, tremurînd.

Apoi, scoţînd capul dintre umeri, îndrăzni să bîiguiască un cuvînt :

— Eu...

— Da' că ce doriţi ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Aș dori, mă rog, dacă nu vă supăr, domnule notar, să știu mai întîi de este adevărat că în ceasul de față sunt destul de norocit să vorbesc cu domnul Zgurea...

— Cu dînsul.

— Atunci, mă rog, eu viu din partea d-lui Dobrovici, cumnatul d-voastre, care mi-a spus că dacă voi avea noroc să vă găsesc acasă, am să văd lucruri interesante cu d-stră.

— Că bată-l bîta de noroc, domnule. Doară ce vrea el, cumnatul, de mă pîrăște așa la lume ?...

Se vedea însă că-i făcea plăcere pîra cumnatului.

Pe cînd el vorbea, tînărul îl privea pe furiș. Om voinic, cu ochiul viu, cu mersul de cătană, domnul notar putea să aibă între 40 și 60 de ani.

— Da', mă rog, cine sunteți domnia-voastră ?

— Alexandru Damian Comănești eanu.

— Comănești eanu, Comănești eanu... Poate fiu de-al eroului ?...

— Nu fiu, dar rudă. Eu sunt ginerele părintelui Lupu.

— Ginerele părintelui Lupu din Hurești ?

— Da.

— No, d-apoi că așa spune, fîrtatule. Că poate ăi fi și cu doamna, zise el, ridicînd ochii a vitejie.

— Nevastă-mea a rămas la gară, fiindcă nu erau trăsuri.

— Iii !... Gheorghe tată, mi-o făcuși !

Tocmai atunci sosea trăsura după care umblau. Domnul notar ridică mîna în slava cerului și se aruncă în birje ca un flăcău de 20 de ani.

— Mă duc s-aduc pe nepoata. D-l protopop știe c-ați venit ?

— Ba nu.

— Că doar, domnule, a crescut pe genunchile mele.

Comănești eanu nu înțelegea bine dacă d-l protopop sau nevastă-sa crescuse pe genunchile d-lui notar. Pricepu mai pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

urmă că toate fetele din sat îi erau nepoate, după cum îi erau nepoți toți flăcăii, și mai mult sau mai puțin toți cei șapte mii de locuitori ai satului. D-l notar le era unchi, avocat, povățuitor ; îi boteza, îi însura, îi îngropa ; vindea, cumpăra, zidea și dărîma pentru dînșii. Primarii se schimbau, pretorii și judecătorii de asemeni. Unii mai mureau, alții îmbătrîneau, numai domnul notar rămînea neclintit. Domnia-sa părea a se fi alcătuit așa cum era astăzi, într-o epocă preistorică, și de atunci ieșise din legea schimbătoare a firei, păstrîndu-și aceeași binevoitoare tinerețe, aceeași putere și aceeași jachetă. Numai părul i se mai rărise și haina i se pătase, dovadă, aceasta din urmă, a unei stări sufletești ce nu împiedeca niciodată pofta de mîncare, și dovadă, poate, și a unei rînduieli casnice ce lăsa de dorit. Căci, lucru ciudat, un om cu atîtea rude trăia singur cuc.

Într-o casă încăpătoare, cu lucruri curate, cu o curte singuratecă, în care creșteau cîteva floricele și cîntau grierii, locuia omul acesta, cel mai burlac dintre oameni. Cînd intra seara să se culce, vîra o cheie cît un buzdugan în broasca porții, își ștergea cizmele de răzătoarea de lîngă scară, urca treptele și se dezbrăca, pe cînd luna lumina ceardacul. Nici o vietate nu turbura tăcerea locului. Rar, cîte un măr cădea din ramuri, pe care lelea Măria avea să-l adune a doua zi, cînd *domnul* ieșea. Căci așa erau potrivite lucrurile, încît niciodată stăpînul și sluga nu se întîlneau. Bătrîna trăia la casa ei.

Așadar *unchiul* se ducea la gară să-și aducă nepoata.

În vremea asta, în jurul lui Comănești eanu se adunaseră vreo zece persoane, preoți sau învățători. De la primele cuvinte, tînărul băgă de seamă că mai toți erau oameni culți.

Prinseră a bea cîte un pahar. Întrebări discrete, vorbă cumpănită, cîte un *vif* nemțesc în onoarea lui Bacchus, — iar încolo, rezervă. Parcă o lungă deprindere de încătușare a gîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
1868
arhivatransilvania.ro/ro/dr1901-1932

dului liber îi dresase pe toți. Cine era noul venit? Un domn do peste munți. Vorba asta *de peste munți* coprindea înțelesuri întinse, orizonturi luminoase, farmecul șesului sclipitor, ce curge de pe plaiuri către apa unui bătrîn fluviu. Dar, în fine, cine era și ce voia noul venit?

Cînd auziră cine și ce era, cercul se închise de tot împrejurul tînărului, iar vorba umblă liberă.

Deodată, domnii mai tineri ce erau împrejurul meselor se sculară, făcînd loc unui alt domn, care venise pe nesimțite.

— Mă rog, d-le pròtopop, iată aci o rudă a domniei-voastre din România.

— O rudă a mea?

Mirat, dar zîmbind cu bunătate, d-nul protopop aștepta să afle despre cine era vorba. Cînd i se spuse cine era noul venit, dînsul deschise brațele:

— A!... Nepoate dragă, vino frățioare să te văd... Da' unde-i Mia?

Și, într-o învălmășală comică, plină de duioșie, bătrînul strînse în brațe pe Comănești eanu și apoi se învîrti împrejurul lui, cercetîndu-l ca pe un obiect de lux. Mulțumit, clipi din ochi către ceilalți, parcă ar fi zis: „sămînță bună". Apoi grăi către el:

— Așa este. Da' unde ți-e nevasta, tinere? Să mă duc la baba mea, frate, că sosești așa ca o ploaie de vară. Să fi știut, mă îmbrăcam, vă ieșeam înainte, că doară ne bucurăm... Mă rog, da' unde-i Mia?

D-l protopop Marcu Stamate era de-a binele unchiul fetei. De statură mijlocie, cu barba albă, îmbrăcat curat și mai cu seamă vorbind limba fără nici un accent, — d-l protopop plăcu deodată lui Comănești eanu, prin aerul său deschis și hotărît.

După ce mai schimbară cîteva cuvinte cu cei de față, unchiul luă pe nepot de braț și porniră spre casă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O seară limpede se cobora pe dealuri. Apa gîrlei se fărîma de pietre gîlgîind a primăvară.

IX

Comăneşteanu deschise a doua zi obloanele de la ferestre, pe o curte mică, închisă de toate părţile de zid şi plină de flori. Casa în care se afla el cu nevastă-sa sta aşezată la o parte, în fundul curţii, pe cînd la drum erau altele, mai mari.

Mirarea tînărului creştea din ce în ce. Odaia în care dormise i se păru cea mai originală împerechere de stiluri şi lucruri, parcă o bătrînă olandeză ar fi aşezat la locul lor unelte româneşti. Tavan de scînduri, podele de scînduri; o *talpă* peste care stau teancuri de scoarţe şi de bucăţi de *pănură*; sus, un jgheab, ce făcea ocolul camerii, plin de străchini şi ulcele; sub jgheab, fel de fel de şervete, aşa zisele *culmare* sau *chindele*, ale căror culori şterse desfătau privirea; pe sub dînsele, clădării de porumb rar, cinquantin tărcat, atît de vechi, încît, la cea mai mică atingere, boabele cădeau; apoi, ici şi colo, cîte o tivgă, elegantă ca un vas grec; la un colţ, sub un clopot pătrat de sticlă, icoane bătrîne, cu busuioc uscat şi cîteva figuri nemţeşti de vicleim. În mijlocul atîtor lucruri uitate de vreme, un pat de fier, foarte modern dar şi foarte comod.

După ce Comăneşteanu se îmbrăcă, se duse să bată la uşa neveste-si. Dinăuntru venea zgomot de voci, rîsete şi ţipete.

— Nu se poate!

El mai aşteptă puţin, şi iar bătu.

— Nu se poate, domnule! strigă mătuşe-sa. E!... da' zorit mai eşti!...

Se auzea glasul neveste-si, care se ruga să deschidă.

— Zău, leliţo, lasă-l să intre.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Nu se poate, soro. Ia mai aşteaptă, nepoate, că nu ţi-o fi pus ulcica. Ei, Doamne !...

Noua mătuşe a lui Comăneşteanu, Ielţa Lena, cum o chemau toţi, era o persoană grăsulie şi durdulie, cu ochi rotunzi, cu obraz rotund, cu piept şi braţe rotunde — o minge săltăreaţă, plină de haz, a cărei vorbă peltică da graiului său o continuă notă umoristică. Comăneşteanu rîdea singur de modul cum rostise cuvîntul „ulţică".

După cîteva minute, pe cînd tînărul, întors la dînsul, se uita la scoarţe, se deschise uşa binişor şi nevastă-sa întrebă încet :

— Eşti singur ?

— Da.

Dînsa veni repede la el, îl luă de gît şi-i rosti în ureche :

— Mă îmbrac cu portul nostru naţional...

Apoi, plecînd capul pe o parte :

— Sunt aşa de fericită !...

Era mai cu seamă încîntătoare, cu părul împletit în coade şi prins sus, ca o cunună ; cu *iia* brodată ; cu catrinţa albastră închisă ; cu brîul tricolor ascuns sub bundă.

— Ielţa s-a dus să-mi aducă broboada de cap. Să te faci că nu m-ai văzut... Colorile noastre naţionale le purtăm pe noi, ca să nu se întîmple rău... Nu mai ştiu cum îmi stă. Îţi plac ?

— Foarte mult.

— Mă duc.

Apoi, de la uşe, se întoarse înapoi :

— Cum ai dormit ?

— Minunat. Dar tu ?

— Aşa şi-aşa... Eram cam departe... Mă duc, că vine Ielţa.

Şi se repezi pe uşe, rîzînd, dar cînd să iasă se lovi piept în piept cu mătuşe-sa şi unchiu-său.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901_1932

— Brava, frumos îți șade să mă trădezi! Vezi, Stamate? S-a dus fuga la bărbatu-său... Se înțelege! Că făr' de dumnealor noi nu putem trăi. Lasă, că o să bocești acasă, singură, pînă n-ăi mai putea. Dumnealui o să se ducă la consistor, iar tu o să-ți uzi pîinea cu lacrămi.

Bătrînul făcea un haz nespus:

— Schimbă consistorul, Leno, că doar nepotul nu-i popă.

— Zău, Stamate.

Și cîteșitrei intrară înapoi la Comănești eanu, rîzînd.

— Bună dimineața, domnule nepoate... Da' mi-ai învățat-o bine la buiestru...

Comănești eanu îi sărută mîna.

— Zău, uite ce „buzor" de fată.

— *Bujor*, Leno, zise protopopul.

— Lasă, dragă, că ți-am fost bună, macar că sunt peltică. Ia adu-mi, mă rog, Stamate, niște ace, să prind fetei broboada pe cap.

Bătrînul protopop se duse foarte serios să caute acele, pe cînd Lena și Comănești eanu se învîrteau împrejurul Micei.

— Uite, Alexandre dragă, este *iia* mea de la cununie. Mă rog să te uiți la o mînecă. Vezi? Aici se desparte în lung printr-o fășie, cu găurele, zisă *cheiță*, pe lîngă care vin altele, tot în lung. Astea se cheamă *șirele*, astea *podobele* și aicea vine *ciocănelul*. Iar dacă ești om de gust, admirează, mă rog, gulerul sau *ciupagul*, cum îl chemăm noi...

— Să admiri, Alexandre! zise Mia, rîzînd.

— Da' să știi tu, urîto, care te-ai înstrăinat de neam și te-ai făcut bucureșteancă, că-i tot lucrat cu mătase neagră și cu aur, ca o filigrană.

Apoi, lăsînd mîneca, rămase pe gînduri:

— Zău, că tare-i frumos la dumneavoastră la București. M-a dus Stamate acum doi ani și, drept să-ți spun, mi-a plăcut foarte mult.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Veni în sfîrşit şi protopopul, aducînd o perniţă de mătase, în formă de inimă, înfiptă cu ace.

— Iată-ţi inima, Leno.

— Ba, dragă, o fi a ta, că a mea numai o dată a sîngerat, şi atunci mi-ai vindecat-o tu. Săracu Stamate, a îmbătrînit şi el, am îmbătrînit şi eu... Ei, nişte pensionari !... Da' lasă, dragă, dacă ăi fi tu cuminte, îţi dă Lenuţa bănuţi să te mai repezi pîn' la Viena...

Şi zicînd astfel, clipi din ochi către Comăneşteanu ; apoi oftă în pilde :

— Hee !... că mult îi dulce pustia de Viena !...

Protopopul rîdea să se topească. Nevastă-sa isprăvi de gătit pe Mia.

— Haidem sus, copii, să ne luăm cafeaua.

Pe cînd se duceau la cafea, tocmai intra d-l notar. Deşi ceasurile erau de-abia opt, d-sa ieşea deja de la slujbă, pe care o începuse din zori de ziuă cum se şi cuvine la ţară.

— Cu bună dimineaţa la cocoane şi la domni.

Comăneşteanu băgă de seamă că aerul înspăimîntător al d-lui notar se îndulcise, parcă devenise chiar duios. Cînd vorbea cu Lena şi cu Mia, glasul său lua intonaţiuni molcome.

— Cine-i acum mai mîndru ca doamna Stamate !...

Lena dete din cap, mulţumită.

— Vino cu noi, d-le notar. Tot numai o dată pe zi mănînci ?

— Tot.

— Da' azi o să mănînci de două.

— Nu cred.

— Ba cu cred, că doară nu te împărtăşeşti în toate zilele. Afară de asta, apoi, ce să zică Manda mea, cînd o şti că d-nul notar nu i-a gustat aluatul ?...

— I !... doamnă Stamate !... că la mare ispită mă pui !...

Apoi rotind ochii a vitejie :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Fie măcar ce !... am să mănînc, — dare-ar turcu-n ea de burtă !

Şi, luînd pe Comăneşteanu de braţ :

— Rogu-te, domnule, n-ai auzit domnia-ta vorbindu-se pe la curţile străine de o gospodină a noastră ?... şi de un oarecare „pici de raţă pe craută ?".

Lena rîdea, mulţumită. El urmă cu înţelesuri :

— Că doară ştie el mitropolitul roman, în lumea dreptilor unde se află, despre bunurile noastre !...

Slăbiciunea mătuşe-si pentru arta culinară devenea astfel evidentă, şi Comăneşteanu ridică laude în cinstea cozonacilor şi a *zaharatelor* de la cafea.

După ce mîncară, trecură în salon — sau mai bine în saloane, căci erau trei, curate şi îngrijite.

De la uşa celui dintîi se vedea, în fundul celui de al treilea, un bust de marmură, de gîtul căruia sta, ca o lentă, tricolorul românesc. Comăneşteanu recunoscu pe Brătianu.

Pe mese şi pe etajere erau numai cărţi româneşti, tot ce editase şi tot ce vînduse Socec de la înfiinţarea librăriei sale pînă în zilele noastre, — căci cetirea era a doua slăbiciune a Lenei. De la cele mai depărtate calendare apărute în Transilvania, pînă la *Nichipercea* şi pînă la ale lui N. D. Popescu ; de la primii poeţi, Văcărescu, Conachi şi ceilalţi, pînă la Eminescu şi urmaşii săi ; de la boierii şi ciocoii lui Filimon, pînă la „Biblioteca pentru toţi" a lui Müller — toate erau de faţă.

— Foarte interesante lucruri, zise Comăneşteanu cu o carte în mînă.

Mătuşe-sa venise lîngă dînsul şi se plecă subt carte, ca să poată ceti titlul.

— „Blondă, cu ochi negri şi albă ca o fee", zise ea, arătînd către Mia.

— „Un cap frumos de înger pe umeri de femeie", întări bărbatu-său.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Cum, cum ?... Săracu Stamate, tot îi mai plac capetele de înger. Ai îmbătrînit, omule.

— Aşa zice Nicoleanu, creştino.

— Ba să mă ierţi. Nicoleanu zice: „un cap blondin de înger".

— Se poate. Dar atunci trebuie să înceapă altfel: „pală, cu ochi negri", sau aşa ceva, ca să nu se repete.

Comăneşteanu, ascultîndu-i, pusese mîna pe altă cărticică.

— „Locuinţa mea de vară e la ţară", zise Lena.

— „Acolo aş vrea să mor, ca un fluture pe floare"... adăogă bărbatu-său, încet şi rîzînd.

— „Beat de soare, de parfum şi de amor". No, că e prea frumos pentru un popă.

— Da' că tacă-ţi gura, femeie, că doară zice Depărăţeanu, nu zic eu.

— Lasă, dragă, că le ştii pe de rost... Pîn' te-ai făcut preot, cine cînta mai frumos pe sub ferestrele de la Răşinari !...

Mia rîdea cu o poftă nespusă. În copilăria ei, de cîte ori venea să petreacă vacanţele la Seliştе, tot aceleaşi glume nevinovate se repetau între soţi, ca şi astăzi, fără nici o umbră de adevărată mîhnire. Ei trăiseră şi îmbătrîniseră singuri, el cu slujba bisericii şi cu căutarea unor vii, din care agonisise stare — ea cu grijea gospodăriei.

Acasă la dînsa, fata văzuse aceeaşi deplină înţelegere între tată-său şi maică-sa, aceeaşi identificare de interese, de gînduri şi de aspiraţiuni. Ce departe erau aceştia de familiele pe care le cunoscuse în Bucureşti, de directoarea institutului în care învăţase, pururea în ceartă cu bărbatu-său ; de Anna şi de general ; de nervozitatea fetelor din pension, cari plecau de-acasă fericite ca să nu mai audă infamiele dintre părinţi !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cînd făcuse cunoştinţă, la Comăneşti, cu socru-său, şi, mai mult, cu cele ce-l înconjurau, cu lucrurile de acolo, Mia avusese simţimîntul exact că peste toate plutea sufletul binefăcător al unei femei, care întru nimic nu se aseamănă cu celelalte multe. Cînd bărbatu-său zicea cîte o dată „mama", — cu accentul cald şi pasionat al copiilor rămaşi orfani, — în gîndurile fetei se înfiripa imaginea unei fee, ceva nepămîntesc, senin şi binevoitor, către cari se raporta pe sine, cu speranţă să-i semene.

Aşa, că, deşi era fericită de-a umbla cu bărbatu-său prin străinătate şi mai ales prin ţara ei, aspiraţiunile fetei zburau către casă, unde se credea chemată să umple golul pe care-l lăsase Saşa murind.

Steteră cîteva zile pe loc, făcînd cunoştinţă cu toată inteligenţa satului, cu oamenii chiaburi (şi erau unii cari aveau cîte 50 şi 100 de mii de florini); cercetară şcolile şi breslele de meseriaşi; admirară îndemînarea femeilor, care ţeseau minunatele marame cu care-şi înveleau capul, lucrau *pănură* şi toată pînza de îmbrăcăminte.

Protopopul şi doamnă-sa ţineau ca după Seliştе, „satul cu neveste frumoase", Comăneşteanu să vadă alte sate româneşti de primprejur, cum bunăoară Poiana, „satul cu bărbaţi frumoşi".

Negreşit, pe d-l notar căzu sarcina de a însoţi pe tineri sus la Poiană. D-sa se declară gata să meargă, dacă mai cu seamă „alde Manda va pregăti de-ale mîncării".

X

Într-o duminecă dimineaţa trăsura ducea pe Comăneşteanu, pe Mia şi pe d-l notar sus la satul Poiana. De-abia ieşiţi din Seliştе, călătorii intrară în alt sat românesc, *Galeşul*, şi din acesta în altul, *Tilişca*.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Peste tot aceeași naivă manifestare a simțimîntului de patrie, prin zugrăvirea lui Mihai-Viteazul pe tablele de la prăvălioare, cu inscripția „la Mihai Eroul".

Popularitatea victimei de la Turda nu era datorită numai faptului că se bătuse și murise în Transilvania — ci mai cu seamă faptului că el este oarecum sinteza calităților sufletești ale fraților noștri de peste munți. Voinic la trup, chibzuit la minte, mare general, dar și mai mare bărbat de stat, el trăise și murise pentru îndeplinirea unei idei politice: unirea tuturor românilor. Neamul nostru a avut poate generali mai mari, a avut pe Ștefan-vodă al Moldovei, admirabil geniu militar, încîntătoare fire de idealist, care însă părea a nu pricepe nimic în politică, deoarece el socotea că e mai bine să se unească Moldova cu orcine, cu turcii, cu tătarii, numai cu polonii și cu muntenii nu.

— Vezi, mă rog, domnule, rezultatul acestei politice a fost că unirea celor două țări surori s-a făcut numai cu 350 de ani mai tîrziu, iar domniile-voastre ați încăput sub jugul turcilor, pe cînd era în firea lucrurilor ca stăpînirea turcească să se oprească la Dunăre, frontiera ei naturală. D-apoi vezi, domnule, rogu-mă, Ștefan cel Mare era Bogdănesc, cu scaunul domniei la Suceava, în ceelaltă extremitate a românismului.

D-l notar avea o teorie a sa, care zicea că adevărații și singurii moștenitori ai romanilor pe pămînt erau olteniĭ și transilvănenii.

— Că doară, domnule, cînd te întîlnești astăzi cu olteniĭ mehedințeni și gorjeni, cînd vezi femeile de la noi din Selișce, cînd dai de ciobanii din Poiană, pare că faci cunoștința unui popor lătin nou, admirabil prin frumusețea tipului, brun, voinic, în care foarte puține urme de daci au mai rămas. Aștia sunt lătini și nu sunt altceva, sunt romani de la Roma, crescuți în munții Carpați. Pe cînd moldovea-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nul [...] domnici voastre e mai mult blond, e la înfățișare mai modest, parcă ar avea conștiință că în vinele lui nu curge sînge de-al cuceritorilor.

Mia părea oarecum jenată de opiniile d-lui notar, pe cînd bărbatu-său, dimpotrivă, era încîntat de ele.

— Mă rog, domnule notar, zise el, zîmbind, știi că, după o teorie nouă, oamenii bruni trec drept inferiori, — în toate cazurile sunt socotiți că neavînd nici un fel de putere inventivă, ca antiartiști și nepoeți.

— D-apoi că nu-i nici o pagubă dacă n-om avea poeți. Cu poeții dăm de mal. Nouă, domnule, ne trebuiesc bărbați care să stea la noi și să lupte cu noi! Că doară poeții fug peste munți la domniele-voastre, că acolo e trai mai bun și muncă mai puțină.

Comănești eanu rîdea.

— Bine, bine, dar totuși, vă trebuiesc poeții, să vă cînte faptele mari ale trecutului și să vă ție în prezent suflețul deștept.

— Vai de vii!! D-apoi, domnule, gîndul îl avem noi neadormit și făr' de dînșii; iar cît despre faptele mari, ne-ar trebui mai întîi bărbați care să le facă și apoi cimpoeri care să le cînte.

Trăsura se urca drept la deal, printre munți singurateci. Ici și colo se iveau pe corhane pete îmbrumate.

— Iată acolo, domnule, molifții noștri. Fiecare comună e datoare să-i semene și să-i îngrijească, pentru împădurirea locurilor. La domniele-voastre se face așa ceva?

— La noi se taie.

— Legea forestală nu vă pune îndatorire să replantați?

— Nu știu — îmi închipuiesc că da.

D-l notar se uită lung la acest proprietar de pămînt, care cunoștea teoria oamenilor bruni, dar nu cunoștea legea forestieră a țării sale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1901-1932

— Mă rog, și de ce teoria că oamenii bruni sunt inferiori ?

Ideea asta îl plictisea.

— Probabil fiindcă a fost făcută de un om blond.

— No, că așa se poate. Da' că ce are el cu noi ?

— Nu are nimic cu dumnevoastră personal. Cel mult dacă o avea ceva cu romanii.

D-l notar dete din mînă, sceptic :

— Bată-l blendele de sas, că de nu poate să fie el roman, vrea să dea cu proașca în noi. Și ce zice, rogu-te, domnule ?

— Zice că poporul latin, în epoca lui Traian, cînd a venit la noi, era compus din elemente italice, din cari băștinașii blonzi ai Laţiului dispăruseră cu totul. Caracteristica fizică a acestui popor era deci caracteristica omului pe care antropologia îl numește *homo-alpinus* și *homo-mediterraneus*, — cu alte cuvinte, brachycefalia sau dolichocefalia occipitală, unită cu fața pielei brună.

— Ei, ș-apoi dacă era brună ? !

— Nu-i nimic. *Brachys* însemnează *scurt*, iar *dolichos* însemnează *lung*. Se pretinde că oamenii cu capul scurt și cu fața pielei brună, cu alte cuvinte brachycefalii, sunt inferiori oamenilor cu capul lung și fața pielei blondă, adică dolichocefalilor. Orcît de puțin dovedită să fie inferioritatea creatoare a oamenilor cu capul scurt și orcît de greu să fie de-a se proba astăzi că romanii ar fi avut un asemenea cap, un lucru rămîne totuși știut, anume, că marele popor de la Tibru, care cucerise lumea, fusese incapabil de-a da un geniu creator în artele plastice, iar în poezie, deși mai înaintat, rămăsese imitator al grecilor. Atît merge de departe incapacitatea lor artistică, încît chiar mai tîrziu, cînd adică invaziunele germane sădiseră însușirea idealității în alcătui-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea sufletească a latinului, latinii de la Roma rămîn refractari artelor şi nu iau nici o parte la Renaşterea italiană.

— Vorbe, dragă domnule. Cine, mama-pădurei s-a ţinut de măsurat capetele romanilor ?

— S-au găsit şi nebuni de ăştia.

— Eu ştiu una şi bună, domnule : că strămoşii noştri au cucerit lumea şi v-au cucerit şi pe domniele-voastre, dacii. Da' că or fi acuma occipitali, or alte dihănii nu mă bate dorul să aflu.

— Foarte bine, zise Comăneşteanu rîzînd.

— Rogu-mă de-un cuvîntel : ce vrea să zică geniu creator ? Unul care să facă idoli de ceară, or să cînte doine şi poezele ?... Nu. Omul de geniu este acela care stăpîneşte pe alţii prin puterea armelor şi prin bogăţie, căci, la urma urmelor, orcine concepe un plan, fie de bătaie, fie de îmbogăţire, şi-l aduce cu succes la îndeplinire, creează, căci lucrează cu entităţi, prin urmare, cu esenţa însăşi a fiinţelor. Şi asta făceau romanii.

— Asta fac şi englejii cei blonzi, zise Mia.

— Ei, nepoată, ai trecut la duşman !...

— Mă rog, domnule notar, m-ai atins la daci.

— Păi că chiar. Ia mă rog, domnule, întoarce-ţi privirile înapoi, că ajungem în *Dealul dorului.*

În adevăr, de pe culmea înaltă pe care erau, se vedeau văile şi dealurile Carpaţilor transilvăneni, se vedea pămîntul sacru în care dormeau osemintele biruitorilor şi ale biruiţilor, se vedea podoaba verde a munţilor, ce părea a surîde de speranţă. Aci era Dealul dorului ; dincolo, spre Grădiştea, era Sarmisegetuza ; jur-împrejur era sate româneşti : Apoldul-de-jos, Miercurea, Ludoşul, Singătinul, Cutul, Rodul şi Poiana ; în fund, răsărea ca din legenda vremei, vîrful codrilor îndepărtaţi, strejuind văzduhul cu puterea stejarului uriaş, ale cărui rădăcini îşi luau fiinţă din inima pămîntului

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Daciei. Aci apa curgătoare și ciocîrlia dimineții, vîntul și pădurea, stelele de sus și dorurile de jos, spuneau românului că tot ce este aci e al lui.

Comănesteanu, uitînd că d-l notar era de față, zise nevestei-si mișcat:

— Cît de fericit sunt eu de a vedea locurile astea !... cum erai tu fericită de-a vedea Roma.

Apoi adresîndu-se notarului:

— Domnule notar, noi trăim prea depărtați unii de alții, ne cunoaștem puțin și ne judecăm rău. Ar trebui să ne vedem mai des și să ne iubim mai mult.

— Hei, dragă domnule, parcă noi n-o dorim !... Numai, nouă nu ne prea dă mîna să umblăm. Dar domniele-voastre, care, după cum spune cumnatul, mergeți în toți anii la scaldle prin țări străine, ați putea să vă abateți și pe la noi, că doară vă suntem în drum și vă suntem frați.

— Așa s-ar cuveni.

— Acum suntem chiar în *Dealul dorului*.

— De unde numele ăsta așa de poetic ?

— De acolo, că aci se despart muierile de bărbați cînd aceștia pleacă în România după comerț, și tot aci le iesă în cale cînd se reîntorc. Că lumea pe aicea, domnule, e săracă din partea pămîntului: ce năpastea să ari pe corhanele astea ?... Dar trăiesc oamenii din oierit; se duc prin România, prin Dobrogea, prin Rusia, pe la dracu și pe la mîne-sa, și se întorc acasă cu părale.

— Nu se întîmplă unora să rămînă pe acolo ?

— Domnul ferit-a ! Macar de-o știi el românul că-și vinde pita din gură și de venit acasă tot vine !... D-apoi cînd e vorba de Poenărești, știe-l tat-su de mocan, că nici Iuda cel spurcat nu-l înșeală.

După ce ieșiră din Rod, trecură printr-o pădurice de cătină, scundă și degenerată, pe unde se iveau ici și colo pete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr 1901-1932

de arătură. Cîte un cal singuratec păştea în dîmbul corhanelor. Pace peste tot.

Comăneşteanu opri birja şi se dete jos, dorind să calce cu piciorul pămîntul acela.

— Aş vrea să aprind o ţigară, zise el neveste-si ; rămîi în trăsură.

Pe locurile acestea despădurate se întindeau altădată codrii întunecaţi ai băştinaşilor, goronii, paltinii şi stejarii, din umbra cărora ieşeau triburile vînjoase ale costobocilor, ale carpilor şi teuriştilor [1], mergînd să moară, sub ochii tarabostilor lor, pentru apărarea pămîntului Daciei ; pe locurile acestea se isbiseră ei de frontul de granit al legioanei romane, asurzind văzduhul de urlete, de zingănitul lăncei, de rînchezatul cailor; pe aci buciumase cornul din Sarmisegetuza, deşteptînd ecourile Streiului, văile Oltului, umplînd de fiori de ură inimele dacilor şi roşind de sînge apele.

Au trecut anii şi veacurile, s-au stîrpit stejarii, au amuţit cornurile. Dar, din plămada sîngelui strămoşilor, a crescut o rasă nouă, tăcută şi răbdătoare, al cărei suflet se înalţă sus, în restrişte, şi se pregăteşte pentru victorie. Salve ţie, viţă puternică de pe malurile Tibrului, ce-ai răsărit în huma neagră a Carpaţilor, şi ţie, pămînt credincios al Daciei, ce-ai păstrat virtuţile avute, salve !

O mişcare cu mîna în vînt făcu pe Comăneşteanu să se deştepte. Visă cu ochii deschişi, nepotul eroului de la Griviţa. Se încărcase de gînduri războinice şi i se părea că are de răfuit socoteli cu vlăstarii de primprejur, pe care îi tăia cu vîrful bastonului.

---

[1] *Costobocii* locuiau în nordul Moldovei şi în partea ei răsăriteană, dar autorul îi plasează chiar către centrul Daciei ca şi pe *carpi* (carpodacii, carpienii) şi *teuriştii*, cu toate că şi aceştia erau situaţi mai spre nord şi răsărit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Cînd se uită înapoi, trăsura se oprise, iar de aripa ei sta rezemată o femeie, care vorbea d-lui notar. Comănesteanu se apropie și dînsul.

Femeia era româncă dintr-un sat unguresc. Ea povestea d-lui notar greutățile vieții, în fugă și cu un aer eroic, parcă ar fi zis: „sunt nevoi, domnule, dar nu mă tem eu de ele". Alta o muncea pe femeie:

— Rogu-mă frumos, domnule notar, a născut noră-mea un prunc, și alde bunică-su ar vrea să-l boteze de Mihai, dar ne e frică de unguri că ni-l scrie în cărți pe numele de Mihaly.

— No, că bine, leleo. Iată aici o listă de nume ce nu se pot schimonosi pe ungurește: Pompeiu, Drusu, Cicerone, Agrippa, Cincinatu, Tiberiu, etc., etc., și pentru fete de asemenea: Lepida, Rubria, Plautia, Marciana, Plotina și celelalte.

Femeia zîmbea nedomirită:

— Bine, rogu-mă, domnule notar, dar apoi noi am vrea să-l cheme Mihai pe băiat.

— Cheamă-l tu, leleo, cum ai vrea acasă, numai în condica ungurului nu. Acolo să-i zici Pompeiu...

— Păi, așa să facem.

După ce plecară, d-l notar explică tinerilor cum, printre celelalte angarale, statul maghiar inventase și laicizarea registrelor stării civile, al cărui scop nu era altul decît de a maghiariza numele românilor și a celorlalți supuși nemaghiari, pentru ca în a doua și a treia generație să li se piardă numele patronimic o dată cu numele de botez.

— Se poate una ca asta? întrebă Comănesteanu.

— Da' cum să nu se poată!... Domniele-voastre credeți că e glumă. Apoi, dragă domnule, trebuie să știți și să o spuneți și pe acasă, că aici la noi totul este organizat pentru a ne maghiariza sau a ne ucide; totului tot: politică, justiție, administrație, tot, mă rog... Dar nu-i succede lui, ungurului!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trăsura intra în satul Poiana. Călătorii traseră drept la biserică.

Parcă, pentru a întări cuvintele d-lui notar, lumea, gătită de sărbătoare, se grămădea la uşa templului.

Era acesta un adevărat locaş de rugăciune, plin de lumină — o catedrală albă, zidită din banul românului, adunat cu răbdare şi încredere.

Cînd intrară înăuntru, Comăneşteanu deschise ochii mari, văzînd dar necrezînd parcă ochilor. Era oare cu putinţă ?

Gătiţi de sărbătoare, 700 de poporani umpleau biserica : bărbaţii în faţă, femeile în fund, iar fetele sus în balconul corului.

De cînd era el, Comăneşteanu nu văzuse ceva mai măreţ. Ciobanii aceştia, adunaţi la un loc, păreau senatul roman de pe vremea lui Appius Claudius Caecus [1], gata a respinge propunerile lui Cineas[2]. Voinici, curaţi, cu braţele rezemate în bîtă, cu pletele albe, stau oamenii drepţi, ascultînd sfînta leturghie. De la cojoacele înflorate, ce le atîrnau pe umeri, pînă la opinca puternică, ce se înălţa la vîrf ca un vas plutitor, totul era nou, alb ca zăpada. De sub mîneca răsfrîntă a cămăşii, ieşeau braţe vînjoase, rotindu-se prin aer cu o mişcare largă şi făcînd semnul crucei. Se îndoiau trupurile puternice înaintea preoţilor, care slujeau cu glas mare, iar gîndurile se ridicau către Domnul, într-un singur dor, dorul renaşterii în patria comună. Parcă, în adevăr, pe feţele acelea bărbăteşti

[1] *Appius, Claudius Caecus*, patrician roman cu o strălucită carieră politică, în sec. IV—III î.e.n. (consul, tribun, censor, dictator). Mare organizator al vieţii interne a cetăţii, a construit celebra Via Appia (351—310 î.e.n.). La bătrîneţe a orbit — de-aci porecla Caecus.

[2] *Cineas* (mort prin 277 î.e.n.), sfetnic apropiat şi demnitar al regelui Pirrus al II-lea al Epirului, a fost trimisul acestuia la Roma pentru a propune pacea, în urma victoriei obţinute de el la Heraclea (280 î.e.n.), dar dezastruoasă pentru el. Pledoaria solului, strălucită, ţinută în senat, a rămas zadarnică, romanii dîndu-şi seama de sensul şi cauzele intervenţiei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
muzeuldigital.ro/mdr1901_1932

sta zugrăvită așteptarea senină a ușurării de jugul străinului, sperarea hotărîtă într-o vreme bună, cînd ciobanii de pe Tibru se vor redeștepta pe văile Carpaților în nepoții lor, în adevărații și singurii lor nepoți pe pămînt.

Comănești eanu, mișcat de notele corului și de propriele lui gînduri, își simți pieptul umflîndu-i-se de emoțiune. Dînsul, cu nevastă-sa și d-l notar, stau în stranele de sus, lîngă cîntărețiii bisericii. El se întoarse către Mia, întrebînd-o din ochi ce era steagul românesc ce atîrna lîngă o icoană. Mia răspunse încet :

— Acolo nu-l poate atinge nimeni.

În adevăr, în mijlocul unui părete alb, deasupra unei icoane de aur, sta înfiptă o bîrnă enormă, de care atîrna, ca o pînză de catarg, tricolorul românesc. Ce lucru ciudat !... Drapelul țării i se păru pentru prima oară frumos, frumos și emoționant, simbolizînd oarecum patria nevăzută.

Lumina cădea piezișe prin ferestre ; fumul de tămîie se înălța în valuri către bolta templului ; glasurile corului răsunau pline de armonie, repetînd rugăciunea românului : „Doamne, fie-ți milă, ajută-ne și ne mîntuiește."

Era cu adevărat un strigăt al sufletului ce pornea din toate piepturile : „Ajută-ne, Doamne !" În gîndurile tuturor sta imagina ideală a unei patrii comune, ce-i ținea drepți, luminîndu-le viața chinuită, ca o stea purtătoare de vești bune.

Cînd fu pe la sfîrșitul leturghiei, bărbații veniră la iconostas să se închine. Unul ieșea din mulțimea din dreapta, altul din mulțimea din stînga, și, așezîndu-se unul lîngă altul, se dau cu un pas înapoi, roteau brațele prin aer, cu mișcarea largă a omului voinic, apoi sărutau icoana, aproape tremurînd.

Cît ținu prefirarea închinării la iconostas, Comănești eanu stătu înfipt locului, cu sufletul turburat, cu ochii plini de lacrămi, căutînd să prindă fiecare mișcare, expresia chipului, gîndurile și dorurile acestor păstori, a acestui admirabil popor, în care parcă trăia din nou timpul eroic al omenirei. Cei dintăi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

tovarăşi ce veniră să se închine erau bătrînii chiaburi, niște bărbaţi de oameni, rămaşi parcă din expediţia argonauţilor, coloşi cu umerii de bronz, cu pletele albe, cu fruntea netedă, ce făceau să tremure pămîntul cînd opinca se aşeza pe el. Apoi trecură oamenii maturi, oacheşi la faţă, frumoşi toţi, voinici şi liniştiţi, cu chimirul ca o cetate împrejurul trupului. Apoi, puţinii tineri rămaşi în sat, deoarece mulţimea celorlalţi rătăcea cu oile prin Rusia de miazăzi şi prin Dobrogea.

După ce serviciul divin se sfîrşi, unul din preoţi se urcă în amvon şi începu să vorbească.

Pornind de la un cuvînt din evanghelie, preotul învinui pe oameni că nu mai iubesc biserica, că nu vin în număr deştul de mare, sau, cînd vin, nu sunt ascultători şi supuşi, cu frica lui Dumnezeu în inimă. Glasul lui, cam dogit, se înălţa din ce în ce ; vorba devenea bătoasă şi iritantă ; accentul, displăcut, împungea ca o suliţă. Comăneşteanu, încremenit, se uita la bărbaţi : toţi plecaseră capetele, parcă în adevăr ar fi fost vinovaţi de năpăstiele pe care le înşira preotul,

Tînărul bucureştean, deprins cu nepăsarea publicului românesc pentru biserică, se aştepta să audă laude aduse norodului, ce venea în aşa mare număr să asculte sfînta leturghie. Şi, cînd colo, mustrări ! El nu ştia că în asta sta tăria neamului nostru de peste munţi : în disciplina cu care îl ţineau conducătorii şcoalei şi ai bisericei.

După terminarea slujbei, cel mai în vîrstă dintre preoţi se opri în mijlocul pieţii şi făcu semn oamenilor că vrea să le vorbească. Erau de faţă două mii de persoane, bărbaţi, femei şi copii. Deodată tăcură cu toţii. Preotul le spuse că a doua zi Banca rămînea închisă, deoarece domnul *casar* era chemat la Sibiu ; apoi, în puţine cuvinte, ceru poporului să-şi dea ofranda sa pentru un scop naţional (pe care nu-l numi, dar care era o amendă de plătit statului maghiar), şi toţi ciobanii se scotociră în chimir, dînd creiţarul de la chiotoare ; în fine, le mai spuse că peste puţin timp se vindea la mezat o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaluceafarul.ro/?p=1901-1932

corhană de loc a unei bătrîne : cei cu dare de mînă erau poftiți să cumpere locul, ca nu care cumva să treacă pămîntul în mîna sașilor sau a ungurilor.

XI

Pe la ceasurile 2, călătorii se urcau în trăsună, gata să ia drumul înapoi spre Seliște. Cînd însă trecură prin piața satului, le ieși înainte unul din preoți, rugîndu-i să se oprească la horă.

Într-un han mare, așezat la răscrucea drumurilor, era *Casina*, cum s-ar zice clubul satului, în care, ca și la Seliște, inteligența locului venea să citească ziare.

Camera era mică, ba chiar sărăcăcioasă, cu o masă în mijloc, cu cîteva scaune primprejur, — dar avea un aer auster, parcă aici s-ar fi exercitat cultul unui popor eroic pentru zeul războiului. Pe un perete, trei portrete strîmbe : Horia, Cloșca și Crișan ; pe celălalt, unul singur : Mihai Eroul. Acesta și iar acesta.

Cu căciula curcănească pe ochi, cu barda în mîna stîngă, cu pulpele strînse de coapsa calului, voia parcă să sară din zid și să-și libereze munții de străini. Încruntat și voinic, așa cum l-a întrupat închipuirea poporană, marele nostru domn, ucis de bathorești, simboliza aceeași idee ca și iobagii de pe zidul din față, rupți pe roată. De o parte, prințul, sîngele Basarabilor, al lui Vlad Țepeș și Radu cel Frumos, — de alta, poporul, sîngele credincios al legionarilor.

Parcă toate adierile fugare ale sufletului național se limpezeau și se fixau în odăița aceea săracă : ca dînsa, fiecare român de aci are o tainiță a inimei, în care păstrează imaginea patriei, simbolizată în icoana eroului.

Și vai de cine trece plin lume sceptic, gol la suflet, și străin în gînduri !..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

— De ce te uiți, mă rog, domnule, așa de lung la cadra asta ? întrebă d-l notar. Doară îl aveți pe Mihai Eroul în tuci, înconjurat de tunurile ce ați luat turcilor și pe care le-ați închinat lui, sireacul, cel ce știa așa de bine să-i bată !...

— Ciudat lucru ! răspunse Comănești eanu, preocupat : parcă niciodată Mihai Viteazul nu mi s-a părut mai adevărat decît aici.

D-l notar dete din cap :

— D-apoi îl aveți domniele-voastre și mai adevărat, că doară vi l-au făcut pictorii așa cum a fost el, nalt și voinic, cu fruntea lui domnească ca o catapeteasmă, cu ochiul plin de gînduri, îmbrăcat în zale... Mă rog, domnule, să am iertare de vorbă, aveți domniele-voastre și mai multe de la Mihai : mănăstirile pe care le-a zidit, locurile pe care le-a călcat, orașul în care a trăit, — numai nu le cunoașteți, că, din cîte îmi spune mie cumnatul, domniele-voastre mai bucuros vă duceți prin țări străine decît prin țara românească... Înțeleg prea bine de ce. Numai, totuși, e nefiresc să nu-și cunoască omul mai întîi ce are frumos acasă la dînsul și apoi ce au alții.

— Noi venim acuma din Italia, zise Comănești eanu rîzînd.

— E bine că veniți din Italia, că acolo este obîrșia noastră. Dar la Monastirea Dealului ați fost ? La Monastirea Putna ați fost ? Fost-ați prin munții domnielor-voastre ?...

Apoi începu să rîdă :

— No, că parcă a intrat nebuneala în mine de mă fac eu jude. Haidem sus, nepoată, să privim la horă, că de unchiașul sfătos fug și babele.

Se urcară sus, într-un balconaș de scînduri, din care se vedea cum umblau jocurile.

Sub un șopron deschis, se grămădea o mulțime de lume tînără, agitată de ritmul strident al unui trombon și al unei clarinete.

Se juca un joc național, *Învîrtita*.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Grupuri de cîte trei, două fete şi-un flăcău, prinşi cu mînile pe după mijloc, se răsuceau pe loc, ca un inel, cînd la dreapta, cînd la stînga, fără alt farmec decît al repeziciunei. Trebuie însă să fi fost o nespusă voluptate în iuţeala cu care se învîrteau, deoarece fetele, cu rochiele umflate de vînt, cu spetele aruncate înapoi, cu ochii închişi, se lăsau pe braţele flăcăilor ca pe răzemătoarea moale a unui leagăn.

Mai cu seamă era interesant grupul din margine: fetele, mititele amîndouă, păreau aninate de flăcău, ca ramurile unui salcîm înflorit, de trunchi. Dînsul, cu părul rotunjit mocăneşte, cu umerii laţi, cu braţele voinice, părea în fiecare moment că stă să le arunce peste acoperiş.

Pe sub fustele fetelor nu prea erau alte multe mobile, şi, în învîrtirea lor nebunească, fiecare apărea aşa cum o făcuse natura.

Mia zîmbea. Bărbaţii cu toate astea nu păreau nici scandalizaţi, nici mişcaţi. Un sens de patriarhală pudoare sta în esenţa însăşi a lucrurilor, fără nevoie de şiretlicuri.

— Vezi, nepoată, ăsta e *burlac*, zise d-l notar.

— De ce rămîne burlac, întrebă Comăneşteanu: îmi pare încă tînăr şi foarte voinic.

— D-apoi tînăr şi este. Numai, pe aici, înţelesul vorbei *burlac*, e altul: se cheamă burlac flăcăul care nu s-a mai dus anul ăsta după oi. E un fel de candidat de însurătoare, cum s-ar zice la d-voastră — de aceea îi şi caută fetele în coarne.

Mia se întoarse, zîmbind, către dînsul:

— Da' d-ta de ce nu te însori, d-le notar?

— Da', bate-m-ar blendele, nepoată, cine mama cucului o să mă mai ia?... Cum îi ici şi ici, zise el arătîndu-şi palma mînei şi creştetul capului. Dar apoi cît o fi Zgurea om, de viaţă nu se lasă: hai nepoată să jucăm.

Şi, fără a aştepta răspunsul Miei, o luă de mînă şi deteră să coboare scările.

Tocmai atunci se urcau de jos doi jandarmi unguri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrj1901-1932

D-l notar îi salută pe limba lor şi trecu înainte. Însă, ajuns jos, se opri, uitîndu-se către cerdacul în care se suiau jandarmii. Poporul se adunase cu încetul sub balcon şi privea. Muzica tăcuse.

Jandarmii puseră mîna pe preotul mai mare, spre a-l aresta. Acesta se smucea din mînile lor, protestînd şi cerînd să i se arate ordinul de arestare : cu ce greşise ? de ce era vinovat ?

Jos, poporul se făcuse zid.

Comăneşteanu, încremenit, se uita la cei doi jandarmi, scurţi, umflaţi în pene, cu ochii mici, cu nasul turtit, cari, cu toate astea, păreau a nu se teme de nimeni. Un adevărat sentiment de ură clocotea în sufletul lui, o ură hărţăgoasă, iritată de pana de la pălăria ungurilor şi de mustăţile lor răsucite.

Cum erau grămădiţi la un loc, în cerdacul strîmt, întîmplarea voi ca unul din cei doi soldaţi să-l calce pe picior. Atunci, instinctiv, tînărul ridică mîna...

De jos, ochii d-lui notar stau aţintiţi asupra lui Comăneşteanu. Acesta, în fuga împresielor, păru că înţelege privirea lor inteligentă şi rugătoare şi rămase cu mîna în vînt. Dar, neputînd să se stăpînească cu totul, o lăsă să cadă pe umărul jandarmului :

— Bagă de seamă, dobitocule, că mă calci pe picior !...

Jandarmul, ocupat să scoată din tunică ordinul de arestare al preotului, păru că n-aude şi că nu simte.

După ce preotul ceti ordinul, rămase un moment cu hîrtia în mînă, gîndindu-se : ce făcuse ? Căuta omul să-şi găsească vina, şi n-o găsea, că doar toată viaţa şi-o petrecuse învăţînd cum să se poarte mai bine ca să nu încalce legele ungureşti şi totuşi să rămîie român bun. Ce să fie ?

Deodată îi veni în minte strînsul creiţarilor la ieşirea din biserică... Negreşit, dacă românul punea ban de la ban, ca să plătească amenzile la care erau osîndiţi ziariştii lor, aceştia nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc

mai puteau fi închişi, şi deci, ziarele apăreau mai departe. Prin urmare, trebuiau loviţi cei ce-i ajutau întru aceasta.

Un sentiment de milă şi de dispreţ se ivi pe faţa bărbătească a preotului. El se uită la chipurile roşcovane şi triviale ale celor ce reprezentau forţa şi legalitatea ; apoi se întoarse către popor şi zise liniştit :

— Căutaţi-vă, fraţilor, de petrecere, că azi e ziua Domnului... Eu mă întorc.

Şi plecă între cei doi jandarmi.

Oamenii, ascultători, rămaseră locului, uitîndu-se lung după preotul lor.

Cînd acesta se făcu nevăzut pe sub gang, tînărul voinic, ce răsucise fetele la horă, rămas palid în mijlocul curţii, îşi luă căciula din cap şi o aruncă în pămînt :

— I !... măi vere !... scoate-mi-ar corbii ochii !... Că de ce mai am braţele astea dacă nu-s de nici o treabă.

Apoi se aşeză lîngă un perete pe vine şi scuipă în lături.

În dezgustul flăcăului, în nepriceperea femeilor ce clătinau trist din cap, în seriozitatea copiilor ce se opriseră din jocuri, se citea disperarea mută a unui popor ajuns la marginea răbdării. În tot ţinutul vechiului pămînt al Daciei, acolo unde românul se simţea băştinaş, crescut parcă din inima solului, ca goronii, n-avea cap să trăiască, el, stăpînul cel adevărat, al cărui sînge îngrăşase brazda, ai cărui strămoşi, de mii de ani, umpluseră gropniţele !...

— Bine, frate, zise Comăneşteanu, sufocat de indignare, e cu putinţă să fim atît de laşi, noi, cei de dincolo, ce ne pierdem vremea în certuri păcătoase, în petreceri stupide, în ironie şi scandaluri — pe cînd aici fraţii noştri se zbuciumă sub apăsarea celei mai infame tiranii !...

— E, he, bădiţă, da' încă n-ai văzut nimic ! Să trăieşti mai mult cu noi şi apoi să vorbim, zise d-l notar, împingînd pe Comăneşteanu spre trăsură. Hai să mergem, şi mînă Gheorghe, că cine ştie ce se mai poate întîmpla.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce se poate întîmpla ?

— Rogu-mă, ai hîrtiele de drum în regulă ?

— Ba n-am nici o hîrtie.

— Rău. Atunci eu sunt de părere să mergeți cu nepoata drept la stațiune și s-o porniți spre țară.

— Pentru ce ? ! întrebă Comănești eanu mirat.

— Pentru că paza bună păzește primejdia rea... Dacă ungurul și-o aduce aminte că l-ai atins pe umăr, vine după domnia-ta..

— L-am atins !... Îl mîngîiam cu altfel, dacă nu erai dumneta, d-le notar.

— He, dragă domnule, parcă cine nu știe de-alde astea ! Greutatea pentru noi stă în aceea că omul să fie stăpîn pe sine, să nu dea drumul necazului și urei, că n-a făcut nimic cu ele. Ai văzut domnia-ta pe bieții oameni aceia din curte, cum își rodeau ficatul ? Ei, vezi, asta e greu să faci. Că poate o da el, bunul Dumnezeu, și ne-o veni și nouă apa la moară vreodată !...

Trăsura mergea la vale pe drumul dealurilor, într-o lumină tînără de primăvară. Se vedeau, departe, liniile munților, încălecînd unele peste altele și pierzîndu-se în fundul liliachiu al spațiului.

Călătorii tăceau cîteșitrei, apăsați de pîcla lor sufletească. Se auzeau roatele trăsurei tocînd și din cînd în cînd limba lui Gheorghe oprind caii la vale. Natura, indiferentă, desfășura priveliștea minunată a codrilor, pînă în linia orizontului.

Comănești eanu se simțea mișcat, parcă munții i-ar fi vorbit de nevoile și durerea lor. Pe de o parte se ridicau piscurile despre Turnu-Roșu, Vîrfu-Mare, pînă dincolo de valea Oltului, spre ținuturile Făgărașului ; pe de alta, Piatra-Albă și Clăbucetul. Tot ce sta în coprinsul acela era românesc neaoș, și românesc era totul mai departe, pînă în fund de miazănoapte, către munții Rodnei și ai Bucovinei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1901-1932

— Este drept așa, cum ne spun cînturile, d-le notar, că [...] totul e al nostru.

D-l notar se uită la dînsul mirat. Glasul lui tremura.

— D-apoi așa zic și eu, mări domnule.

— Așa. Nu e numai vorbă, ci realitate.

— Păi cum să nu fie realitate !... Că doar ce vezi domnia-ta aici, unde suntem mai aproape de domniele-voastre, poți s-o vezi și prin ținuturi depărtate, [...] dragă domnule, unde bietul țăran trage jugul nevoii, părăsit de boieri, bătut de cnut, fără clasă inteligentă ca la noi, dar unde totuși rămîne român !...

Apoi, d-l notar se foi pe scăunașul pe care ședea și zise :

— Adică, domnule dragă, să am iertare de vorbă, vinovați sunteți domniele-voastre, cei din țară, cînd pîngăriți toate cele mai sfinte speranțe cu blestemata de politică !... Ați batjocorit și ați omorît Liga ; ne-ați zmomit și ne-ați împărțit bărbații noștri de pește munți ; v-ați vîrît coada în Macedonia și ați împărțit lumea în tabere... E o risipă de copii.. Ce-ar fi mai frumos, decît să se știe în toată suflarea românească că Liga din București este o adevărată *casă a poporului daco-român*, unde se lucrează pe tăcutele, unde blestematele domnielor-voastre de partide nu se amestecă ; unde orce aspirație, orce nevoie, din orce colț al Daciei lui Decebal, găsește răsunet și mîngîiere !...

Comănești eanu se uita la el lung. D-l notar se opri.

— Poate că te superi, domnule.

— Nicidecum, d-le notar ; ești român și d-ta, sunt român și eu, și e bine să ne spunem ce avem pe inimă. E curios însă că socru-meu vorbește altfel.

— Mie unuia, domnule dragă, mi-e și rușine cînd citesc cum fug *căsarii* de pe la instituțiele domnielor-voastre de binefacere ; cum boierii se necinstesc, pentru a trăi o viață de desfrîu și de trîndăvie ; cum muierele se despart de bărbați...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901 1932

Asemenea lucruri, pe aici pe la noi, orcît suntem de nevoiaşi, nu se întîmplă.

Lui Comăneşteanu i se părea că aude vorbind pe Anna Villarà !

— Aşa este, d-le notar. Numai, dacă vă daţi seama de toate păcatele noastre, cum de ne iubiţi şi căutaţi către noi ?

— Ei, Doamne ! Pentru că noi suntem firul, iar domniele-voastre sunteţi ghemul. Noi am vrea să ne strîngem pe el, ca să-l facem tot mai mare, cum a fost pe vremea cînd îl ţinea în mînă Decebal şi Mihai Eroul. Ce zici, nepoată ?...

Mia se uita la el şi tăcea. De cînd devenise *doamnă*, viaţa ei, plutitoare în văzduhul întins al nehotărîrei, se adunase într-un singur sentiment : al iubirei de bărbatu-său. Puţinul ce trăise pînă atunci, risipit fragmentar într-o superstiţioasă veneraţiune pentru tată-său, în frica de neavere, în gînduri triste pentru poporul de acasă, — se limpezise deodată în lumina amorului. Atît era de covîrşitor sentimentul acesta, încît personalitatea ei reflexivă părea a nu mai funcţiona : ea nu mai gîndea ca mai înainte, apăsată de firul adesea nelogic al existenţei ; nu mai avea sensul critic al vieţii, cu amărăciunea criticei de sine : nu mai visa şi deci nu se mai izbea de realitate. Ea trăia, absorbită sufleteşte în personalitatea lui bărbatu-său, desfăţîndu-se în liniştea intensă a plăcerei *de a fi* acum şi mîine şi mai departe, în care parcă natura pregătea taina devenirei. Din cînd în cînd o lenevire încîntătoare îi îndruma imaginele către pacea de acasă de la Comăneşti, unde idealitatea stăpînea toate.

De aceea, dînsa se temea de vorbele d-lui notar, sincere dar cam bătoase. Tăcea, uitîndu-se la bărbatu-său şi căutînd să pătrundă în gîndurile lui : oare nu era rănit de cele ce i se spunea ? nu-i găsea cam stîngaci şi cam copilăroşi ?

Drumul se urmă mai departe, în linişte, pînă ce ajunseră acasă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Aci, ca și la Poiana, lumea era adunată la joc. Dar cei din Seliște fiind bogați, petrecerile lor se făceau sub un pavilion construit într-adins pe malul pîrîului. Comănești eanu băgă de seamă că apa era canalizată, ulițele satului pavate...

Sub acoperămîntul de pe malul gîrlei se adunase cel mai elegant popor ce se poate vedea la țară. Îmbrăcate în portul lor național, fetele păreau alese dintr-o împărăție întreagă, toate frumoase, cu ochii mari, îmbrumați de gene răsfrînte, cu mîne mici și albe, cu mijlocul strîns voinicește în cingătoarea tricoloră. Ceea ce mai cu seamă era încă nevăzut la sat, erau încălțămintele : în mlădierea trupului, pe ritmul cîntecelor, ieșeau la iveală piciorușe delicate, strînse în pantofi de lac, ca în lumea cea mai civilizată.

De îndată ce se coborîse din trăsură, d-l notar se așezase în fruntea perechilor și acum conducea jocurile însuflețind pe lăutari, sărind ca o minge și recitînd versuri pe tactul cîntecului :

Dintr-o zi pînă-ntr-o zi
Badea lelei se trezi.

Se ștergea pe ochi de praf, își ridica pantalonii ce-i cădeau de sub curea și iar rostea versuri :

Puse boii la trăsură
Și-i suci prin bătătură.

Lumea rîdea, animată de glasul lui de cătană. Unii îi răspundeau din urmă, cu alte strofe, alții băteau pămîntul, prinși deodată de dorul nebunesc de a sfredeli podelele.

El sărea tot mai sus, pocnea din degete, pîrîia din buze și iar scotea cîte un vers :

Zi din strună, caragață
Că te-oi meliță la față.

Fata care juca de mînă cu dînsul părea cam ștîngace. Lena explică lui Comănești eanu că aceea venise de curînd din Viena și deci nu se prea suferea cu îmbrăcămintea de țară !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— A stat vreo șapte ani prin pensioane și, firește, s-a făcut coconiță. Da' lasă că o dezbară ea mă-sa de corset și de mode nemțești.

Pe cînd Comăneșteanu vorbea cu mătușe-sa, îl atinse cineva pe umăr. Era un domn necunoscut. Acesta îl luă la o parte și-i spuse că-l poftește d-l pretor. Nimeni nu băgă de seamă decît numai ochiul neadormit al d-lui notar.

Pe cînd Mia se desfăta, privind la jocuri, el se rupse din rînduri și se făcu nevăzut.

Ceea ce prezisese dînsul se întîmpla: jandarmii de la Poiana sosiseră în goana cailor să aresteze pe necunoscutul din balcon. Comăneșteanu fu ridicat pe sus, dus la gară, iar de acolo îndreptat către Alvinț. Atîta știa d-l notar.

XII

Erau ceasurile trei de dimineață.

Întinsă pe o canapea, Mia se uita înaintea ochilor, rătăcită în gînduri. Se sculase din pat hotărîtă a se îmbrăca și a porni la gară pe jos, spre a se duce după bărbatu-său. Luase hotărîrea asta de mai multe ori, dar se lovise de aceeași greutate de care se lovea și acum: încotro s-o apuce?

Sufletul fetei era răscolit pînă în adîncurile lui. Tremura, îi curgeau lacrămile pe obraz în neștire, o dureau tîmplele tot ridicîndu-și părul într-aiuri, se răsucea pe căpătîi, mototolindu-și batista. Imaginea lui bărbatu-său îi răsărea cîteodată în minte atît de evidentă, încît îi venea să întindă brațele către ea, și atunci brațele îi cădeau în gol, iar fata, disperată, îl mustra:

— Ah, Alexandre!...

În aprinderea sufletului, toate nebuniele i se păreau cu putință, toate himerile luau forme: îl vedea chinuit, umplut de sînge, mort, și atunci plîngea cu hohot, o dureau vinele gîtului, se scula și umbla prin odaie sau deschidea ferestrele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1900-1932

În tihna dimineții de primăvară se auzea cîntecul cucoșilor. O geană de lumină, deasupra munților, înfiripa forme nehotărîte. Apa gîrlei suna în prund.

Zorile zilei! Cîtă mîhnire nu s-a ridicat de pe pămîntul nostru către voi! Cîți n-au prins a spera și cîți n-au încetat a suferi, în strălucirea ta, Auroră!

Mia se uita adînc înlăuntrul dimineții ce năștea. Îi răsări în minte vorba *planetă*. De unde venea? Ce era puterea divină și dureroasă ce ardea în inima ei de femeie?

Glob, aprins de flacăra mistuitoare a universului, tu gonești în spațiu himera existenții, și din focul tău ai înfiripat suflete, necazuri, moartea și amorul. Tu te rostogolești în pustiurile neantului, și, început din urmare, mergi spre devenire. Dar licărirea vieții noastre, către ce sfîrîie în clipa ei?

O caldă gîlgîire de sînge către inimă o făcu să tresară: oare ar fi cu putință? Ar fi oare cu putință?...

I se păru, în ceasul dimineții ce năștea, că iubirea ei ideală se înfiripa într-o ființă nouă. Din adîncurile cele mai depărtate ale sufletului se desprindea năzuința misterioasă a vieții.

Mia tremură. Dunga de lumină de la răsărit se aprindea din ce în ce. Brazii de pe culmea dealului, ieșiți din nedomirirea întunericului, luau forme hotărîte.

Pe ulița îngustă a satului treceau doi țărani, cu coasele de-a spinare, strînși în spete, îndoiți de mijloc, tușind în răcoarea dimineții.

Ce de felurite îmbinări ale existenții!...

Mia se retrase de la fereastră, tristă, mișcîndu-se încet cu un braț ridicat în sus, ca și cum n-ar fi găsit nimic din ceea ce căuta.

Se culcă din nou. De îndată însă ce închidea ochii, imaginea lui bărbatu-său apărea sub pleoapele ostenite cu aceeași putere ca mai-nainte, și atunci o podidea iar plînsul. Parcă tot în lacrămi găsea mai multă mîngîiere.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În cele din urmă o birui osteneala și adormi.

Era acum soarele sus. Cei din casă umblau pe la uşe cu temere. Se apropia ceasul trenului cu care trebuia să sosească preotul Moisi Lupu, și Mia dormea !...

D-l protopop și nevastă-sa încercau să facă zgomot în odaia de alături, închideau și deschideau ferestre, vorbeau tare, dar tot le era milă să deştepte de-a dreptul pe fată : o simțeau că sufere și că probabil nu doarme noaptea.

În fine, o trăsură se opri la poartă și preotul Moisi Lupu se coborî. El se duse drept la fiică-sa.

Mia fu deșteptată din somn de o bătaie puternică în uşe.

Cînd intră tată-său, dînsa se uită lung la el, apoi își întoarse privirile către lumină, ca cineva care vrea să se asigure că nu visează.

— Bună dimineața, fată, zise preotul mîhnit. Da' ce ai tu de plîngi ?

Ea îi sărută mîna în tăcere și rămase cu ochii în pămînt.

Bătrînul o privea încruntat. Simțea cum se petreceau lucrurile și de aceea suferea în amorul lui propriu : fata lui, a lui, bărbatul care disprețuise totdeauna jalea și lacrămile, să se bocească !...

— Ia mă rog, fată, șterge-ți obrazul și îmbracă-te.

— Mă îmbrac, tată.

— Și strînge-ți boclucurile ce ai pe-aici, că trebuie să pleci în țară.

Mia se uită la el cu ochii mari. Orcît era ea de supusă, un asemenea ordin i se păru monstruos. Atunci, ridicîndu-se parcă din așezarea ei adîncă, voința fetei își făcu drum la suprafață.

— Eu, tată, de aicea nu mă mișc.

Preotul, încremenit, o pătrundea cu privirea :

— Așa ?! Nu te miști ?! Și de cînd asta ?...

— De cînd l-au închis pe bărbatu-meu.

Îndrăzneala fiică-sei îl uimea. El o crescuse în deprinderi de demnitate și tărie sufletească față cu loviturile soar-

Muzeul Digital al Romanului Românesc

tei, iar nu de împotrivire la voinţele lui de cap al familiei, — iar dînsa acum se arăta slabă cu împrejurările şi tare numai cu el. O privi lung, încercînd încă să se stăpînească :

— Strînge-ţi lucrurile şi pleacă în ţară la socru-tău.

— Nu pot.

— Pentru ce nu poţi ?

Dînsa, cu hotărîre, se sculă de unde şedea şi se apropie de tată-său.

— Domnia-ta ştii, mă rog, că pe Alexandru l-au luat pe sus, de aici, de lîngă mine, şi l-au dus la închisoare ?...

Bătrînului i se făcu negru înaintea ochilor. Se ridică în picioare şi o apucă de un braţ :

— Ştiu că l-au luat pe sus, şi mai ştiu că tu eşti muiere nevrednică, şopîrlă stricătoare şi ticăloasă !...

Şi, zicînd astfel, îi făcu vînt. Fata căzu grămadă.

— Ţi-au închis bărbatul, ha ? Şi tu trebuie să stai aici să-l boceşti !... Că asta ai văzut la casa maică-tei !... Aşa te-a crescut ea, să ridici glasul în faţa părinţilor şi să plîngi ca o nevrednică şi neputincioasă, că ţi-au luat odorul !... Au să ţi-l ia, că de aia e bărbat ! Are să se ducă să se bată şi să moară, cum a murit unchiu-său şi alţii, din vremea cea mare, iar nu să-l ţii între fuste, ca pe un trîntor !... Că de aceştia prea destui sunt printre coconaşii din ţară !...

Fata, căzută lîngă un scaun, clătina din cap, plîngînd. Întinse mîna cu care îşi acoperea obrazul, vrînd să nege : mîna îi era însîngerată.

— Scoal' de jos !... strigă tată-său.

Cînd o văzu însă că era plină de sînge, îşi simţi un fior rece în inimă. Se apropie de ea :

— Ce-ai făcut ? Te-ai lovit ?

Dînsa dete din cap :

— Nu-i nimic.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/1901-1932

— Dacă nu-i nimic, scoală și să mergem. Socru-tău e singur acasă. Du-te la el : acolo e nevoie de tine, să mai pui stavilă la risipă.

Mia se indignă :

— Cum să mă duc singură, cînd am plecat de la el cu fiu-său !...

Preotul se încruntă iar, cu atît mai mult cu cît înțelegea că fata simte drept.

— Ascultă-mă... Du-te acasă. Bărbatul tău va fi liber fără doar și poate, că n-a făcut nimic. Nu-i frumos să boceşti ca muierile proaste, că doar nu asta ai învățat la casa mea. Du-te înapoi la socru-tău. Pune-te pe muncă. Înseninează-ți mintea în împlinirea datoriei, în îndreptarea relelor, în chiverniseală și economie — că multe mai sunt de făcut pe acolo !... Scoal', că peste un ceas avem un tren care merge spre țară.

Mia se ridică de jos, se uită lung la tată-său și șezu lîngă masă :

— Cum să fac, Doamne, cum să fac ?...

— Să asculți ! zise tată-său, poruncitor.

Ea, fără a mai rosti un cuvînt, se puse să-și strîngă lucrurile. Bătrînul ieși...

Peste un ceas erau amîndoi la gară. Așteptînd trenul de la Sibiu, preotul scoase un jurnal și șezu pe o bancă. Mia se primbla singură de-a lungul șinelor. Statura ei voinică păru bătrînului de o nespusă frumusețe, plină de energie și noblețe. El o privea pe deasupra ochelarilor.

— Ia vino încoace, fată.

Ea veni lîngă el.

— Tu mergi acasă fără voie bună.

— Am zis că merg.

— Șezi.

Mia șezu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

— Să te duci acasă cu voie bună. Cînd umblai prin fața mea, m-am bucurat că te văd sănătoasă și așa cuminte cum ești. Nu te jeli, că sîngele femeilor noastre n-are apă într-însul, ca să stoarcă lacrămi. Mă gîndeam că te-ai făcut voinică de cînd nu te-am văzut, și parcă mi s-a părut că reînviază în tine un chip strămoșesc de-al nostru. Ești bine, nu-i așa ?

Fata se înseninase la auzul cuvintelor lui :

— Sunt bine.

— Un chip strămoșesc de al nostru : mama or sora lui Decebal.

— Dacă o fi avut soră, zise Mia, rîzînd.

El o privi pieziș :

— Să nu rîzi de lucruri de astea.

— Nu rîd.

— Dacă n-o fi avut soră, a avut mamă, sfîntă fie-i țărîna !

— Amin ! zise fata.

Preotul se uită la dînsa. Îi venea să zîmbească, însă nu vrea să-l vadă fie-sa.

— Uite colo !... Va să zică te-au stricat și pe tine Bucureștii.

— De ce ?

— Ai prins caraghioslîcurile lor.

— Ba nu. Dar mă gîndesc că dacă voi avea copii, nu știu cu cine trebuie să semene : cu Traian or cu Decebal.

— Ba cu părintele lor.

Se uitau acuma în jos, rîzînd amîndoi cam în silă. Mia fusese biruită de voința lui tată-său și fără să-și dea seama suferea în intimitatea personalității ei hotărîte ; el fusese biruitorul și era nemulțumit de a fi biruit prea mult.

Își ridică privirile către dînsa, parcă învins de puterea împrejurărilor :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mem1901-1932

— Ce să-ți fac, fata mea?... Trebuie să mai glumesc și eu cîteodată, că altfel înnebunesc. Tu poate nu știi că acum sunt dat în judecată pentru a opta oară...

— Nu știu. Pentru ce? întrebă Mia, tremurînd.

— Iată trenul. Mergi cu Domnul în pace.

— Ah, tată, cînd să ne mîntuim o dată de prigoniri!?..

— Cînd vom fi oameni. Numai, tu fată, nu te mîhni că doară nici o jertfă nu rămîne zădarnică. Mergi sănătoasă în țara cea liberă, învață a o iubi, fii cinstită și econoamă, că doar asta trebuie acolo.

Și cum fata îi săruta mîna, înecată de durere, el o sărută pe frunte, înviorat, luptînd cu propria lui neliniște:

— Sus inima!... Scrie-mi și fii liniștită, că atîta are omul: propria lui libertate sufletească.

Trenul plecă și într-o clipă se făcu nevăzut în painjinișul drumului, pe cînd preotul se uita în urma lui, rămas singur pe sine, ca un șarampoi, pe care nimeni n-ar fi putut să-l clinteaască din pămîntul Daciei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
Colecția Mircea Eliade 1901–1933

IN RĂZBOI 5
ÎNDREPTĂRI 163
ANNA 277

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr_901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Lector : DACIANA VIȘA
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Apărut 1971. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 18,65. Coli tipar 25. A. nr. 3 728/1971. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—32.

Tiparul executat sub comanda nr. 10 213 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

LEI 11,50

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc